

TSHEKATSHEKO

ya

DIKANEGELOKOPANA KA S.N. NKADIMENG

ka

RAPHEHLI MICHAEL THOBAKGALE

e neelanwa go ya ka dinyakwa tša tikirii

ya

MAGISTER ARTIUM

ka

LEFAPHENG LA POLELO, DINGWALO LE FILOSOFI

Mohlali: Prof P.S. Groenewald

Mothuši: Dr M.J. Mojalefa

Yunibesithing ya Tshwane

Tshwane

Oktoboro 1996

DITEBOGO

Ke itia ka tolwane go wene mohlahli wa ka, Prof. Groenewald P.S. Ke go leboga tlhahlong ya gago ya maswanedi le maleba ao a tswakilwego ka kgotlelelo ya go se kakwe. Ka gona ke re: "Matala re phelele!".

Mogale! Ke ra wene Dr. Mojalefa M.J.! ke re ga se ka go lebala. O montshepetšabošego wa borare. Ka tutuetšo ya gago le yona tšhušumetšo, ke rata go leboga lešoko la gago le boikgafo bja gago gore mošomo wa ka o fihle sekeng seo o lego go sona. Ka gona ke re tlhahlo, maele le phišegelo tša gago di nkweša pelo. O gole o kake tlou Mogale!

Hlabirwa! Ke ra wene Mna R.A. Maila! Tshepedišanommo go le wene nka se e le bale. Ditsela tša malalaakwaetše le ditšhašo tšeo re bego re di sepela le hono di tšwele mohola. Ga se wa ka wa re go bona di fiša ebile di hlaba wa goma. Tlou! fetiša tlou ka bogolo.

Go batlanyi ba mošomo wo e lego Moh. Du Toit, S. Ntwampe le Moh. Felicity Rossouw! Le lena ke a le leboga. Le mphuthile magole. Ka gona ke re pšhaapšhaa!

Ke rata go leboga le wene Dr Dreyer ka tshwayatshwao ya mošomo wo kudu ka dikakaretšo tša Seisemane.

Mmamogatšeng! Ke hloka a go go leboga ka gobane dipuku tšeo ke bego ke di sepelela ga se tša ka tša tekatekiša lapa la rena. Ke sa realo ke re hle Mahlako! godiša di-mumulwana tšeo tša rena ka lerato leo o nago le lona go lapa la rena.

Go tšohle ka moka ke re go Wene Tau ya leloko la Juda! ke sa go reta le go go tumiša ge o be o beile letsogo la gago le borutho le kgaogelo ditseleng tšeo ke bego ke di sepela, tša go tlala ka mathata le maima. Ka tšhireletšo yeo o mphilego yona ka lerato, ke re nka se fetše go go khunamela!

DITENG

Tshupane

1.	KGAOLA YA 1	1
1.1	Matseno	1
1.2	Tšwelopele ya dikanegelokopana tša Sepedi	2
1.3	Maikemišetšo	7
1.3.1	Basekaseki ba bangwe ka ga dikanegelo tša Nkadimeng	7
1.3.2	Kakaretšo	22
1.4	Mokgwa wa nyakišišo	23
1.5	Tlhalošo ya dikgopolo	24
1.5.1	Diteng tša sengwalo (Kanegelokopana)	24
1.5.2	Thulaganyo ya sengwalo (Kanegelokopana)	25
1.5.3	Mongwalelo wa sengwalo (Kanegelokopana)	26
1.5.4	Kanegelokopana	27
1.5.5	Kakaretšo	29
1.6	Tshepedišo	30
2.	KGAOLO YA 2	31
2.1	Diteng	31
2.1.1	Matseno	31
2.1.2	Kakaretšo ya O nyalwa lenyalo mang	32
2.1.3	Baanegwa	35
2.1.3.1	Kamano ya baanegwa	38
2.1.3.2	Kakaretšo	46
2.1.4	Ditiragalo	46
2.1.4.1	Ditiragalo tša O nyalwa lenyalo mang	47
2.1.4.2	Mehuta ya ditiragalo	50
2.1.4.3	Kakaretšo	62
2.1.5	Nako	63
2.1.5.1	Nako ye e itšego	64
2.1.5.2	Nako ya ditiragalo	65
2.1.6	Felo	66
2.1.7	Kakaretšo	67

3.	KGALAO YA 3	68
3.1	Thulaganyo I	68
3.1.1	Tshepedišo	68
3.1.2	Matseno	68
3.1.2.1	Thaetlele	68
3.1.2.2	Moko wa ditaba	72
3.1.2.3	Moakanyetšo/Morero	76
3.1.3	Kalotaba	82
3.1.3.1	Kalotaba ya O nyalwa lenyalo mang	83
3.1.3.2	Baanegwa	84
3.1.3.3	Ditiragalo	89
3.1.3.4	Nako	91
3.1.3.5	Felo	93
3.1.3.6	Dithekniiki tša kalotaba ya O nyalwa lenyalo mang	96
3.1.3.7	Kakaretšo	100
4.	KGAOLO YA 4	101
4.1	Thulaganyo II	101
4.1.1	Matseno	101
4.1.2.	Tšwetšopele	101
4.1.2.1	Diteng tša tšwetšopele ya O nyalwa lenyalo mang	102
4.1.2.2	Thulano	103
4.1.2.3	Maatlakgogedi	104
4.1.2.4	Tshekatsheko ya tšwetšopele	105
4.1.3	Sehloa	130
4.1.4	Tlemollo ya lehuto	135
4.1.5	Kakaretšo	141
5.	KGAOLO YA 5	143
5.1	Kakaretšo	143
5.1.1	Matseno	143
5.1.2	Kgaolo ya 1	143
5.1.3	Kgaolo ya 2	145
5.1.4	Kgaolo ya 3 le 4	147
5.1.5	Mongwalelo	152
5.1.6	Kgegeo ya Nkadimeng	152

6.	BIBLIOKRAFI	154
7.	BIBLIOKRAFI YA BANGWADI BAO BA TSOPOTŠOWEGO ..	161
8.	SUMMARY/OPSOMMING	164

KGAOLO YA 1

1.1 MATSENO

Ka ngwaga wa 1985 go ile gwa gatišwa dipukwana tše pedi tše bohlokwa tša dikanegelokopana e lego **Mmantšhaotlogele** ka S.N. Nkadimeng le **Medupi ya megokgo** ka D.L.M. Mpepele. Ke dipukwana tša mathomo tša bangwadi bao. Ge a bolela ka ga tšona Groenewald (1988:14) o re:

"These collections are remarkable for the advanced technique of the authors in telling the stories."

Bangwadi bao ba tšwetše pele ka go ngwala dikanegelokopana tše dingwe. Ka ngwaga wa 1987 di ile tša gatišwa. Tšona ke **Mararankodi** ya go ngwalwa ke S.N. Nkadimeng le **Kgati ya mogolle** ya Mpepele. Ka dipukwana tšeo Nkadimeng le Mpepele ba tiišitše bokgoni bja bona bja go ngwala dikanegelokopana. Gape dikanegelo tšeo di fapana le tša pele; o ka re bangwadi bao ba babedi ke pulamadibogo mo dikanegelokopaneng tša Sepedi. Ke ka lebaka leo Groenewald (1988:9) a hlalošago ka go re:

"The merit of these short stories is not widely recognized because their authors do not strictly adhere to the current definition of the short story widely to be found in every handbook on story telling."

Le ge dikanegelokopana tšeo di se tša ngwalwa ka mokgwa wo re tlwaetšego ka wona, ke dingwalo tše di kgahlago babadi kudu.

1.2 TŠWELOPELE YA DIKANEGELOKOPANA TŠA SEPEDI

Ka ge dikanegelokopana tša Sepedi e le motwetwetwe, go tla lebelelwa fela tše bohlokwa ka go tšhaba gore lengwalonyakišišo le le ka naba kudu. Tšwelopele yeo e na le mabaka a a itšego: La mathomo ke ge go rutwa (Ramaila); la bobedi ke le le lebanego le bophelo bja ka mehla (Dolamo, Senoamadi); la boraro ke ge bangwadi ba thoma go hlaloša maikutlo a baanegwa (Nkadimeng le Mpepele) ge ba thoma go raragantšha thulaganyo gore e be tše di kgahlišago.

(a) Ge go rutwa

Dikanegelokopana tša mathomo tša Sepedi ke tša E.M.Ramaila. Yena o tšweleditše dipukwana tše pedi tša dikanegelokopana e lego **Molomatsebe** (1951) le **Taukobong** (1953). Ka dikanegelokopana tše Sepedi se ithutile go tšwara phaga.

Mo pukwaneng ya Ramaila ya mathomo go hwetšwa ditaba tša bofora, boitefeletšo, bophelo bja magaeng le Sekgoweng, bjalobjalo. Ge boSerudu (1988:236) ba di hlaloša ba re:

"Ka ge nepo ya tšona e be e le go loma tsebe, bontši bja tšona bo rwele melaetša le maele."

Mo go pukwana ya bobedi e lego **Taukobong** (1953) Ramaila o theile morero wa gagwe godimo ga tefeletšo: Go ka thwe bobedi bo lefeletšwa ka bobedi. Mongwadi yo o tšwela pele ka go re laetša ka fao bophelo bja setšo bo tletšego ka diphiri, dimaka le dikhupamarama ka gona.

Bjalo ka moruti, Ramaila ke motho wa go rata dilo tša go loka, mola tša go se loke a di kgala; re ka re ke motho wa go rata toka. Ge Makwela (1977:70) a hlaloša ka ga dipukwana tša Ramaila o re:

"Being a deeply religious man, Ramaila had a message to impart. The message is that where man failed to administer justice there was a super-human power that would always want to see justice done, and that super-human power is God or Ancestral Spirits."

Ka kakaretšo go ka thwe dipukwana tše tša Ramaila di lebane le bophelo gare ga batho; e ka ba gare ga batho ka bobona goba gare ga Batho ba baso le Makgowa. Ke ka lebaka leo Makwela (1977:103) a hlalošago Ramaila bjalo ka mongwadi ka go re:

"Ramaila thus becomes a testifier of social change in human relationship. He chooses no sides. He protests and demands change of the misdeeds which his own people commit amongst themselves. Similarly, he protests and demands change of the injustice that are done to blacks by whites and vice versa."

Tša ge go rutwa re kwele ka ga tšona, bjalo a re lebeleleng tšeo di bolelago ka ga bophelo bja ka mehla.

(b) Bophelo bja ka mehla

Pukwana ya mathomo ye e hlalošago bophelo bja ka mehla ke **Mononi** (1960)

ka Dolamo. **Mononi** ke pukwana ya boraro ya dikanegelokopana tša Sepedi. Yona ka ge go boletšwe ka godimo e theilwe godimo ga bophelo bja ka mehla ka ge e na le ditabatabana tša go fapafapana go swana le ditaba tša tlhago, mona, diphapang tša malapa le ka fao dingaka tša setšo e lego mejela ka gona. Tše ka moka di šupa bophelo bja ka mehla.

Mongwadi yo mongwe yo a ngwadilego mabapi le mathata ao a bophelo, ke Senoamadi. Mo go **Ditsietsi** (1974) Senoamadi o bolela ka bophelo bja mehlang, bja nnete le go amogelega bathong. Motolla (1979:59) ge a bolela ka ga tšona o re:

"Most of his stories are realistic and believable because they deal with aspects of human life which we know."

Ge a tšwela pele Motolla (1979:60) o akaretša dikanegelo tša **Ditsietsi** ka go re di lebane le:

- (i) Mathata ao a lebanego le motho ga a rate go rarologa (**Re yo tšhabiša ngwetši**).
- (ii) Bana bao ba sa tšeeo dikeletšo tša batswadi, ba fetša ba wetše mathateng (**Ngwana magana-go-botšwa o wetše komeng tša batho**).
- (iii) Le taba ya go re legotlo le lefa ka setopo (**Bohloko bja noga bo ntšhwa ka bjo bongwe**).
- (iv) Moputso wa sebe ke lehu (**Bohloko bja noga bo ntšhwa ka bjo bongwe**).

Gape go ka thwe pukwana ye ya **Ditsietsi** e tloga e le bohlokwa mo go dikanegelokopana tša Sepedi kudu ge go lebelelwa mongwalelo bjalo ka ye nngwe ya dikokwane tša dikanegelokopana. Mongwalelo wa Senoamadi ke wa go tlwaelega, wa go ba le dika le diema le gona wa go balega le go kwešišega. Motolla (1979:60) o o hlatholla ka tsela ye:

"Senoamadi uses an easy and flowing style. It is rich in idiomatic expressions and reads fairly easily."

Taba ye ya ka godimo e bontšha gore mongwalelo wa Senoamadi ke wo o hlapilego mahlong, wa go se utamele motho.

Le ge e le gore ditaba tša **Mononi** (1960) le **Ditsietsi** (1974) di sa na le go sola, di sola ditaba tša ka mehla gagolo ge e le **Ditsietsi** (**Ngwana magana-gobotšwa**) ka ge e le gore ka mehla bana ba a kgalwa eupša ga ba tšee dikeletšo: go ka thwe go kgala ke taba ya setlwaedi ya ka mehla. Ge go lebelelwa gape mona, mo go **Mononi**, ke selo sa ka mehla seo se phelago le rena batho.

(c) **Ge bangwadi ba thoma go hlaloša maikutlo a baanegwa ka go ragantšha thulaganyo gore e be tše di kgahlišago**

Maditsi a ka bitšwa moetapele wa kgato ye ya boraro ya tšwelopele ya dikanegelokopana tša Sepedi, ka gore dikanegelokopana tša gagwe e lego, **Mogologolo** (1970), **Monyane** (1974) le **Dipheko** (1985), ke tša maemo: ge di bapetšwa le tša pele go bonala di tloga di phagamišeditše maemo a dikanegelokopana tša Sepedi godimo. Se se šupa gore Maditsi o na le bokgoni. Bjona bo bonala go mongwalelo, tlhalošo ya baanegwa le molaetša.

Mongwalelo wa Maditsi o a kgahliša: o na le tshegišo (**Dipheko**). Ge e le ditaba tšona o di hlaloša bjalo ka boNkadimeng: O ka re yena (gagolo ge e le **Dipheko**) ke pulamadibogo. Ditlhalošišo le tšona ke tše di nepagetšego. Baanegwa ba Maditsi ba hlalošwa ka mokgwa wo o kgodišago; ga se batho ba lenyatšo, bošoro, botswea, bjalobjalo. Ka gona go ka thwe ke batho ba go loka.

Molaetša wa Maditsi o lebane le botebo bja bophelo - o ka re ke sekai goba seswantšho. A go lebelelwe **Dipheko**:

Leeto la ngaka yeo go yo tsoma dipheko tša pula, le lebane le bophelo bja motho yo mongwe le yo mongwe. Leeto leo ke bophelo; dipheko tša pula ke maikemišetšo ao motho a a phelelago.

Yo mongwe mongwadi yo e lego yo bohlokwa ge tšwelopele ya dikanegelokopana e hlokomedišišwa, ke Ngoepe ka **Seswai sa ditabanatodi** (1980). O ngwadile dikanegelotseka le dikanegelo tša go segiša. Gagolo ditaba tša go segiša ke tše di lebanego le tša go gegea tša **Nkadimeng le Mpepele**.

(d) **Nkadimeng le Mpepele**

Ka ngwaga wa 1985 ke ge go gatišwa dipukwana tše bohlokwa tše go boletšwego ka tšona ka mo godimo e lego **Mmantšhaotlogele** ka Nkadimeng le **Medupi ya Megokgo** ka Mpepele. Bokgoni bja bangwadi ba bo letše godimo ga boanegi ("telling of stories"). Mo boaneging bja bangwadi ba go nepišwa baanegwa (gagolo ge e le **Mmantšhaotlogele**). Ka gona go ka thwe

dikanegelo tšeo ba di ngwalago ke tša baanegwa ("karakterverhale"). Gape bangwadi ba ba šomiša mmoledi sebakeng sa mmolelwa bjalo ka moanegi (gagolo ge e le **Mmantšhaotlogele**). Go swana le Maditsi (1985) ditlhalošišo tša bona ke tše di nepagetšego. Ka kakaretšo go ka thwe bangwadi ba ke boMatwetwe boaneging. Ge a gatelela bohlokwa bja boanegi bja bangwadi ba Groenewald (1988:15) o re:

"-of importance is not the story, but the telling of it. And at this point in the history of Northern Sotho literature Nkadimeng and Mpepele arrived."

Tšwelopele ya dikanegelokopana tša Sepedi e sekasekilwe ebile e tsitsin-ketšwe, bjale re ya go maikemišetšo a lengwalonyakišišo le.

1.3 MAIKEMIŠETŠO

Pele go ka fiwa maikemišetšo a lengwalophatišišo le go swaraganwego le lona, a go thongwe pele ka go lebelela dikgopolo tša basekaseki ba bangwe ka ga dipukwana tše tša Nkadimeng.

1.3.1 Basekaseki ba bangwe ka ga dikanegelo tša Nkadimeng

Basekaseki bao ke Groenewald ka mangwalonyakišišo a mararo le Serudu ka le tee. A go nape go thongwe ka dinyakišišo tša bona mabapi le dikanegelokopana tše tša Nkadimeng.

Groenewald, P.S.: Nkadimeng se verteller (E.B. Van Wyk Festschrift, 1994)

Ka lengwalophatišišo le, monyakišiši o ile a sekaseka Nkadimeng ka mo a šomišago molaodiši ka gona ge e le thekniki ya go anega. O thoma ka go re Nkadimeng o ngwala ditaba tša ka mehla. O ngwala ka batho ba nama le madi le marapo; ba go tlwaelega; yo mongwe le yo mongwe wa go ba le mathatathatana a gagwe. Ka go realo o ngwala dikanegelo tša kwešišano, ke go re dikanegelokopana tša baanegwa ("karakterverhale"). O tšwela pele ka go re Nkadimeng o šomiša mmoledi bakeng sa mmolelwa. O gatelela gore ka mmoledi le mmoledišwa mmadi o kgona go itswalanya le baanegwa ge ba le mathateng. Ge a bolela ka ga taba ye Groenewald (1994:64) o re :

"... die voordeel hiervan lê voor die hand; die eerste-en-tweede persoonsverwysings is intimiteitsvorme waardeur die leser geredeliker tot vereenselwiging met die karakter en hulle lotgevalle oorgehaal word."

A tšwela pele ka go re:

"Hierdie vertelgreep bly ewenwel deel van rangskikking, organisering, samestelling, ordening, en kom nie onder stilering tereg nie."

Groenewald o bapetša Nkadimeng le Serote, Rammala, Mahapa le Matsepe mabapi le go šomiša molaodiši.

(i) **Nkadimeng le Serote**

Ge a bapetša bangwadi ba o re Serote o fa pharalogano gare ga boditšhaba ("heidene") le bodumedi ("gelowiges"), mola Nkadimeng (1985: 117-130) a tswalanya boditšhaba le bodumedi. Godimo ga ntlha ye Nkadimeng o tšweletša baanegwa ba gagwe ka mehuta ye meraro e lego:

- (a) Badumedi bjalo ka Tema le Makgalakgathe.
- (b) Bao ba sa dirego tša bodumedi, ba sa šetšego ditaba tša badimo morago.
- (c) Bao ba sokologilego eupša ba se na le nnete ya Modimo le badimo (bao ba sa lego kgakanegong).

(ii) **Nkadimeng le Rammala**

Mosekaseki o re Rammala o šomišitše Albi gore mmadi a kgone go lebalela Lukas Motšheletšhele. Ge a tšwela pele o re Albi ke motho yo bolo, wa lerato, wa kwešišo. Mmadi o bona Albi bjalo ka motho wa go loka, mola Lukas Motšheletšhele a se a loka. Ka Albi mmadi o kgona go kwela Lukas Motšheletšhele bohloko. Bjalo ka Rammala, Nkadimeng (1985:117-130) o šomišitše Tema bjalo ka motho wa go tseba Bibe, wa kwešišo le kwelobohloko. Ge a tšwela pele o re Bibe e hlohleletša polelo ya moanegi wa Nkadimeng (letl:119) ge go lebeletwa tebogo ya pula: Kgwadi ya boMateo thagamereto.

Godimo ga ntlha ye monyakišiši o re mmadi o kwana le botshepegi bja moanegi le ge e le gore bothata ke gore molaodiši ga a na nnete ya seo a se bolelago.

(iii) **Nkadimeng le Mahapa**

Mofatišiši yo o re molaodiši wa Mahapa ke mohlahli ("gids"). Ka yena phapantšho le mafelo ao a etelwago a a fihlelelwa. Mmadi ga a itswalanye le moanegwa yo. Mo tabeng ye Mahapa o šomiša moanegwa wa bobedi e lego moeng ("besoeker"). Ke yena yo mmadi a itswalanyago le yena. Nkadimeng (117-130) le yena o šomiša moanegwa wa bobedi e lego Moruti Makgalakgathe. Go ya ka molaodiši, monna yo ke mosokologi (lejakane) yo a sa tšhošego. Batho ba a mo rata. Ka gona mmadi o itswalanya le yena ge a bapetšwa le Tema. Ka gona bangwadi ba ba tšweleditše thekniki ya **phapantšho** ka mo go sa belatšego.

(iv) **Nkadimeng le Matsepe**

Groenewald o re Nkadimeng ke molatedi wa Matsepe, ke go re Nkadimeng o hlohleleditšwe ke bongwadi bja Matsepe. Ka gona, bjalo ka Matsepe, Nkadimeng o ngwala ditaba tšeo di lebanego le kgegeo, le ge e le gore kgegeo ya Matsepe e lebane le batho ba maemo gagolo ge e le magoši goba baetapele. Ge go bolelwa ka boanegi o re molaodiši wa Nkadimeng o tšwelela mafelong a a itšego fela mola wa Matsepe a tšwelela gohle mo pading.

Ge go akaretšwa go ka thwe tshekatsheko yekhwi e lebane le kanegelo e tee fela e lego "**Thapelo ya pula**", le gona ga se ya tsenelela ka ge e lebeletše lehlakore le tee fela e lego la bolaodiši.

Bjale a re tsitsinkeleng tshekatsheko ya bobedi ya Groenewald ya **Mmantšhaotlogele**.

Groenewald, P.S.: Story-telling and the telling of stories (1988)

Phatišišong ye monyakišiši o ntšhitše bokgwari le bokgoni ka go re utollela boanegi ("telling of stories") bja Nkadimeng. Groenewald (1988:14) o bea Nkadimeng dipataka le mabitsi ka bokgoni bja boanegi ka go re le ge di se tša tlwaelega, go ya ka dikokwane tša kanegelokopana, di kgahla babadi.

Groenewald (1988:15) o sa gatelela gore bolaodiši bja Nkadimeng ke bjo bo hlapilego mahlong. O akaretša thekniki yeo ya Nkadimeng ya boanegi ka dintlha tše di latelago:

- (a) "The subtle use of contrast in structuring (phapantšho)
- (b) The use of insignificant detail depicting simple actions and doings (ditiragalo tša go bontšha bophelo bja ka mehla)
- (c) The use of unaffected, effortless dialogue (poledišano)
- (d) The stringing of metaphor (molokoloko tshwantšhišo)"

Dintlha tše tša ka godimo di tla ahlaahlwa ka boripana.

(a) **Phapantšho ("contrast")**

Mosekaseki o hlatholla ka fao Nkadimeng a šomišitšego phapantšho ka gona. O kgethile e tee ya dikanegelokopana tša Nkadimeng (1985:34-52) go bontšha ka fao phapantšho e tšwelelago ka gona. O re kanegelo ye e arogantšwe ka diripa tše pedi:

Seripeng sa mathomo, Galempotše o gana go nyalwa ke Seporanentekeleke. Batswadi ba ile ba nyama eupša ba se tšee magato.

Go sa bobedi, Seporanentekeleke o kgea (kgopela lerato) Galempotše gomme Galempotše o a gana, ebile tša lenyalo di beakanywa ke batswadi ba bona, eupša dithulaganyo tšeo ga di atlege.

Godimo ga ntlha ye ya ka godimo Groenewald o re diripa tšeo tše pedi ga se tša arogana fela, eupša di kopantšhitšwe ke lentšu la molaodiši go phagamiša maemo a phapantšho.

(b) **Tlhathollo ka botlotla ("detail")**

Monyakišiši o bontšha ka fao Nkadimeng a hlathollago ditaba tše di sa amanego le morero ka gona. O re tšona ditaba tše di bontšha ditiragalo tša mehleng le bophelo bja ka mehla. Mosekaseki ge a tšwela pele o re ditaba tše di hlathollwago ka botlotla di bontšha ditaba tša ka mehla le ge di sa amane le morero. Ka gona di godiša maatlakgogedi. Taba ye e bontšha bokgoni bja Nkadimeng bja boanegi.

(c) **Poledišano ("dialogue")**

Groenewald o re Nkadimeng o šomiša poledišano yeo e hlokago mohola. Ka poledišano yeo a rego e hloka mohola o ra go re poledišano yeo ga e amane le moko wa ditaba e bile ga e thuše go rarolla bothata bjoo bo lego gona. Sa poledišano yeo e no ba go bontšha bophelo bja mehleng.

(d) **Molokoloko wa tshwantšhišo ("stringing of metaphor")**

Mofatišiši o bontšha ka fao Nkadimeng a kgonago go bapala ka mantšu ka gona. O file mohlala ka lentšu le "tšhungwa". O re lona le bontšha polelo ya mehleng ("literal") le ka mokgwa wa seka ("figurative").

Mohlala; Nkadimeng (1985:37):

"O tšhungwa ke letšatši le ditaba tša morwedi."

O tšwela pele ka go fa mohlala wa bobedi. Mo go wona taba e tee e boeletšwa gantši ka mokgwa wa go e gatelela (Nkadimeng 1985:34):

"Galempotše o be a bo fagile sona Sesotho: a bo loišitše gabotse ebile bo hloka le thokolo."

Ditaba tše di bolelwago mo tsoolong ye di gatelela go apeega ga bogobe goba bokgoni bja Galempotše bja go apea bogobe.

Ka kakaretšo, le ge lengwalothuto le le se la tsenelela, monyakišiši o tloga a re utollela thekniki ya Nkadimeng ya boanegi ka bokgwari, botlotla le bjona bokgoni ka go bontšha dintlha tšeo di lebanego le thekniki yeo, e lego phapantšho, tlhathollo ka botlotla, poledišano le molokoloko wa tshwantšhišo. Nyakišišo ye e theilwe godimo ga dikanegelokopana tše pedi fela e lego **Nna nka se je dipute** (Nkadimeng 1985: 34 - 52) le **Thapelo ya pula** (117 - 130).

Re kwele ka ga thekniki ya boanegi nyakišišong ye, bjalo a re lebeleleng phatišišo ya boraro ya Groenewald ka ga dikanegelokopana tša Nkadimeng. Yona ke ya mafelelo ya Groenewald mo lengwalonyakišišong le.

Groenewald, P.S.: Thutadingwalo 2 ya Sesotho sa Leboa (1993)

Mo go **Thutadingwalo 2**, monyakišiši yo ga se a sekaseka dikanegelo tša Nkadimeng bjalo ka ngatana. O tšamile a kgwat-hakgwatha kua le kua ka mo gare ga pukwana ye ya **Thutadingwalo 2**; re ka re o e sekasekile ka go tabolokana. Le ge go le bjalo o fa mehutangwalo yeo dikanegelokopana tša Nkadimeng di welago go yona. Yona ke **kanegelo ya kwešišano** (letl. 18), **kanegelothuto** (letl. 21), **kanegelokgegeo** (matl. 48 - 57); e bile o fa pharologano gare ga **padi, padinyana** le **kanegelokopana** (matl. 10 - 18).

A go lebelelwe mehutakanegelo ye ka boripana.

(a) **Kanegelo ya kwešišano (letl. 18)**

Mosekaseki ge a bolela ka thulano ya kanegelo ya kwešišano o re e gare ga go loka le go se loke. Ka gona mmadi o itswalanya le moane- gathwadi yo mogolo, e lego molwantšhwa, le ge a se a loka. Ge a tšwela pele o re thulano ya **Mmantšhaotlogele** mo go **Thapelo ya pula** e gare ga Modimo le badimo. Godimo ga ntlha ye o re Nkadimeng o šomiša Moruti Tema, moruti yo mogolo, go tšweletša go loka ga Modimo. Ka gona Nkadimeng o re Modimo o emela go loka, mola badimo ba emela go se loke.

(b) **Kanegelo thuto (letl. 21)**

Groenewald o re mo go Nkadimeng (**Nna nka se je dipute**) sererwa ke sona se lebanego le thuto, mola moko wa ditaba o lebane le kgegeo. Ka gona Nkadimeng ga a ngwale dikanegelo tša **thuto** eupša tša **kgegeo**.

(c) **Kangelokgegeo (Matl. 48 le 56)**

Groenewald (1993:48), ge a hlaloša kangelokgegeo o re:

"Mongwadi wa padikgegeo o gegea batho ka go hlaloša bofokodi bja bona (e lego rena), bjo e lego boikgogomošo, megabaru, boikgantšho, bjalobjalo. O gegea ka go re segiša, ga a sole ka go nyatša."

Monyakišiši o tšwela pele ka go re fa mehlala ye meraro ya dikanegelokgegeo tša Sepedi e lego tša Nkadimeng, e lego **Mmantšhaotlogele**, **Megokgo ya bjoko** ka Matsepe le **Medupi ya megokgo** ka Mpepele. O tšwela pele ka go re fa pharologano gare ga dikanegelokgegeo tšeo tše tharo. O re tša Matsepe (1969) di bolela ka ga batho ba maemo, baradia (bjalo ka Leilane le Maphuthe) le ba go ikgantšha (bjalo ka Lefehlo le Nthumule). O tšwela pele ka go re Matsepe o gegea baanegwa ba ka go ba nyefola, ka gobane ga ba hlomphe ba bangwe.

Ka ga dikanegelokgegeo tša Nkadimeng (1985) o re tšona di lebane le batho ba ka mehla, ba botho, tlhompho le lerato. O re bofokodi bja baanegwa bao ga se bja go kweša yo mongwe bohloko: Bošaedi bja bona ke bjo bonnyane. Ke ka lebaka leo a ba gegeago ka go ba kwera; ga a na lenyatšo.

Tša Mpepele (1985) o re di bolela ka ga batho ba ka mehla, fela ke ba kgang le mereba. Mongwadi o gegea ka go kweša bohloko, o a sola, o na le lenyatšo. O re dikanegelo tša Mpepele di batametše kanegelo ya kodutlo.

Monyakišiši yo o re fa gape le thekniki ye bohlokwa ya go tšwetša kgegeo pele e lego phapantšho (contrast). Groenewald (1993:48) o e hlaloša ka go re:

"Gagolo go fapantšhwa ditaba tše re sego ra tlwaela go di lebantšha: ka lebaka leo phapantšho e segiša mmadi, e godiša bošilo bja ditaba."

(d) **Ge e le kanegelokopana (10 - 11)**

Monyakišiši yo o re tiragalo yeo Nkadimeng (**Nna nka se je dipute**) a bolelago ka yona ke ge Galempotše a gana go nyalwa ke Seporanentekeleke; o sa nyaka go tsena sekolo. O re tiragalo ye e fetošitše maemo a ditaba - Galempotše ga a sa nyalwa; o yo tšwetša dithuto tša gagwe pele.

Monyakišiši o re botša gape le ka ga nepišo. O re (letl. 11):

"Nepišo ke go lebanya selo gore e be se bohlokwa go phala tše dingwe tše di lego mo go tšeo ka moka di bolelwago."

O tšwela pele ka go re:

"Mongwadi wa kanegelokopana o nepiša taba (moanegwa goba tiragalo) yeo e itšego fela, gomme o širogela tše dingwe ka go se di hlaloše ka botlalo."

Bjale mo go Nkadimeng (**Nna nka se je dipute**) o re Nkadimeng o nepiša Galempotše, ge e le Seporanentekeleke, Mphetakapejana, Galatswalela le Rabolepa ga a ba hlaloše ka botlalo. Ka gona ga a ba nepiše.

Le ge nyakišišo ye e tabolokane; e se ya dirwa ngatana, mosekaseki o tloga a ntšhitše dintlha tšeo go boletšwego ka tšona ka bokgwari.

Yena o hlokometše fela dikanegelokopana tše pedi tša Nkadimeng (1985) e lego **Nna nka se je dipute le Thapelo ya pula.**

Re bone ka fao Groenewald a fago tshekatsheko ya **Mmantšha-otlogeledinyakišišong** tša gagwe tše tharo ka gona, bjale a re kweng gore Serudu o reng ge a dira diphatišišo ka ga dikanegelokopana tša Nkadimeng (1985).

Serudu S.M.: Review of Letsogo la molao by C.M. Mphahlele and Mmantšhaotlogele by N.S. Nkadimeng (1987)

Monyakišiši yo o ile a lebelela dikokwane tša kanegelokopana e lego: matseno, mmele, mafetšo le polelo ya mongwadi gomme a sekaseka dikanegelokopana tša Nkadimeng go lebeletšwe tšona.

Dikokwane tše re ya go di ahlaahla ka boripana. Go thongwa ka kokwane ya mathomo e lego matseno a kanegelokopana.

a) **Matseno:**

Monyakišiši o re matseno a kanegelokopana a swanetše go ba a makopana le gona a be le maatlakgogedi gore mmadi a rate go tšwela pele ka go bala. Ge a tšwela pele o re bothata bja moanegwathwadi, le ka mo ditaba di tlogo sepela ka gona, di swanetše go tšwelela matsenong. Bjale ge a sekaseka matseno a dikanegelokopana tša Nkadimeng o re ke a mabotse go tše dingwe, mola go tše dingwe e le a matelele. O re dikanegelokopana tša mathomo, ya boraro, ya bošupa, ya lesome le ya mafelelo, matseno

a tšona a hlamegile, mola ya bobedi, ya bohloano le ya boselela matseno a se a hlamega.

Bjale a re tseneng go mmele.

b) **Mmele**

Mofatišiši o ile a hlokomedišiša dintlha tše di latelago: Tshwayatshwao ("the use of comments"), dithetogale ("praise poems"), poledišano ("the use of dialogue"), dithero ("didacticism"). Dintlha tše di ya go senkasenkwa ka bokopana.

A re thomeng ka tshwayatshao.

i) **Tshwayatshwao ("the use of comments")**

Serudu o re Nkadimeng o ngwala dikanegelokopana bjalo ka mongwadi wa padi. O re se se tšweletšwa ke ge a fela a swayaswaya ka ga ditiro tša baanegwa. O re ditshwayatshwao di phagamišetša kanegelokopana maemong a padi, ka gona ga di nyakege mo go kanegelokopana.

ii) **Thetogale ("praise poems")**

Monyakišiši yo o re tšhomišo ya Nkadimeng ya dithetogale mo go dikanegelokopana e telefatša dikanegelokopana tša gagwe ka fao go sa nyakegego, le ge e le gore di tšweletša semelo sa baanegwa gabotse. Ka gona dithetogale di senya

thulaganyo ya kanegelokopana. Tšona di hwetšagala go kanelokopana ya bobedi. Tšona ke tše pedi mo kanegelong ye gomme go ya botshelela ke e tee.

iii) **Poledišano ("dialogue")**

Mosekaseki o dumela gore poledišano e tliša bophelo dikanegelokopaneng, eupša e swanetše go laolwa. O re poledišano ge e ka tlopelwa e ka senya bokopana bja kanegelokopana gomme ya e phagamišetša maamong a papadi. Ge a sekaseka **Mmantšhaotlogele** o re Nkadimeng go bontši bja dikanegelokopana tša gagwe o šomišitše poledišano ka tshwanelo, le ge e le gore go tše dingwe e tlopetšwe.

iv) **Dithero ("didacticism")**

Serudu o re Nkadimeng o na le go šomiša dithero mo go dikanegelokopana tša gagwe, ka gona ga di nyakege ka ge di sa kgotsofatše dinyakwa tša kanegelokopana. O re tšona di tšwelela gantši go dikanegelokopana tša boselela le seswai.

Dintlha tšeo Serudu a ilego ge a sekaseka mmele wa kanegelokopana a di lekodišiša re di lekotše bjale, go ya go tsitsinkelwa kokwane ya boraro ya dikanegelokopana e lego mafetšo a dikanegelokopana dikanegelokopaneng tša Nkadimeng.

c) **Mafetšo a kanegelokopana ("ending of a short story")**

Monyakišiši yo o re bjalo ka matseno, mafetšo a kanegelokopana a swanetše go ba a makopana. Go tše dingwe lefoko le tee le ka ruma kanegelokopana. Ge a tšwela pele o re mafetšo a kanegelokopana a swanetše go tšwelela ka mokgwa wa makalo. O re mafetšo a dikanegelokopana tša Nkadimeng a latela mokgwa o tee ka ge a felela ka dika le diema. Ka lebaka leo o tlatša kgopolo yeo go thwego dikanegelo tša gagwe ke dithero. Ntle le fao, o re go na le dikanegelo tšeo e lego gore temana ya mafelelo e thoma ka mantšu a "Aowa bagešo". Ona a hwetšwa go dikanegelo tša 1; 2; 4, le 6. Ka mantšu a, mmadi o kgona go bona gore kanegelokopana e felela bjang.

Bjale a re lebeleleng kokwane ya mafelelo yeo Serudu a go leka go e hlokomedišiša ge a dira diphatišišo ka ga **Mmantšhaotlogele**. Yona ke tšhomišo ya polelo.

d) **Tšhomišo ya polelo ("language usage")**

Mosekaseki o re polelo ya Nkadimeng e bothata go e bala ka ge e nkgalefetla la semmotwana. O tšwela pele ka gore mmadi o swanetše go tseba semmotwana seo se šomišitšwego gore a tle a kgone go kwešiša dingwalo tša Nkadimeng. O re le ge go le bjalo Nkadimeng o tletše ka manoni a polelo ya Sepedi. Serudu o re Nkadimeng o šomiša dika le diema ka tshwanelo, eupša go na le moo a sa di šomišego gabotse.

Tshekatsheko ya lengwalothuto le ga se ya tsenelela. Le ge go le bjalo monyakišiši o lekile go akaretša dikanegelokopana tša puku ya **Mmantšhaotlogele**.

Dinyakišišo tša Groenewald le Serudu di sekasekilwe, bjalo re ya go fa kakaretšo ya dinyakišišo tšeo le maikemišetšo a lengwalothuto le.

1.3.2. Kakaretšo

Go sekasekwa ga Groenewald le Serudu go tlo lekodišišwa. Go dinyakišišo tša gagwe Groenewald o re bontšha ka fao Nkadimeng a šomišago **molaodiši** ge e le thekniki ya go **rulaganya** ditaba. Gapegape o tšweletša phapantšho bjalo ka thekniki ya **mongwalelo**. Groenewald o re bontšha gape mehutakanegelo yeo Nkadimeng a e ngwadilego e lego kanegelo ya kwešišano, yeo e lego ya kgegeo, bjaloobjalo. Le ge go le bjalo dinyakišišo tša Groenewald ga se tša tsenelela, eupša o di tšweletša ka bokgwari le bokgoni. Ge re tšwela pele ka dinyakišišo tša gagwe, go lemogwa gore Groenewald o nepišitše dikanegelwana tše pedi fela e lego **Nna nka se je dipute le Thapelo ya pula**.

Serudu le yena mo tshekatshekong ya dikanegelokopana tša Nkadimeng ga se a tsenelela le ge a lekile go akaretša dikanegelo tšeo ka moka. O lekile go sekaseka matseno, mmele, mafetšo le polelo tša dikanegelokopana tša Nkadimeng. Serudu o bontšha gape ka fao Nkadimeng a tšweletšago tshwayatshwao, poledišano, thetogale le dithero ge e le dithekniki tša mongwelelo. Tshekatshekong ya dikokwane tše tša dikanegelokopana le dithekniki tša mongwalelo tšeo go boletšwego ka ga tšona ka mo godimo, Serudu o ino itia mabalankwe.

Ge go rungwa ditaba go ka thwe: Diphatišišo tša Groenewald le Serudu ka dikanegelokopana tša Nkadimeng ga se tša go iša. Ka lengwalonyakišišo le re swaraganego le lona, re tla tsitsinkela e tee ya dikanegelokopana tša Nkadimeng ka botebo le bopapetla, e lego **O nyalwa lenyalo mang**. . . Tše dingwe dikanegelokopana e tla no ba tša go tlaletša. **Nna nka se je dipute le Thapelo ya pula** le tšona di tla hlokomelwa gape, le ge Groenewald le Serudu ba di sekasekile.

Maikemišetšo a lengwalothuto le a boletšwe; fela go sa na le mešomo yeo e swanetšego go hlokomelwa pele. Wa mathomo ke wa **mokgwa wa dinyakišišo**; wa bobedi e tla ba wa **tlhalošo ya dikgopolo**, mola wa boraro e lego wa mafelelo e lego wa **tshepedišo**. A go nape go thongwe ka mokgwa wa dinyakišišo.

1.4 MOKGWA WA DINYAKIŠIŠO

Ge go sekasekwa dikanegelo tša Nkadimeng, go tla nepišwa e tee ya tšona e lego **O nyalwa lenyalo mang**. . . ka ge go šetše go boletšwe ka godimo. Ge go hlalošwa sengwalo, go lebelelwa **diteng, thulaganyo le mongwalelo**. Mokgwa wo wa nyakišišo o lebane le sebopego sa sengwalo. Groenewald (1993:2) o o swantšha le matlalo a legaba le eie. Strachan (1988:2) le yena o šomišitše mokgwa wo wa dinyakišišo ka ge le yena a diriša matlalo a mararo tshekatshekong ya gagwe. Matlalo ao a bolelago ka ona ke "teks", "verhaal", le "geskiedenis". Yena o fapana le Groenewald ka ge ka "teks" a šupa **tebelelo ya mongwadi**, ka "verhaal" a šupa **kanegelo** mola ka **diteng** ("geskiedenis") ba swana.

Ka ge mokgwa wa Strachan wa dinyakišišo o fapana le wa Lefapha la Maleme a Babaso Yunibesithing ya Tshwane, nyakišišong ye re ya go šomiša mokgwa wo o šomišwago mo Yunibesithing ya Tshwane ka ge o lebane le popego ya sengwalo. Bjale ka ge go boletšwe ka mokgwa wa dinyakišišo, a go lebelelweng tlhalošo ya dikgopolo.

1.5 TLHALOŠO YA DIKGOPOLO

Tlhalošong ya dikgopolo go ya go hlalošwa diteng, thulaganyo le mongwalelo, go sa lebalwe le yona kgopolo ye ya kanegelokopana. Bjalo re tla thoma ka go nyakišiša kgopolo ya diteng.

1.5.1 Diteng tša sengwalo (kanegelokopana)

Strachan (1988:5) ge a hlaloša diteng o re:

"Hiervan is die geskiedenis die laag wat die leser uit die verhaal kan rekonstrueer deur onder meer die gebeurtenisse in chronologiese volgorde te plaas."

Ka letlalo ("laag") le Strachan o re mmadi o kgona go lemoga tatelano ya ditiragalo. Tatelano yeo a bolelago ka yona Groenewald (1993:4) o e hlaloša ka go re:

"Ke ditaba ge di lemogwa ka botšona, pele ga ge mongwadi a bolela goba a ngwala ka ga tšona, pele ga ge a di hlaloša."

Groenewald (1993:4) o tšwela pele ka go re lemoša gore ditaba tšeo tša diteng di latelanago, di tlemaganywa ke sererwa gore di be kgopana e tee.

Ka sererwa se Groenewald a bolelago ka sona re thoma go lemoga phapano gare ga gagwe le Strachan ka ge Strachan a sa bolele selo ka ga sona. Ka gona, go thwe sererwa se bohlokwa ka ge ka sona diteng di kwešišega. Ka go realo sererwa ke modu wa ditaba.

Marggraff (1994:61) o tiiša taba yeo ka go re:

"When a point is reached at which the reality cannot be abstracted any further, when a final abstraction is reached, then one refers to the topic of the story."

Re ka ruma kgopolo ye ya diteng ka go re ke ditaba ge di latelana ka botšona, gomme mmadi a di kwešiša ebile a ipshina ka tšona ge a di bala. Tšona mmadi o a di kwešiša ka ge di tlemagantšwe ke sererwa gore e be selo se tee.

Bjale go latela tlhalošo ya thulaganyo.

1.5.2 Thulaganyo ya sengwalo (kanegelokopana)

Thulaganyo ya sengwalo ke tsela yeo mongwadi a e šomišago go rulaganya goba go beakanya ditaba tša sengwalo.

Serudu (1989:48) ge a e hlatholla o re:

"Thulaganyo ke freime goba motheo wo go wona mongwadi a hlamago

taba ya gagwe godimo ga wona."

Freime yeo Serudu a bolelago ka ga yona Thokwane (1994:13) o e hlaloša bjalo ka ditiragalo tšeo go tšona mongwadi a rulaganyago ditaba:

"Plot comprises the events which occur in a story. These may be a series of interrelated actions carefully selected by the author."

O gatelela togagano ya ditiragalo ge di diragala. O tšwela pele ka go re thulaganyo e na le dielemente tše tharo e lego matseno, bogare le mafetšo. Groenewald (1993:19-22) o fapana le Thokwane ka ga dikokwane tšeo tša thulaganyo. Yena o re dikokwane tšeo ke kalotaba, tšwetšopele, sehloa le tlemollo ya lehuto. Ge e le ka ga ditiragalo tšeo Thokwane a re botšago ka ga tšona Groenewald (1993:14) o tšwela pele go fapana le yena. O gatelela gore ke mokgwa wo mongwadi a šomišago ditaba gore tebanyo ya gagwe e tšwele pele. Tebanyo yeo o e bitša **moko wa ditaba**. Moko wa ditaba o tlemaganya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane, fela moko wa ditaba o ka se sekasekwe mo eupša o tla lekolwa ge go ahlaahlwa thulaganyo ya dikanegelo tša Nkadimeng kgaolong ya boraro.

Re akaretša thulaganyo ka gore ke peakanyo ya ditaba go ya ka fao mongwadi a ikemišeditšego go re utollela seo a se nepišetšego goba a se lebantšego.

Bjale go lekolwa letlalo la mafelelo la popego ya sengwalo e lego mongwalelo.

1.5.3 Mongwalelo wa sengwalo (kanegelokopana)

Serudu (1989:33) o hlaloša mongwalelo ka go re:

"Ke mokgwa wo mongwadi a tšweletšago dikgopolo tša gagwe ka gona. O dira bjalo ka go kgetha mantšu le go beakanya ka mafoko a a tanyago mmadi a nago le mošito."

Ge modiro e le wa bokgabo, mantšu a swanetše go kgethwa gore ka ona dikgopolo tša mongwadi e be tšeo di nago le maatlakgogedi, gore mmadi a kgone go ipshina ka tšona. Ke ka lebaka leo Lotman (1968:31) a tlaleletšago Serudu ka go re ge re lebelediša sengwalo goba modiro wa bokgabo re lemoga ka mo ditaba tša modiro woo di rulagantšwego ka gona. Gape o re le go rulaganywa ga temogo, tsebo, kgopolo tša mongwadi go a bonagala, le ka mo mongwadi a lemogago bophelo ka gona. Taba ye e šupa gore Lotman le Serudu ba gata ka mošito o tee.

Mongwalelo o lebane le tirišo ya mantšu, diema, dika, dikapolelo, tlhamo ya mafoko le dikakanyo. Gape mongwalelo o lebane le dithekniki tše di latelago: phapantšho ("contrast"), poledišano ("dialogue"), bjalobjalo. Ka go šomiša dintlha tše tša ka godimo gotee le dithekniki tše tša mongwalelo mmadi o kgona go lemoga maikutlo a mongwadi. Maikutlo ao a mongwadi a sepedišana le khuduego. Ka khuduego mmadi a ka itswalanya le mongwadi. Dintlha tše tša mongwalelo le dithekniki tša mongwalelo di tla hlokomelwa gape ge go sekasekwa di-kanegelokopana tša Nkadimeng ka ge di lebane le khuduego, moya le atmosfere.

Go tloga fao go yo lekodišišwa kgopolo ya kanegelokopana.

1.5.4 Kanegelokopana

Lategan (1959:2) ge a hlaloša kanegelokopana o re:

"Die moderne kortverhaal gee pittige lewensvertolking deur middel van 'n kort, gekonsentreerde verhaalbeeld in prosa, toegespits op 'n treffende eenheidsindruk en derhalwe gebaseer op 'n enkelvoudige maar betekenisvolle lewensgegewe word gebruik in 'n hegte eenheidstruktuur."

Lategan o bolela ka ga sebolelwa, gomme ka sona o re ga se seo se raranego ebile ke tiragalo ye e itšego ye bohlokwa mo bophelong bja moanegwa yoo. Hamilton ge a tsopolwa ke Lategan (1959:6) o tiiša taba yeo ya tiragalo ye e itšego ka gore kanegelokopana e tšweleletša kgopolo e tee ye kgolo yeo e nago le tsheketošo ya mantšu eupša e nago le kgatelelo ye bohlokwa. Petersen (1981:61) yena o tlaleletša dikgopolo tša Hamilton le Lategan ka go re:

"A short story is short, fictional and at least likely to tell some kind of a story."

A tšwela pele ka go re (1981:61):

"It is more firmly defined in terms of form (short and fiction) than content (a story perhaps)."

Ka go realo Petersen o kwana le Hamilton le Lategan eupša yena o gatelela se sengwe gape se bohlokwa e lego sebopego go feta diteng. Serudu (1989:27-28) o

bapetša kanegelokopana le padinyana ge a hlatholla kanegelokopana. O re ke ya botelele bjo bo latelago bja padinyana. Groenewald (1993:11) yena o gatelela seo se boletšwego ke Serudu ka ga kanegelokopana ka go re mongwadi wa kanegelokopana ga a dumelelwe polelo ye telele go phetha maikemišetšo a gagwe, ka gobane ge a ka nyatša taba yeo, o ngwala padinyana goba padi. Ka go realo o bapetša kanegelokopana le padi goba padinyana.

Go ruma ditaba go ka thwe kanegelokopana ke sengwalo seo e lego se sekopana ka ge leina le itlhaloša le ka fao borateori ba e hlalošago ka gona. Ka gona , gore sengwalo se amogelwe go ba kanegelokopana, dikokwane tše di latelago tša kanegelokopana e swanetše go ba tše kopana - matseno, mmele, mafetšo, polelo, bjalobjalo. Go swanetše go hlokomelwa gape dinyakwa tše di latelago le ge kanegelokopana e ka ba ye telele goba ye kopana. Baanegwa ga se ba swanela go ba ba bantši, kanegelokopana e swanetše go rwala kgopolo e tee ye kgolo, bjalobjalo. Ke ka lebaka leo Cournos (Haydn le Cournos, 1947:3-4) a rego:

"The decision as to being short or long depends rather on the nature of its technique. A short story may, indeed, be long, even quite long, if conceptionally and structurally it creates a concentratedness of mood and single mindedness of purpose which permit of no digression or deviation, no overrunning of the frame."

Mokgwa wa dinyakišišo o ahlaahlilwe. Dikgopolo tše bohlokwa tša mokgwa wa nyakišišo e lego diteng, thulaganyo, mongwalelo le kanegelokopana di hlatlolotšwe, bjalo a re tseneng go kakaretšo ya mokgwa wa dinyakišišo.

1.5.5 Kakaretšo

Bjalo ka ge a hlalošitše matlalo a mararo a, e lego diteng, thulaganyo le mongwalelo, a re lemoša gore ntle le ona sengwalo se ka se be sona. Go bontšha gape gore matlalo a a ka se kgone go aroganywa. Seo se ra gore go ka se sekasekwe le lengwe gwa tlogelwa le lengwe gwa thwe tshekatsheko e phethilwe. Ka gona go ka thwe ke dikokwane tše kgolo tša sebopego sa sengwalo. Diteng di lebane le baanegwa, ditiragalo, nako le felo. Thulaganyo ke freime goba motheo wa go beakanya ditaba tša diteng. Ge e le mongwalelo o lebane le diteng le thulaganyo ya sengwalo.

Ka ge kanegelokopana e hlalošitšwe re tla kgona go lekodišiša **Mmantšhaotlogele** gore ke kanegelokopana yeo e nepagetšego goba aowa.

Kakaretšo ya mokgwa wa dinyakišišo e filwe bjalo re re moletesekuba ka **tshepedišo** mo kgaolong ye ya mathomo.

1.6 Tshepedišo

Tshepedišong ya lengwalothuto le, kgaolo ya bobedi ke ya diteng; ya boraro ya ba ya thulaganyo I; ya bone ya lebane le thulaganyo II; ya bohllano ya lebane le kakaretšo ya tshekatsheko ya kanegelokopana ye ya **O nyalwa lenyalo mang...** Ge e le mongwalelo, lengwalotshekatshekokong le o ka se nyakišišwe, o tla hlokomelwa ge go swaraganwe le lengwalo la bongaka.

KGAOLO YA 2

2.1 DITENG

2.1.1 Matseno

Kgopolo ya diteng e hlalošitšwe kgaolong ya mathomo, ka gona e ka se sa hlathollwa gape. Seo se yago go lebelelwa ke diteng tša **O nyalwa lenyalo mang** . . . go hlokometšwe dielemente tša diteng e lego **baanegwa, ditiragalo, nako le felo**. Dielemente tše di laolwa ke **sererwa** seo go boletšwego ka ga sona kgaolong ya pele. Le sona se ka se sa hlalošwa gape mo karolong ye. Seo se tlogo dirwa ke go hlokomela bohlokwa bja sona ka ge bo se bja bolelwa kua kgaolong ya mathomo. Bjona Mojalefa (1995:7) o bo akaretša ka dintlha tše di latelago:

- ◆ Sererwa se kgokagantšha ditiragalo
- ◆ Se laola ditiragalo
- ◆ Se laola tikologo (nako le felo)
- ◆ Mongwadi o phetha moo ditaba di thomago le moo di felelago gona Sephetho seo se laolwa ke sererwa

- ◆ Sererwa se lemoša mmadi ditiragalokgolo le moanegwathwadi

Ka go realo go šupa gore letlalo le la diteng le ka se sekasekwe ge kgopolo ye ya sererwa e se gona. O ka re sererwa ke motheo wa tshekatsheko ya diteng, ka gore dielemente ka moka tša diteng di laolwa ke sererwa. Dielemente ka moka

tša diteng tša **O nyalwa lenyalo mang.** . . di ya go sekasekwa go hlokometšwe sererwa.

Sererwa sa **O nyalwa lenyalo mang.** . . se a boeletšwa, maikemišetšo e le go ikgakolla:

Go nyalwa ga se go rekišwa.

Pele re ka sekeseka diteng tša **O nyalwa lenyalo mang.** . . a re thomeng pele ka go fa kakaretšo ya kanegelokopana ye.

2.1.2 Karaketšo ya **O nyalwa lenyalo mang.** . .

Kanegelokopana ye e re laodišetša ka ga Tshorakatloga yoo e lego morwedi wa Mmamasa le Mošito. Yena o nyetšwe ke Setiagodimo, morwa wa Tabagaelale. Tshorakatloga ka ge a tlwaetše go nyalwa a hlala, o ile a leka gore o tlogela Setiagodimo. Re bona a tsoga ka masa a phutha diporogwana tša gagwe a sa bolediše motho, gomme a ithumotše. Setiagodimo le yena a no lebelela seo se diregago gomme a ikhomolela. Tshorakatloga o ile a sepela a ya gae a se a ka a omana le mogatšagwe. Go rile go sa Setiagodimo a tsogela go tatagwe go mmošša seo se mo diragaletšego. Ke ge Tabagaelale a bothanya magagabo gore ba tle ba mmontšhe ge motse wa morwagwe o swele. Ntle ga go huma lodi, Moretlwa o ile a rongwa ga gabo Tshorakatloga go ba tsebiša ka ga go tloga ga gagwe bogadi le gore ba ba tsomiše.

Moretlwa o fihlile ga gaboTshorakatloga e lego Botshelakatšato. O hweditše Mmamasa le morwedi e lego yena Tshorakatloga ka ge Mošito a be a sa ile go thea dipela. Moretlwa o ile a fetoga moengoetetšemang ka ge Mmamasa le morwedi ba be ba se mahlong ka go tseba gore o tlile ka dife. O ile ge a ba botšiša gore mongmotse o kae, ke ge ba mo fatafatiša gore o tlile ka dife eupša ga se a ka a re koma ke lehlokwa, o ile a no ikhomolela go fihla Mošito a boa. Mošito o ile go boa ke ge Moretlwa a mo tšhela ka ditaba tša Tshorakatloga. Bakeng sa go makala, o ile a botša Moretlwa go re:

"Ditaba di a kwala Mohlakwana! Naa ga le tsebe gore ga se la fetša ngwana yo wa ka ge le bile le etla le hubaditše mahlo? Sepela o botše Tabagaelale gore ke re ga se a mphetša" (letl.108).

Moretlwa di ile tša mo tlala dimpa gomme a fihla a di tšhela Tabagaelale. Tabagaelale o ile a swara maru ka diatla mo re kwago a bile a re:

"Na ke gore ngwana yo wa gagwe o nyalwa lenyalo mang? Lesome la mphafa, motho a re yena o sa galala! O be a reng a sa galale pele?" (letl.109).

Tabagaelale o ile a ema ka noši a ya go Mošito a mmošša ge a swanetše go mmušetša tša gagwe ka yona nako yeo, goba pele le dikela Tshorakatloga a be a le ka ga gagwe. Taba ye e tiišetšwa letlakaleng la 110:

"Na Mošito, morwediago o nyalwa lenyalo mang leo le sa felego? O gaba dikgomo tša ka motlalo?"

Mošito o ile a sa tshereane a mo kgitlanetša ka makoloboto a dipotšišo ka go re:

"O be o reng o sa mpotše pele gore nna ga se ka go nyalela ka selo? O kganya ka nna goba o mpona molahlego? Ke kgopela phetolo!"

Mošito o ile a lemoga ka pele gore di loma le barafi gomme a gapeletšega go kgopela tshwarelo le gona go botša morwedi gore a boele bogadi ka ponyo ya leihlo. Tshorakatloga ka ge a tlwaetše go tshorama mo a tloga, o ile a botša tatagwe gore yena o hweditše monna yoo a mo ratago le gona wa go gola tšhelete ye ntši:

"A re yena o kopane le monna yoo a mo ratago ratirati, gobane o šoma moo a gôlago selwešantšhamehlobo ka kefa" (letl.112).

Mošito ditaba tša morwedi di ile tša mo tsena mading gomme a lemoga ka pele gore Tshorakatloga ga se a ikemišetša go boela bogadi. Mmamasa ka nako yeo le yena o be a itirile lepheko ka go fefa morwedi lenaka. Mošito o ile a leka go boledišana le Mmamasa gore Tshorakatloga a boele bogadi gomme Mmamasa a phekagana. Mošito o ile a gapeletšega go bontšha mosadi le morwedi marago a noga gore Tshorakatloga a boele bogadi.

"Mmamasa ge a re gantšitši, Mošito a topa lehuduo leo le bego le phekagane godimo ga pitša ya bogobe; a taramolla sephaka gomme tladi ya ratha. Mokgekolo o ile a sa re ke re, ya ba o mo sepela ka lona gape gore le be le tletlebologe. Tshorakatloga ge a bona tšeo di

dirwago ke tatagwe, a re ke re: " Tate o bolaelang mme?" Ya ba Mošito o mo thibile molomo ka ntahe gore khulwana e re tšhaba ke fete. O ile ge a khuparela molomo, mokgalabje a fegolla lerala sejapajapeng sa ngwako gomme mašupšane a kgeritla. Ngwako wa tlala tšhotšho ya selo sa motho le morwedi mo nkego dikgomo di dupa mešwang ya kgomo ya go hwa (matl.112-113).

Lepara le ile la thuša Mošito ka gore Tshorakatloga o ile a fetša a boetše bogadi. Go fihleng ga gagwe Setiagodimo o ile a mmotšiša gore o tšwa kae etšwe a tseba, gomme a thoma go mmabiša mmele. Go tloga fao bophelo bo ile bja thoma go sepela ka thelelo lapeng la Setiagodimo le Tshorakatloga. Tshorakatloga o ile a fetoga gomme ya ba mosadi wa basadi:

"Tshorakatloga a itshoba le go ithipa dinakana tšela tša gagwe tša go hlabana. Ke gona a ilego a lemoga gore monna ke hlogo ebile ke kokwane ya lapa. Bjale gona o dutše modulakgomo" (Letl. 116).

Kakaretšo ya **O nyalwa lenyalo mang**. . . e adilwe, go latela kahlaahlo ya dielemente tša diteng.

2.1.3 Baanegwa

Serudu, Mampuru, le ba bangwe (1988:116) ba re baanegwa ke batho, mola Mojalefa (1991:42) a tlaleletša kgopolo yeo ka go re ke batho ba sengwalo. Mojalefa o tšwela pele ka go re baanegwa bao ga se batho fela eupša le diphoofolo, dithaba, maswika, digagabi (kudu ge e le dinonwane) e ka ba

baanegwa. Ke ka lebaka leo Bal (1980:14-15) a ba bitšago baraloki ka gore ge go bolelwa ka baraloki ga go šupše batho fela eupša le dilo.

Ka gona go ka thwe baanegwa ke batho bao ba kgathago tema sengwalong. Kamano gare ga baanegwa bao e laolwa ke **sererwa**.

Go na le mehuta ye mebedi ya baanegwa ba diteng yeo ka yona go lemogwago kamano ya bona. Bona ke **baanegwagolo** le **baanegwanyane**. Baanegwa ba ba bohlokwa ka moka ga bona. Baanegwagolo ba arotšwe ka mehuta ye mebedi. Mojalefa (1995:6) o ba bitša **mongangiši** le **mongangišwa**.

Mongangiši

Mojalefa (1995:6) o re mongangiši ke moanegwa yoo a ganetšanago le ditiro tša mongangišwa. Mongangiši yo ke senganga, wa go se rate go fenywa le ge nnete a e bona. Ka bonganga bja gagwe o ganetša maikemišetšo a mabotse a mongangišwa go tšwela pele.

Mongangišwa

Mongangišwa ke moanegwa wa go loka yoo a ratago go tšwetša pele dikganyogo tšeo tša go loka eupša o a ganetšwa. Yena o thibelwa ke mongangiši. Moanegwa yoo Mojalefa (1995:6) o re ke moanegwa yo mogolo.

Baanegwa ba ba bagolo ba na le kamano. Kamano yeo ya bona e laolwa ke sererwa. Kamano yeo ke bongangiši le bongangišwa. Sererwa seo se ba

tlemaganya gape le ditiragalokgolo.

Bjale pele go tšwelwa pele ka tshekatsheko ya baanegwagolo ba **O nyalwa lenyalo mang**. . . le kamano ya bona, a go lekolweng sererwa sa kanegelo ye:

Go nyalwa ga se go rekišwa.

Sererwa se se laola le go tlemaganya baanegwagolo kanegelong ye. Bona ke lapa la ga Mošito le lapa la ga Tabagaelale. Bjale ka ge e le gore baanegwagolo ba ke malapa a mabedi, lapa le lengwe le le lengwe le tla emelwa ke moanegwagolo o tee. **Mošito** o tla emela lapa la gagwe, mola **Tabagaelale** a tla emela la gagwe le yena.

Mongangiši ke **Mošito** ka ge e le gore o ganetša leago le tlhomphe ya setšo yeo e tšwetšwago pele ke Tabagaelale ka go hlohleletša morwedi wa gagwe, Tshorakatloga, go hlala Setlagodimo e lego morwa wa Tabagaelale. Maikemišetšo a go hladiša Tshorakatloga ke gore a ye a nyalwe pele gore a kgone go hwetša tšhelete ya magadi gape. Ka gona go ka thwe o a mo rekiša.

Mongangišwa ke **Tabagaelale** ka ge e le motho wa go loka, wa leago le go hlompha setšo. O rata go bona morwa wa gagwe, Setlagodimo, a dutše ka boiketlo lapeng la gagwe le Tshorakatloga, eupša maikemišetšo ao a gagwe a ganetšwa. A ganetšwa ke Mošito ka gore yena o rata ge Tshorakatloga a ka nyalwa ke yo mongwe monna ka ge magadi a Tabagaelale a fedile.

Baanegwa ba ba laolwa ke sererwa ka gore Mošito o rekiša morwedi wa gagwe, Tshorakatloga. Thekišo ya mosadi e kgahlanong le setšo, ka gona taba yeo e thibelwa ke Tabagaelale ka ge a hlompha ebile a rata setšo. Ke ka lebaka leo go thwego sererwa se laola baanegwagolo ba ka ge se lebane le bona thwii.

Bjale go tsenwa go tshekatsheko ya kamano gare ga baanegwa ba kanegelo ye ya **O nyalwa lenyalo mang**. . . Kahlaahlong yeo go ya go nepišwa mongangiši e lego Mošito le Tabagaelale e lego mongangišwa. Ge go sekasekwa kamano yeo go ya go latelwa lenaneo le:

- a) Tebanyo
- b) Bokgontšhi
- c) Bothuši
- d) Boganetši
- e) Bothušegi

2.1.3.1 Kamano ya baanegwa

Kamano ya baanegwa lengwalonyakišišong le e ya go arolwa ka diripa tše pedi **Kamano ya I**: e lebane le kamano gare ga mongangiši e lego Mošito le ba bangwe, mola **Kamano ya II** e tla lebane le kamano gare ga Tabagaelele e lego mongangišwa, le ba bangwe.

a) *Kamano ya I : Mongangiši*

Go thongwa ka kamano ya I yeo e lebanego le mongangiši, yoo e lego Mošito.

- **Tebanyo ya Mošito**

Tebanyo ke maikemišetšo a moanegwa modirong wa gagwe. Ka tebanyo go lebanywa mongangiši le mongangišwa. Mojalefa (1995:6) o re mongangiši o ngangiša monganišwa tirong ya gagwe. Ka gore mongangiši ke yena a thibelago mediro ye mebotse ya mongangišwa.

Tebanyo ya Mošito ke **go gweba ka ngwana wa gagwe**, e lego Tshorakatloga, ka go mo nyadiša a mo hladiša. Taba ye e tiišetšwa ke gore go thwe pele yo Tshorakatloga a ratana le Setiagodimo o be a šetše a hladišile banna ba babedi gomme o nyaka go tlogela Setiagodimo ka ge a hweditše monna yo a mo ratago le gona wa go gola tšhelete ye ntši mo a šomago gona. Seo se gatelelwa ke ge go thwe:

"A re yena o kopane le monna yoo a mo ratago ratirati, gobane o šoma mo a gôlago selwešantšhamehlobo ka kefa" (letl.112).

- **Bokgontšhi**

Ka bokgontšhi go bolelwa ka selo seo se šušumetšago goba se kgon-tšhago moanegwa gore a fihlelele maikemišetšo a gagwe.

Mojalefa (1995:7) o re:

"Gantši bokgontšhi bo lebane le senaganwa (lerato, lehloyo, bobbe, bjalobjalo)." Bokgontšhi bjoo go bolelwago ka bjona fa ga se motho eupša selo seo se naganwago bjalo ka lerato,

lehloyo le tše dingwe. Seo se kgontšhago Mošito go tšwetša tebanyo yeo ya gagwe pele ya go gweba ka Tshorakatloga ke:
megabaru / go rata go ja.

Go bontšha gore o be a rata go ja go kwala gore bona banna bao Tshorakatloga a bego a ba hlala ba be ba hwelela magadi a bona. Bjale o be a rata go hweletša le Tabagaelale. Go kwala gore ba ga Mošito ba be ba gopola gore ditaba tše tša Tshorakatloga di tla diega go fihlela ba ralala le naga go etša maabane le maloba gore ba tle ba kgone go hweletša Tabagaelale magadi ao a nyetšego Tshorakatloga. Go ralala le naga ga bona ba tšama ba nyaka dihlare dingakeng gore ba tle ba kgone go rarela bengmagadi.

• **Bothuši**

Bothuši bo lebane le dilo tšeo di thušago moanegwa tebanyong ya gagwe. Dilo tšeo di bonwa ka mahlo bjalo ka motho, leotwana, bjalobjalo. Mojalefa (1995:7) ge a tlaleletša tlhalošo ye o re bothuši ga bo lebane le senaganwa. Kanegelong ya **O nyalwa lenyalo mang...** mongangiši e lego Mošito o thušwa ke:

- Mmamasa ka ge e le yena a fefago Tshorakatloga lenaka la gore a se boele bogadi.
- Tshorakatloga ka gore le yena ke manyalwaahlala.
- Dingaka tšeo ba ralalago le tšona ka ge di ba thuša ka dihlare tša gore ba kgone go hweletša banna bao ba hlakilwego ke Tshora-

katloga magadi a bona. Dihlare tšeo di ba thuša go gata banna bao gore ba se sa gopola selo ka magadi ao a bona a go nyala Tshorakatloga.

Ka ditiro tšeo tša bona, Mmamasa, Tshorakatloga, le dingaka ba kgona go thuša Mošito go tšwetša tebanyo ya gagwe pele.

• **Boganetši**

Boganetši bo lebane thwii le selo seo se ganetšago mongangiši goba mongangišwa go phethagatša morero wa gagwe. Mojalefa (1995:7) o re selo seo se ka ba ka tsela ya senaganwa goba yeo e sego ya senaganwa.

Mo go **O nyalwa lenyalo mang**. . . moganetši wa Mošito ke: Tabagaelale.

Tabagaelale ke moganetši ka ge a le kgahlanong le go rekišwa ga Tshorakatloga. Seo se bonala ge Mošito a seno botša Moretlwa gore ba ga Tabagaelale ga se ba mo fetša. Go kwala gore Tabagaelale o ile a hwetša Mošito a sa iketlile gomme a re:

"O be o reng a sa mpotše pele gore nna ga se ka go nyalela ka selo? O kganya ka nna goba o mpona molahlego? Ke kgopela phetolo!" (letl.110).

Go bonala gabotse gore Tabagaelale ga a kwane le taba ye e dirwago ke Mošito. O mo ganetša go tšea magadi a gagwe ka bonokwane, bjoo e lego maikemišetšo a yena Mošito. Bonokwane bjoo ke bja gore

Tabagaelale a tliše dikgomo tše dingwe gore a hwetše Tshorakatloga goba a ngale gore Tshorakatloga a kgone go nyalwa gape gore ba kgone go hwetša magadi a mangwe gape.

• **Bothušegi**

Ge go bolelwa ka bothušegi go šupša go thušega ga moanegwa yoo e lego gore mafelelong o a atlega. Mojalefa (1995:7) o tlaleletša kgopolo ye ka go re:

"Bo lebane le mongangišwa goba mongangiši yoo mafelelong a atlegago."

Mafelelong lapa la ga Mošito le ile la thušega ka gore morwedi wa Mošito e lego Tshorakatloga o ile a boela bogadi, gomme a dula le monna wa gagwe e lego Setiagodimo ka khutšo le lerato bjalo ka ge batswadi ba gagwe le bona ba dutše ka boiketlo. Tlhompho e a rena lapeng la ga Setiagodimo le Tshorakatloga. Tshorakatloga o hlompha monna wa gagwe ka ge go kwala go re:

"Tshorakatloga a itshoba le go ithipa dinakana tšela tša gagwe tša go hlaba" (letl.116).

Go itshoba le go ithipa go šupa go lahla. Dinakana tša go hlaba ke mekgwa ye mebe. Ka go lahla mekgwa yeo ya gagwe ye mebe, o ile a thoma go hlompha monna wa gagwe gomme a thoma le go ipshina ka

lapa. Seo se ile sa thabiša batswadi ba gagwe gotee le yena. Ka gona mafelelong baholegi e bile Mošito le lapa la gagwe.

A go tsinkelwe kamano ya II ka ge ya I e sekasekilwe.

b) ***Kamano ya II***

Kamano ya II e lebane le mongangišwa e lego Tabagaelale. Go ya go latelwa lenaneo leo le latetšwego kahlaahlong ya kamano ya I. Go napile go thongwa ka tebanyo.

• **Tebanyo ya Tabagaelale.**

Tebanyo ya Tabagaelale **ke leago, khutšo le go hlompha setšo**. O nyaka go bona Setiagodimo a dutše le mosadi wa gagwe e lego Tshorakatloga ka khutšo le thelelo. Bjale tebanyo yeo ya gagwe e senywa ke Mošito ka ge a emelela morwedi wa gagwe gore a se boele bogadi. Ka mantšu a mangwe go ka thwe o hladiša Tshorakatloga. Ka gona re ka re Tabagaelale o lebane le Mošito ka ge ba nyalelane (bakgotse): Morwa wa Tabagaelale, e lego Setiagodimo o nyetše le morwedi wa Mošito, e lego Tshorakatloga.

• **Bokgontšhi**

Bokgontšhi bjoo bo lebanego le Tabagaelale bo ka tsela ya senaganwa.

Senaganwa seo ke:

Lerato leo Tabagaelale a nago le lona ngwaneng wa gagwe, Setiagodimo le magadi ao a nyetšego Tshorakatloga.

Ka tšhušumetšo ya lerato go dikgomo tša gagwe le morwa, Tabagaelale o ile a emelela a ya Botshelakatšato e lego ga gaboTshorakatloga gomme ge a fihla a laela Mošito gore a botše Tshorakatloga a boele bogadi ka ponyo ya leihlo, go sego bjalo, ba mo fe dikgomo tša gagwe ka moka tšeo a ba nyaletšego ka tšona. Taba yeo e bonala gabotse ge Tabagaelale a re:

"O a mpona ge ke sepela? Ke hwetše a le ka gae gonabjale! Go feta fao ke hwetše tša ka ka moka di kgobokane felo go tee! Monna a nkgago o nkgale sa gagwe! Ke feditše" (matl.110-111).

Go itšhupa gore ge e be e se lerato leo a nago le lona dikgomong tšeo di nyetšego Tshorakatloga le morweng wa gagwe a ka be a se a lata Tshorakatloga.

• **Bothuši**

Mo go **O nyalwa lenyolo mang**. . . bathuši ba ga Tabagaelale ke:
Moretlwa le Malome'a Setiagodimo

Batho ba ke bona ba go rerišana le go fana maele le Tabagaelale ka go tloga ga Tshorakatloga. Moretlwa yena o ile a tloga a rongwa ga Mošito gore a ba begele ka go tloga ga Tshorakatloga le gore a ba nyakiše yena.

Ka go realo banna ba babedi ba ba kgathile tema ye bohlokwa tharollong ya mathata a lapa la ga Tabagaelale, ka gona ke bathuši.

- **Boganetši**

Baganetši ba Tabagaelale ke **Mošito, Mmamasa le Tshorakatloga.**

Tabagaelale o nyaka go bona ngwana wa gagwe a dutše le mosadi wa gagwe, e lego Tshorakatloga ka khutšo le thelelo, eupša ba lapa la ga Mošito ba re ba ga Tabagaelale ba ka se hwetše yo Tshorakatloga ka ge ba se ba fetša go nyala, etšwe ba mo nyetše ka lesome la dikgomo. Go bontšha gabotse gore Mošito ga a rate ngwana wa gagwe, Tshorakatloga a boela bogadi gore a ye a dule le Setiagodimo bjalo ka monna le mosadi. Ka go realo o a ba hlalantšha.

Tša boganetši di tsitsinketšwe, bjale go ya go lebelelwa bothušegi.

- **Bothušegi**

Mongangišwa, bjalo ka mongangiši, le yena mafelelong o a thušega. Mafelelong Tabagaelale o a holega ka ge Setiagodimo a boetše a dutše le Tshorakatloga ka lerato, khutšo le thelelo. Tabagaelale o thabile ka gore lapeng la morwagwe mollo o thomile go tuka gape go bontšha gore go na le bophelo bjo bokaone. Bophelo bjoo bjo bokaone bo bonagala ge Tshorakatloga a tsoga e sa le bošego a swiela matlakala, le go olela melora, mola ka lehlakoreng le lengwe Setiagodimo a phapha dikgong

tša gore Tshorakatloga a tle a kgone go gotša mollo. Seo se bontšha thušano yeo e lego gona gare ga monna le mosadi.

Tabagaelale o thabišitšwe ke bophelo bjoo bjo bobotse bjoo bo thomilego ka lapeng la Setiagodimo. Setiagodimo le yena o thušegile ka gore o na le motho yoo a mo solelago.

2.1.3.2 Kakaretšo

Go na le mehuta ye mebedi ya baanegwa. Baanegwagolo le baanegwanyane. Baanegwagolo ba arolwa ka diripa tše pedi e lego mongangišwa (yoo a ngangišwago tebanyong ya gagwe) le mongangiši (yoo e lego sengangele sa go oma hlogo sa go ngangiša ditiro goba maikemišetšo a mongangiši a mabotse). Baanegwagolo le baanegwanyane ba na le kamano gomme kamano yeo ya bona e tiišetšwa le go laolwa ke sererwa. Go ka thwe baanegwa ba ka moka ga bona ba lebane le sererwa.

Go latela tshekatsheko ya diteng.

2.1.4 Ditiragalo

Strachan (1988:7) o re ditiragalo di diragalela ebile di dirwa ke baanegwa. O re tšona di lemogwa ka phetogo. Ge a tšwela pele o re ditiragalo tša diteng di hlopšha ka tatelano ya tšona go tloga go ya mathomo go fihla go ya mafelelo. Bjale Marggraff (1994:62) ge a tiišetša le go tlaleletša tlhalošo ya Strachan ya ditiragalo o re:

"An event can be defined as a manifestation of something taking place, the length of which can differ, having a beginning and an end and ranging from concrete physical actions to abstract thoughts, feeling or speculations."

Ke ka lebaka leo Mojalefa (1995:4) a tlaleletšago ditlhalošo tšeo tša diteng di filwego ke Strachan le Marggraff ka go re mongwadi wa sengwalo seo se itšego o phetha moo diteng di thomago le moo di felelago gomme sephetho seo se laolwa ke sererwa. Ka mantšu a mangwe sererwa se laola ditiragalo tša diteng. Ntle le sererwa go ka se lemogwe moo ditiragalo di thomago le moo di felelago. Ka gona lengwalonyakišišong le go ya go sekasekwa ditiragalo tša diteng go hlokometšwe sererwa ka gore ke sona se di laolago.

Go na le mehuta ye meraro ya ditiragalo. Tšona di bitšwa **ditiragalotshwanelo**, **ditiragalotebanyo** le **ditiragalotlaleletšo**. Ditiragalo tše di bohlokwa ka ge e le tšona di bopago kanegelo. Tšona ditiragalo tše di tlemaganywa ke sererwa gore e be ngatana e tee. Bjale go ya go hlokomelwa ditiragalo ka moka tša **O nyalwa lenyalo mang. . .**

2.1.4.1 Ditiragalo tša O nyalwa lenyalo mang . . .

Kanegelokopaneng ye mongwadi o tlogetše tiragalo ye nngwe ye bohlokwa. Tiragalo yeo ke yeo e hlotšego gore Tshorakatloga a sepele a ye ga gabo. Tiragalo yeo ke phapano goba komano gare ga Setiagodimo le Tshorakatloga.

Bjale a re lekoleng ditiragalo tšeo lenaneong le go ya ka mehuta ya tšona:

DITIRAGALO	TIRAGALO= TSHWANELO	TIRAGALO= TEBANYO	TIRAGALO TLA LELETŠO
1. Tshorakatloga o ya ga gabo ntle le go laela Setiagodimo.		X	
2. Setiagodimo o botša tatagwe ka go tloga ga Tshorakatloga.		X	
3. Tabagaelale o botša magagabo ka go tloga ga Tshorakatloga (Moretlwa le maolme 'a Setiagodimo)		X	
4. Moretlwa o rongwa ga gaboTshorakatloga go ba tsebiša gore ga ba tsebišwa ka go tloga ga gagwe.		X	
5. Moretlwa o hwetša Mmamasa le Tshorakatloga gomme bona ba mmotša gore ga ba tsebe gore Mošito o ile kae.		X	
6. Mošito o thea dipela thabeng.			X
7. Tshorakatloga o hlatswa dikhuduo			X
8. Mmamasa o loga legogwa la mohlahla.			X
9. Moretlwa o swerwe ke tlala ebile o a thothomela.			X
10. Mošito o khuma dikgabane o lahlela ka ganong gomme Moretlwa le yena o mo thuša go ja dikgabane tšeo.			X

DITIRAGALO	TIRAGALO= TSHWANELO	TIRAGALO= TEBANYO	TIRAGALO= TLALELETŠO
11. Moretlwa o botša Mošito ditaba tša Tshorakatloga gomme Mošito o re ba ga Tabagaelale ba ka se hwetše Tshorakatloga ka ge ba se ba mo fetša		X	
12. Moretlwa le Mošito ba ja bogobe ba šeba ka ntshoyamathudi.			X
13. Moretlwa o fihla gae o botša Tabagaelale gore Mošito o re ba ka se latswe Tshorakatloga ka ge ba se ba mo fetša.		X	
14. Mokakatledi o hlokofetše ka baka la tlhwa-tlhwadi ya mokokomane.			X
15. Tabagaelale o ya ga Mošito ka noši.		X	
16. Mošito o beile sedibelwana sa mothamagane pele ga gagwe gomme o a nwa.			X
17. Tabagaelalo o botša Mošito gore o nyaka go bona Tshorakatloga a le bogadi goba ba mo fe dikgomo tšeo a mo nyetšego ka tšona ka ponyo ya leihlo.		X	
18. Mošito le Mmamasa ba boledišana ka taba ya gore Tshorakatloga a boele bogadi gomme ga ba kwane.		X	
19. Mošito o itia Mmamasa le Tshorakatloga.		X	
20. Mošito a ya thabeng go feleletša medirwana ya gagwe.			X
21. Tshorakatloga o rwele thoto o boela bogadi.		X	
22. Mmamasa o thekgile mateka a megokgo ka ge Mošito a mo ganetša go ntšha Tshorakatloga ka kgoro.		X	

DITIRAGALO	TIRAGALO= TSHWANELO	TIRAGALO= TEBANYO	TIRAGALO TLALETŠO
23. Tshorakatloga o hlahlampetše maseka le meta-tetšwane maotong			X
24. Tshorakatloga o itiwa ke letswalo ebile o buragana fase ge a swanetše go tsena ka kgoro ya lapa la gagwe.		X	
25. Setiagodimo o amogela Tshorakatloga ka moretlwa.		X	
26. Tabagaelale o laya Tshorakatloga gore a hlomphe monna wa gagwe.		X	
27. Tshorakatloga o phela le monna wa gagwe ka tlhomphe le lerato.		X	
28. Tshorakatloga o tsoga ka leselaphutiana o swiela ka lapeng ebile o olela le melora gore a kgone go gotša mollo.			X
29. Setiagodimo o phaphela Tshorakatloga di-kgong gomme o di lahlela mošwa sebešo.			X

Bjale re yo tsinkela mehuta yeo ya ditiragalo.

2.1.4.2 Mehuta ya ditiragalo

Go tlo hlalošwa mehuta ye meraro ya ditiragalo e lego tiragalotshwanelo, tiragalotebanyo le tiragalotlaleletšo. Go thongwa ka mohuta wa mathomo wa ditiragalo tša diteng, e lego tiragalotshwanelo.

(a) **Tiragalotshwanelo**

Tiragalotshwanelo ke tiragalo ye kgolo, ya motheo ya kanegelo yeo e bopilwego ke ditiragalotebanyo. Yona gantši e na le ditiragalo tše tharo tša motheo. Ditiragalo tšeo Mojalefa (1995:4) o re ke:

- Tiragalotshwanelo ya mathomo
- Tiragalotshwanelo ya gare
- Tiragalotshwanelo ya mafelelo

Ditiragalo tše ke tše bohlokwa ka ge di bopa kanegelo : O ka re ntle le ditiragalotshwanelo tše tharo tše kanegelo e ka se be yona. Go ka thwe tiragalotshwanelo e fa sebopego sa kanegelo. Tiragalotshwanelo e laolwa ke sererwa, ebile sererwa seo se laola le baanegwagolo. Ka gona go ka thwe sererwa se tlemaganya tiragalo ye le baanegwagolo. Bjale go ya go sekasekwa mehuta yeo ye meraro ya ditiragalotshwanelo. Pele go thongwa ka mehuta yeo go tlo lebelelwa sererwa sa **O nyalwa lenyalo mang. . .** ka ge e le sona se laolago ditiragalo tše.

Sererwa:

Go nyalwa ga se go rekišwa.

Bjale re tsinkela tiragalotshwanelo ya mathomo.

• **Tiragalotshwanelo ya mathomo**

Tiragalo ye ke matseno a kanegelo. Ka yona go lemogwa gore e foka e eya kae. Ke tiragalo yeo e laetšago ka fao ditaba di sepetšwago ka gona. Mathomo a kgohlano a bonala tiragalong ye ka gona go ka thwe ke tiragalo yeo e hlolago kgohlano. Ka mantšu a mangwe tiragalo ye ke tlhotlamadiba a kanegelo.

Tiragalotshwanelo ya mothomo ya **O nyalwa lenyalo mang. . .** e a latela:

Tshorakatloga o a hlala.

O tloga bogadi ntle le go laela monna wa gagwe a ya ga gabo. Batswadi ba Tshorakatloga ba thabela go tloga ga Tshorakatloga bogadi mola ka go le lengwe ba ga Tabagaelale taba ye e ba kweša bohloko. Batswadi ba Tshorakatloga ba thaba ka ge ba tseba gore Tshorakatloga o tlo nyalwa gape ka ge a šetše a hweditše monna yo mongwe. Ba ga Tabagaelale e ba bipela ka ge morwa wa bona lapa le thubegile.

Tlhalo ya Tshorakatloga (tiragalotshwanelo) e lebane le **lapa la ga Mošito (mongangiši)** gomme ya kweša **lapa la ga Tabagaelale (mongangišwa)** bohloko. Tiragalotshwanelo ye ya mathomo le baanegwagolo e lego mongangiši le mongangišwa di tlemaganywa ke sererwa e lego:

Go nyalwa ga se go rekišwa.

Tiragalotshwanelo ya gare e a latela.

- **Tiragalotshwanelo ya gare**

Tiragalo ye ke kokwane ya gare ya kanegelo. Yona e lebane le bogare bja kanegelo. Tiragalo ye e lemogwa ka dikgakgano. Go latela tiragalotshwanelo ya gare ya **O nyalwa lenyalo mang. . .**

Tabagaelale o kgakgana le Mošito

Tabagaelale o kgakgana le Mošito ka go tloga ga Tshorakatloga. Go kwala gore Tabagaelale o ile a tlema dieta gomme a tšea lepara a ya ga gaboTshorakatloga. Ge a fihla o botša Mošito gore Tshorakatloga a boele bogadi goba ba mo fe dikgomo tšeo a nyetšego Tshorakatloga ka tšona ka ponyo ya leihlo. Yo Tabagaelale o be a ile ka ntwaga gomme Mošito a tšenwa ke tlepane. Bakgalabje ba ba kgakgana ka go tloga bogadi ga Tshorakatloga ntle le tumelelo ya monna wa gagwe, e lego tiragalotshwanelo ya mathomo. Ka gona go ka thwe ditiragalotshwanelo tše tša pele le gare di tlemaganywa ke sererwa.

A go tsinkelwe tiragalotshwanelo ya mafelelo.

- **Tiragalotshwanelo ya mafelelo**

Tiragalong ye ke fao ditaba di fihlago mafelelong. Ditaba di ka felela ka kotlo, lehu, katlego, bjalobjalo. Pheletšo yeo ya ditaba e lebane le mongangiši goba mongangišwa. Go ka thwe ke fao kgohlano e felelago gona. Tiragalotshwanelo ya mafelelo ya **O nyalwa lenyalo mang. . .** ke ye:

Katlego.

Katlego yeo e bonala ge Tshorakatloga le Setiagodimo ba boelane gomme ba dutše ka khutšo le lerato lapeng la bona. Malapa a Mošito le Tabagaelale a thabile ka ge bana ba bona ba boelane.

Ka ge ditiragalotshwanelo di sekasekilwe go ya go lekolwa ditiragalotebanyo.

(b) Ditiragalotebanyo

Ditiragalotebanyo ke ditiragalonyana tšeo di bopago tiragalotshwanelo. Ditiragalotebanyo tšeo, e ka ba e tee goba go feta. Ditiragalo tše di lemogwa ka phetogo ya dielemente ka moka tša diteng. Ke ka lebaka leo Mojalefa (1995:4) a rego tiragalotebanyo e laolwa ke dielemente ka moka tša diteng (ditiragalo, baanegwa, nako, le felo). Ge a tšwela pele o re ditiragalotebanyo di lemogwa kudu ka elemente ya tikologo ka gore ge nako le felo di fetoga, tiragalo le yona e a fetoga.

Ge go bolelwa ka taolo ya dielemente ka moka tša diteng go tla lemogwa go re:

- Ke efe tiragalo yeo e dirwago? Mohlala: Go utswa.
- Tiragalo yeo e dirwa ke mang? Mohlala Malose.
- Tiragalo yeo e dirwa kae? Mohlala lebenkeleng
- Tiragalo yeo e dirwa nako mang? Mohlala bošego.

Ka dipotšišo tše go lemogwa taolo ya dielemente tša diteng godimo ga ditiragalotebanyo.

Ka ge go boletšwe gore ditiragalotebanyo ke ditiragalonyana tšeo di bopago tiragalotshwanelo, ka gona lengwalothuto le yo di ahlaahla. Ge go fetlekwa go yo hlokomelwa.

- Ditiragalotebanyo tšeo di bopago tiragalotshwanelo ya mathomo.
- Tšeo di bopago tiragalotshwanelo ya gare.
- Tšeo di bopago ya mafelelo.

Go ya go tsinkelwa ditiragalotebanyo tša **O nyalwa lenyalo mang. . .**

Go thongwa ka ditiragalotebanyo tšeo di bopago tiragalotshwanelo ya mathomo.

- **Ditiragalotebanyo tša tiragalotshwanelo ya mathomo.**

Tiragalotshwanelo ya mathomo ya **O nyalwa lenyalo mang. . .** ke ye e latelago:

Tshorakatloga o a hlala.

Tiragalotshwanelo ye, e bopša ka ditiragalotebanyo tšeo di lemogwago ka phetogo. Phetogo yeo e lebane le dielemente ka moka tša diteng kudu elemente ya tikologo, go ya ka fao re boletšego ka godimo.

Go ya go fiwa ditiragalotebanyo ka moka tša tiragalotshwanelo ya mathomo gomme go tla kgethwa mehlala e se mekae go bontšha ka fao di fetogago ka gona. Ditiragalotebanyo tšeo ke tše di latelago:

- Tshorakatloga o ya ga gabo ntle le go laela Setiagodimo
- Setiagodimo o begela tatagwe ka go tloga ga Tshorakatloga.
- Tabagaelale o botša Moretlwa le malome 'a Setiagodimo ka go tloga ga Tshorakatloga.
- Moretlwa o rongwa ga gaboTshorakatloga go ba tsebiša gore Tshorakatloga o ba timeletše, ebile ba ba thuše go mo nyaka.
- Mmamasa le Tshorakatloga ba botša Moretlwa gore ga ba tsebe moo Mošito a ilego mola ba tseba.
- Mošito o botša Moretlwa gore a botše Tabagaelale gore ga se a fetša go mo nyalela.
- Moretlwa o botša Tabagaelale gore Mošito o re ga se a mo fetša.

Ditiragalotebanyo tše ka moka di laolwa ke elemente ya tikologo, e lego nako le felo ka lebaka la gore ge nako le felo di fetoga, ditiragalo tše le tšona di a fetoga. Go fiwa mehlala go tšwa go ditiragalotebanyo tše tša ka godimo:

- **Tshorakatloga o tloga a le lapeng la gagwe (felo) ka masa (nako).**

Morago ga fao go bonala Setiagodimo a bolela le tatagwe ka lapeng la tatagwe (felo) mesong ya bošego bjoo Tshorakatloga a letšego a sepetše (nako).

Nako le felo tšeo Tshorakatloga a go tloga ka tšona ga se tšeo Setiagodimo a botšago tatagwe gore Tshorakatloga o sepetše. Ka

gona go ka thwe nako yeo le lefelo leo di fetogile. Godimo ga ntlha ya phetogo ye ya tikologo Mojalefa (1995:4) o re:

"Mabapi le elemente ya tikologo, ge go fetoga nako goba felo, tiragalo le yona e a fetoga."

Tshekatsheko ya ditiragalotebanyo tša tiragalotshwanelo ya gare e a latela:

- **Ditiragalotebanyo tša tiragalotshwanelo ya gare.**

Go swana le ditiragalotebanyo tša tiragalotshwanelo ya mathomo, go ya go fiwa ditiragalotebanyo tšeo di bopago tiragalotshwanelo ya gare ka moka ga tšona gomme mafelelong gwa fiwa mehlala ya go bontšha ka fao elemente ya tikologo e di laolago ka gona.

Pele go ka fiwa ditiragalotebanyo tšeo a go fiwe gape tiragalotshwanelo ya gare gomme go bonwe tšeo di e bopago:

Tabagaelale le Mošito ba kgakgana ka go tloga bogadi ga Tshorakatloga.

Bjale go fiwa ditiragalotebanyo tšeo di e bopago.

- Tabagaelale o botša Mošito gore Tshorakatloga a boele bogadi ka ponyo ya leihlo goba ba mo fe dikgomo tša gagwe ka moka.

- Mošito o kgopela Tabagaelale tshwarelo ebile o mo tshepiša gore Tshorakatloga o tlo boela bogadi ka ponyo ya leihlo.
- Mošito le Mmamasa ba boledišana ka taba ya gore Tshorakatloga a boele bogadi.
- Mošito o itia Mmamasa le Tshorakatloga.
- Tshorakatloga o boela bogadi.
- Mmamasa o thekgile megokgo ka ge Mošito a mo ganetša go ntšha Tshorakatloga ka kgoro.
- Tshorakatloga o itiwa ke letswalo ge a swanetše go tsena ka kgoro ya bogadi.
- Setiagodimo o amogela Tshorakatloga ka seroba.

Go yo kgethwa tše pedi tša ditiragalo tše gomme go lekolwe ka fao di fetogago ka gona.

Mošito o itia Mmamasa le Tshorakatloga.

O ba itia (tiragalo) ka lapeng la gagwe (felo) mosegare (nako). Go tloga fao go bonwa.

- Setiagodimo a itia Tshorakatloga mantšibua (nako) ka lapeng la bona (felo).

Go itia (tiragalotebanyo) ga go sa le lapeng la Mošito (felo) ebile ga e sa le mosegare (nako) eupša ke lapeng la Setiagodimo (felo le lengwe) mantšibua (nako e šele). Ka gona ditaba di fetogile.

Go tsenwa tshekatshekong ya ditiragalotebanyo tseo di bopago tiragalotshwanelo ya mafelelo.

• **Ditiragalotebanyo tša tiragalotshwanelo ya mafelelo.**

Ditiragalo tše ke mafelelo a ditaba tša diteng. Ke moo ditaba di felelago gona. Bjalo ka ditiragalotebanyo tša ka godimo, ditiragalotebanyo tše le tšona di lemogwa ka phetogo. Phetogo yeo e sa lebane le tikologo ka gore ge e fetoga le ditiragalo tše di a fetoga.

Bjale a go lekolwe ditiragalotebanyo tseo di bopago tiragalotshwanelo ya mafelelo mo go **O nyalwa lenyalo mang. . .**

- Tabagaelale o laya Tshorakatloga.
- Tshorakatloga o phela le monna wa gagwe ka tlhompho le lerato.

Yo Tabagaelale o laya (tiragalotebanyo) Tshorakatloga ba le ka lapeng la Tshorakatloga e le mantšibua (nako). Go tloga fao Tshorakatloga o thoma go hlompha monna wa gagwe. Kgohlano gare ga Setiagodimo le Tshorakatloga e fedile, go rena tlhomphano le bophelo bjo bobotse. Ka gona go ka thwe Setiagodimo le Tshorakatloga ba atlegile. Ditiragalotebanyo tše ka moka ge di kopantšhwa di bopa mathomo, bogare le mafelelo a ditaba tše di bopago tiragalotshwanelo e lego yona tiragalokgolo goba tiragalo ya motheo. Ka boripana re ka re ditiragalotebanyo ke ditiragalonyana tseo di rego ge di kopane ka tatelano tša bopa tiragalotshwanelo.

Go latela ditiragalotlaleletšo.

(c) **Ditiragalotlaleletšo**

Ditiragalotlaleletšo ke tšeo di tlaleletšago. Tšona di tlaleletša ditiragalotshwanelo le ditiragalotebanyo tša kanegelo. Mojalefa (1995:5) o di hlaloša ka tsela ye:

"Tšona ke ditiragalo tšeo di tlaleletšago kanegelo; ke tša go tlaleletša, le ge di ka tlošwa ga di na mohola wo mokaalo."

Go na le ditiragalotlaleletšo tšeo di tlaleletšago ditiragalotebanyo tša tiragalotshwanelo ya mathomo, ya gare le ya mafelelo. Bjale lengwalophatišišong le go ya go arolwa ditiragalotlaleletšo tša **O nyalwa lenyalo mang**. . . go ya ka dikokwanekgolo tšeo tše tharo tša kanegelo. Tšona ditiragalotlaleletšo tšeo di tla arolwa ka tsela ye:

- Tšeo di tlaleletšago ditiragalotebanyo tša tiragalotshwanelo ya mathomo.
- Tšeo di tlaleletšago ditiragalotebanyo tša tiragalotshwanelo ya gare
- Tšeo di tlaleletšago ditiragalotebanyo tša tiragalotshwanelo ya mafelelo.

Ditiragalotlaleletšo tšeo di tlo fiwa go ya ka tatelelano yeo e filwego ka godimo. Go thongwa ka ya mathomo.

- **Ditiragalo tšeo di tlaleletšago ditiragalotebanyo tša tiragalotshwanelo ya mathomo.**

- Setiagodimo o nwele bjala ga Mmalefišo.

- Tshorakatloga o hlatswa dikhuduo.
- Mmamasa o loga legogwa la mohlahla.
- Mošito o thea dipela thabeng.
- Moretlwa o swerwe ke tlala ebile o a thothomela.
- Mmamasa le Tshorakatloga ba raka dikgogo ka Moretlwa.
- Moretlwa le Mošito ba khuma dikgabane gomme ba di lahlela ka ganong.
- Moretlwa le Mošito ba ja bogobe ba šeba ka ntshoyamathudi.
- Mokakatledi o hlokofetše ka lebaka la tlhwatlhwadi ya mokoko-
mane.

Ditiragalo tše ga di amane felo le ditaba tše bohlokwa tša diteng. Sa tšona ke go tlaleletša ditiragalokgolo fela.

Tšeo di tlaleletšago ditiragalotebanyo tša tiragalotshwanelo ya gare.

- Mošito o beile sedibelwana sa thekelwana ya mothamagane pele ga gagwe o a nwa.
- Mošito o ya thabeng go feleletša medirwana ya gagwe.
- Tshorakatloga o be a hlahlamphetše ka maseka le metatetšwane maotong.

Ditiragalo tše le ge di ka tlošwa, di ka se be le khuetšo kanegelong, ka gona di no tlaleletša.

Go tsenwa go ditiragalotlaleletšo tša go tlaleletša tiragalotshwanelo ya mafelelo.

- **Tšeo di tlaleletšago ditiragalotebanyo tša tiragalotshwanelo ya mafelelo.**

Ditiragalotlaleletšo tšeo ke tše di latelago.

- Tshorakatloga o swiela ka lapeng ebile o olela le melora ka sebešong gore a tle a kgone go gotša mollo.
- Setiagodimo o phaphela Tshorakatloga dikgong gore a kgone go gotša mollo.

Ditiragalo tše, go swana le tša ka godimo, di tlaleletša ditiragalokgolo tša kanegelo ya **O nyalwa lenyalo mang.** . . ., e lego ditiragalotshwanelo le ditiragalotebanyo.

2.1.4.3 Kakaretšo

Go lemogwa gore go na le diripa tše tharo tša ditiragalo lengwalo- nyakišišong le : Tšona ke ditiragalotshwanelo, ditiragalotebanyo le ditiragalotlaleletšo. Tiragalotshwanelo ke tiragalo ye kgolo kanegelong gomme tiragalo yeo e na le ditiragalo tše nnyane tšeo di e bopago (ditiragalotebanyo) gomme ditiragalotebanyo tšeo tša tiragalotshwanelo di tlaleletšwa ke ditiragalotlaleletšo. Ditiragalo tše, boraro bja tšona, di ka se kgone go arogantšhwa: O ka re ke ngatana e tee, gomme tšona di hlopšha goba di kgokaganywa ke sererwa ka ge di lebane le sona.

A go lekolwe nako le felo.

2.1.5 Nako

Nako ke elemente ya boraro ya diteng. Marggraff (1994:63) ge a e hlaloša o re:

"The time of the story relates to the time which is occupied by the events (narratological time) and the epoch period in which the events take place (historical time)."

Mojalefa (1993:64) o gata ka mošito o tee le Marggraff, gomme a tlaleletša kgopolo yeo ya nako ya diteng ka go re nako ke lebaka leo ditiragalo di diregago go lona, ka go latelana go tloga nakong ya go feta, go fihlela nakong ya bjale, go tsenelela nakong ye e tlogo. Ka nako go lemogwa ka fao ditiragalo di latelanago ka gona. Ditiragalo tšeo tša diteng di latelana go ya ka mabaka bjalo ka motsotso, iri, letšatši, bjalobjalo. Ke ka fao a gatelelago gore modiro wo mogolo wa nako ke go ela mabaka.

Bjalo ka dielemente tše dingwe tša diteng, nako le yona e laolwa ke sererwa ka gore sererwa se laola dielemente ka moka tša diteng. Gape nako e lemogwa ka phetogo ya ditiragalo, go ka thwe ditiragalo di fetoga le mabaka, gomme mabaka ao ke nako.

Nako e na le mahlakore a mabedi. Mahlakore ao a nako ya diteng ke nako ye e itšego le nako ya ditiragalo.

2.1.5.1 Nako ye e itšego

Nako ye ga go tsebje fao e thomago le moo e felelago. Mojalefa (1995:8) o re ke nako ya go se be le mathomo le mafelelo go swana le bošego, mosegare, selemo, bjalobjalo. Dinako tše di filwego ga go tsebje gore di thoma ka iri goba letšatši lefe gomme tša felela ka lefe, go swana le ge re sa tsebe gore selemo se thoma ka letšatši lefe gomme sa felela ka lefe.

Ka ge nako ye e hlalošitšwe a go lekolweng mohuta wo wa nako mo go **O nyalwa lenyalo mang. . .**

- Hlogo ya Setiagodimo ke thunthu yeo o ka rego o tsoga bahung **maabane**.
- Banna bjale ba tlabegile gobane **maloba** ge Tshorakatloga a nyalwa, o ile a laiwa ke tšona dikgwari tša polelo.
- Setiagodimo ke mphayanamphulwana **lehono**.
- **Mašegogare** ge Setiagodimo a phakgama o hwetša Tshorakatloga a sa phutha.
- Tabagaelale o ile a kgopelwa ke Mošito gore a se tloge ka ge e le **bošego**.
- Ba ile ba nagana gore taba ye e tla retelega go etša **maloba le maabane**.
- **Ngwagola** maano a Tshorakatloga a ile a farelwa.
- **Lenyaga** o lekile le gona o paletšwe.
- Mmamasa o ile nka tshelela godimo a gopola tša **kgapele**.

Mehlala yeo e filwego ya dinako ga go tsebje gore e thoma neng le gore e felela neng: Maloba ga go tsebje gore e thoma ebile e felela ka motsotso ofe. Mohola wa nako ke go re bontšha phetogo ya ditiragalo. Tiragalo ye nngwe le ye nngwe e direga ka nako ya yona.

2.1.5.2 Nako ya ditiragalo

Ke nako ya go ba le mathomo le mafelelo. Ka nako ye go tsebja gore ditiragalo di thoma neng di felela neng, bjalo ka iri, letšatši, kgwedi, bjalobjalo. Mojalefa (1995:8) ge a tlaleletša kgopolo ye o re:

"Re tseba gore iri e thoma ka motsotso ofe ya fihla ka motsotso ofe, bjalobjalo."

Bjale go tsinkelwa dinako tša ditiragalo tša **O nyalwa lenyalo mang** . . .

- Tshorakatloga o sepetše ge **kgogamašego e hlatloga dithaba**.
- Tabagaelale o kokobane kgorong **le sa hlaba**.
- Moretlwa o fihlile Botshelakatšato **segatogong sa dijo**.
- Tabagaelale ga se a ka a hlwa a senya sekgao se **motsotswana**.

Dinako tše go tsebja mathomo le mafelelo a tšona. Go a tsebja gore **kgogamašego e hlatloga neng**, go a lemogwa gape gore **segatogo sa dijo** ke ka morago ga **iri ya lesomepedi, motsotswana** le wona go a tsebja gore a thoma neng o felela neng. Ka go realo go lemogwa gore ditiragalo tšeo di filwego di thoma neng di felela neng. Bjalo ka nako yeo e itšego, nako ya ditiragalo le yona e sa bontšha phetogo ya ditiragalo.

Nako ya ditiragalo tša kanegelo ye ya **O nyalwa lenyalo mang** . . . e ka ba matšatši a mane.

Nako e sekasekilwe, bjalo go latela felo.

2.1.6 Felo

Felo ke fao baanegwa ba dirago ditiragalo gona. Marggraff (1994:64) o hlaloša felo ka go re:

"Place is considered to be the physical spot at which events take place and at which characters are positioned."

Mojalefa (1995:9) o tlaleletša Marggraff kgopolong ye ya felo ka go re mafelo ao a baanegwa le ditiragalo tša diteng a laetša histori.

Mafelo a, go swana le nako, a laola phetogo ya ditiragalo. Go ya go fiwa mafelo ka moka ao baanegwa le ditiragalo tša **O nyalwa lenyalo mang. . .** di diregago go ona gomme gwa kgethwa mehlala ye mebedi go bontšha ka fao phetogo e tlogo ka gona.

- Tabagaelale le Setiagodimo ba dutše **kgorong** ba ahlaahla ditaba tša go tloga ga Tshorakatloga.
- Setiagodimo o be a kgopetše **ga Mmalefišo**.
- Tabagaelale o hlomola lepara **Mathuding a ngwako**.
- Tshorakatloga o katile kobo ka **mokutwaneng**.
- Mošito o fegolla lerala sejapajapeng sa ngwako.
- Moretlwa o bolela le Mošito ba le **Botshelakatšato**.
- Mošito o tšea selepe o leba **thabeng**.

- Tshorakatloga o leba **bogadi** ga botshehlokeahlaba.
- Setiagodimo o bitša Tshorakatloga gore a tsene ka **ngwakong** ba boledišane.
- Setiagodimo o fegolla meretlwa ya go tia Tshorakatloga **dithothoting tša ngwako**.
- Tshorakatloga o olela melora ka **sebešong** o tšholla **sethobolong**.
- Setiagodimo o rwala diphatša tša kwata o bea **mošwasebešo**.

Ditaba tša Tshorakatloga di bolelwa **kgorong** ya ga Tabagaelale ke Tabagaelale le Setiagodimo gomme ka morago ga fao go bonwa Moretlwa a le **Botshelakatšato** a bolela le Mošito ka tšona ditaba tšela tša go tloga ga Tshorakatloga. Seo, se bontšha gore tiragalo ye e thomile lefelong le lengwe gomme ya fetela go e lengwe. Ka gona, ke ka fao go thwego elemente ye ya felo e laola phetogo ya ditiragalo.

2.1.7 Kakeretšo

Tikologo e arotšwe ka diripa tše pedi e lego nako le felo. Nako e šupa yeo ditiragalo di dirwago ka yona mola felo e le fao ditiragalo tša baanegwa di dirwago ebile le fao di ba diragalelago gona. Ka go realo re ka re tikologo e laola ditiragalo tša banegwa. Tikologo yeo le yona e laolwa ke sererwa.

Karolo yela ya diteng e ahlaahlilwe bjale go ya go sekasekwa ya go latela ya thulaganyo.

KGAOLO YA 3

3.1. THULAGANYO I

3.1.1 Tshepedišo

Kgaolo ye e lebane le letlalo la thulaganyo. Thulaganyo e ya go arolwa ka dikgaolo tše pedi:

- ◆ Thulaganyo I
- ◆ Thulaganyo II

Thulaganyo I e lebane le kgaolo 3, mola thulaganyo II e lebantšhwa le kgaolo ya 4.

3.1.2 Matseno

Mo go thulaganyo I go ya go lekolwa thaetlele ya kgoboketšo ya dikanegelokopana tša **Mmantšhaotlogele** (1985) gotee le kanegelokopana yeo go swaraganwego le yona lengwalonyakišišong le, **O nyalwa lenyalo mang . . .**, ka ge e lebane le thulaganyo. Go tloga fao go tlo ahlaahlwa gape le moko wa ditaba, moakanyetšo ge o lebane le kanegelokgegeo le kalotaba.

3.1.2.1 Thaetlele

Mojalefa (1995:97) o hlaloša thaetlele ka go re ke leina la puku goba kgoboketšo ya direto. Thaetlele ya puku goba ya dikanegelokopana e na le mohola kudu ka

gore Mojalefa o re e na le khuetšo godimo ga sengwalo. Ka mantšu a mangwe re ka re thaetlele ya puku goba ya kangelokopana e ka re sedimoša ka seo se tlogo hwetšwa ka gare ga sengwalo. Fowler (1982:96) o re thaetlele ke maikemišetšo a dipego tše di itšego ka gobane di fela di tlaleletšwa sengwalong. O re thaetlele e na le modiro wa tlhagišo ("presentational function"). Go tloga fao o tšwela pele ka go re fa mehuta ye mene ya dithaetlele:

(a) Dithaetlele tša mokgwa wa Victoria tša direto tše kopana.

- Dithaetlele tše ke tše di šomišwago kua nageng ya Victoria, gomme tšona di lebane le direto tše kopana.

(b) Tša sererwa le moko wa ditaba.

- Tšona di lebane le sererwa goba moko wa ditaba ka gare ga puku goba kanegelokopana, mohlala; e ka ba. **Nna nka se je dipute** (Nkadimeng (1985:34-52)).

(c) Tša tsopolo ya ka gare (kudu mothaladi wa mathomo, mothaladi wa tlhabeletšo goba sekafokokgopolo).

(d) Tša sekatsšhišinyo ("symbolic suggestion").

- Mohuta wo wa thaetlele ke woo o sedimošago babadi ka seo ba ka se hwetšago ka gare ga puku. Mohlala: **Seswai se ditabanatodi (1980)** ka Ngoepe. Kgoboketšo ye e sedimoša mmadi gore ditaba tše o yago go

di hwetša ka gare ga kgoboketšo ye, ke tše seswai ebile ke tše bose.

Thaetlele ya kgoboketšo ya dikanegelokopana tša Nkadimeng ke **Mmantšha-otlogele**. Ka yona mmadi o a lemošwa gore ditaba tšeo a ilego di hwetša ka gare ga kgoboketšo yeo ya Nkadimeng ke tše ntši mo e lego gore motho le ge a ka di bala a ka se di fetše. Bjale nnete gona, ditaba tša Nkadimeng ka gare ga kgoboketšo ye ke tše ntši tša mehutahuta. Di bolela ka bojato, bongangele, kgegeo le tše dingwe. Ka go realo go ka thwe thaetlele ya kgoboketšo ye ya dikanegelokopana tša Nkadimeng ke ya **sekatšhišinyo** ka lebaka la gore ka yona o šišinya gore ditaba tšeo di lego ka gare ga kgoboketšo ye ke tše ntši, ebile direrwa le meoko ya ditaba ke tša go fapafapana. Thaetlele ya kgoboketšo ye ke yona thaetlelekgolo ka gobane ka gare ga yona, kanegelokopana ye nngwe le ye nngwe e na le thaetlelenyana ("subtitle") ya yona.

Ntle le thaetlele yeo ya kgoboketšo ya dikanegelokopana tša Nkadimeng (1985) go na le thaetlelenyana yeo e kgethilwego ka gare ga kgoboketšo yeo. Yona e lebane le lengwalophatišišo le. Thaetlelenyana yeo ke **O nyalwa lenyalo mang...** Thaetlele ye e lebane le sererwa le moko wa ditaba tša kanegelokopana ye, e lego:

Sererwa - Go nyalwa ga se go rekišwa.

Moko wa ditaba - Bojato le megabaru di gapeletša batswadi go gweba ka bana ba bona.

Thaetlelenyana ye e tlile ka mokgwa wa potšišo. Mojalefa (1995:119) o arola potšišo ka mehuta ye meraro:

- (a) Potšišo yeo e lego potšišo fela (e nyaka karabo)
- (b) Potšišo yeo e lego potšišo fela (e sa nyake karabo)
- (c) Potšišoretoriki (e na le karabo)

Thaetlele ye ya **O nyalwa lenyalo mang. . .** e lebane le mohuta wa boraro wa potšišo, e lego potšišoretoriki. Serudu (1989:41) ge a e hlaloša o re ke potšišo yeo e sa tsomego karabo ge e botšišwa. Nepo ya go botšiša potšišo yeo ke go gatelela taba go feta ge e bolelwa thwii. Mongwadi o hlohla mmadi gore a mo fe tsebe gore ba kgone go šogišana seo ba se bolelago. Abrams (1981:161) o tiišetša kgopolo yeo ka go re:

"A rhetorical question is a question asked, not to evoke an actual reply, but to achieve an emphasis than direct statement, by inviting the auditor himself to supply an answer which the speaker presumes to be the obvious one. The figure is most used in persuasive discourse, and tends to import an oratorical tone to a speech."

Ka thaetlele ye e lebanego le potšišo, **O nyalwa lenyalo mang. . .** re ka re Nkadimeng o tseba lenyalo la nnete goba o tseba ka fao lenyalo le swanetšego go sepetšwa ka gona, o ka re o na le karabo ya lenyalo la nnete. Ka potšišo ye mongwadi o godiša makalo, ke go re mmošiši o makatšwa ke lenyalo leo, gomme o a le nyatša ka ge yena a tseba lenyalo la mmakgonthe. Lenyatšo leo le tiišetša le go godiša kgegeo.

Ge go rungwa kgopolo ye ya potšišoretoriki go ka thwe ke potšišo yeo mmošiši a e botšišago etšwe yena mong a tseba karabo. Ka go realo ga a nyake phetolo.

Potšišo ye ya **O nyalwa lenyalo mang**. . . ga e felele ka leswao la potšišo bjale ka ge go tlwaelegile, eupša e felela ka dikhutlo tše tharo (. . .). Ka ge e se na leswao la potšišo (?), gore ke potšišo re e lemoga ka segalo ("tone") le lebotšiši - mang?

Dikhutlo tše (. . .) di gatelela se sengwe. Sona selo seo ke go se felele ga potšišo. O ka re o tlogetše se sengwe. Mongwadi o dirile taba ye ka boomo gore mmadi a inyakele mantšu ao a tlogetšwego. Ka go dira seo re ka re mongwadi o loutša mogopolo wa mmadi gore a kgone go inaganela. Taba ye e godiša maat-lakgogedi le makalo. O ka re mmadi o makala gore ke ka lebaka la eng mongwadi a se a feleletša potšišo ye, gomme taba yeo e mo gapeletša go ikgopolela. Ka boikgopolelo bjoo moko wa ditaba o tšwetšwa pele. Tšona dikhutlo tše tharo tše (. . .) re ka re di lebane le potšišoretoriki ka gobane go bontšha mongwadi a tlogetše selo seo a se tsebago, gomme a no nyaka gore mmadi a inaganele.

Re tlo bona ka morago ka mo potšišoretoriki e tšweeditšego moko wa ditaba, e lego kgegeo ka gona.

3.1.2.2 Moko wa ditaba

Mojalefa (1994:61) o hlaloša moko wa ditaba ka go re :

". . . moko wa ditaba ke yona kgopolokgolo yeo mongwadi a ratago go e lemoša mmadi mabapi le taba ye e itšego."

Serudu (1989:33) o tiišetša kgopolo yeo pele ka go re ke kgwekgwe goba tabakgolo ya sereto goba papadi ge e tšweleditšwe ka boripana. Mojalefa (1995:10) o tšwela pele go tlaletša ditlhalošo tšeo ka go re moko woo wa ditaba ke tebanyo goba maikemišetšo a mongwadi. O ka re mongwadi wa sengwalo o se ngwala a rata go utollela babadi se sengwe. Sona selo seo ke moko wa ditaba. Go tla lemogwa gape gore moko wa ditaba ga se sererwa ebile sererwa ga se moko wa ditaba. Ka gona go tla fiwa pharologano gare ga dikgopolo tše pedi tše. Phapano yeo Groenewald (1993:14) o e ala ka tsela ye:

"Sererwa se tlemaganya ditaba tša diteng gore di be kgopana. Moko wa ditaba o tlemaganya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane. Kgopolo ye, sererwa, e šomišwa mabapi le histori goba diteng; moko wa ditaba o šomišwa mabapi le thulaganyo."

Phapano ye e bohlokwa ka gobane gonabjale mmadi o tseba gore sererwa se lebane le diteng, mola moko wa ditaba o lebane le thulaganyo. Ke ka labaka leo moko wa ditaba o hlathollwago mo kgaolong ye gore ka wona go tle go kwešišwe thulaganyo.

Go ruma kgopolo ye go ka thwe mohola wo mogolo wa moko wa ditaba ke go tlemaganya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane le go fa dielemente ka moka tša sengwalo e lego baanegwa, ditiragalo, nako le felo, mošomo. Mošomo wo ke go tšwetša moko wa ditaba pele. Kgopolo yeo ya dithekniki e tlo hlalošwa ka morago. Ge go lebeletšwe **O nyalwa lenyalo mang.** . . go ka thwe moko wa ditaba ke:

Bojato le megabaru di gapeletša batswadi go gweba ka bana ba bona.

Moko wa ditaba kanegelong ye o lebane le kgegeo. Ke gore baanegwa ba gegewa ka lebaka la mediro ya bona ya bošilo bjalo ka megabaru, bojato, botlaela, bjalobjalo. Ka gona go ka thwe kanegelokopana ye ya **O nyalwa lenyalo mang.** . . ke kanegelokgegeo. Ge Von Wilpert (1969:671) a hlaloša kanegelokgegeo o re:

"Verspottung von Miszständen, Unsitten, Anschauungen, Ereignissen, Personen (-Pasquill), Literaturwerken (-Literaturesatire) usw je nach den Zeitunständen, allg. miszbilligende Darstellung und Entlarvung des Kleinlichen, Schlechten, Ungesunden im Menschenleben und dessen Preisgabe von Verachtung Entrüstung und Lächelichkeit, in allen lit."

Ka tsopolo ye o re dikanegelo tša mohuta wo di sola le go nyatša mediro ya go tšwa tseleng bathong. Groenewald (1993:48) o tlaleletša le go thekgana le rateori yo ka go re mongwadi wa padikgegeo o gegea batho ka go hlaloša bofokodi bja bona (e lego rena babadi) bjo e lego boikgantšho, megabaru, boikgogomošo, bjalobjalo. O gegea ka go re segiša, ga a sole ka go nyatša. Kanegelokopaneng ya **O nyalwa lenyalo mang.** . . mongwadi o gegea megabaru le bojato bja lapa la Mošito. Go tšweletša kgegeo yeo Nkadimeng o šomiša dithekniki. Groenewald (1993:5) ge a hlaloša dithekniki o re ke mekgwa ya go rulaganya ditaba gore moko wa ditaba o tšwele pele. Mohlala (1994:61) ge a tlaleletša kgopolo yeo ya Groenewald ya dithekniki o re ke bokgoni goba mokgwa woo mongwadi a o šomišago go tšweletša moko wa ditaba. Tšona dithekniki tše, mongwadi o di šomiša kudu ge a rulaganya ditaba tšeo tša gagwe. Thekniki yeo Nkadimeng

(1985:105-116) a e šomišago tšweletšong ya kgegeo yeo ke tebelelo. Abrams (1981:142) o hlaloša tebelelo ka mokgwa wo:

"Point of view signifies the way a story gets told - the mode or perspective established by the author by means of which the reader is presented with the character, actions, setting and events which constitute the narrative in a work of fiction."

Serudu (1989:44) o tiišetša kgopolo ye ka go re ke tsela yeo taba e laodišwago ka gona, maemo a mongwadi a go tšweletša baanegwa, ditiro, tikologo tšeo di bopago modiro wa gagwe. Ka tebelelo yeo mongwadi o šomiša lentšu la molaodiši. Serudu o tšwela pele ka go re lentšu leo le bolela modirong wa dingwalo. Molaodiši e ka ba mongwadi ka noši goba moanegwa yo mongwe wa gagwe. Cuddon (1977:415) ge a bolela ka ga molaodiši o re:

"So anyone telling a story may begin, as a narrator, by using his own voice, then introduce a narrator who tells the story- in which there are characters who, in turn, have their own voices and who, in their turn, of course, may narrate."

Ka mantšu a mangwe taba ye e šupa gore molaodiši ga se mongwadi fela, eupša motho yo mongwe yoo mongwadi a ikgethetšego yena e ka ba moanegi, le baanegwa ka bobona e ka ba balaodiši. Ke ka lebaka leo Peck le Coyle (1984:111) ba rego moanegi ke motho yoo a botšago batho ditaba ka kanegelong. Nkadimeng (1985:105-116) o šomiša moanegi go gegea Mošito ka megabaru yeo ya gagwe. Molaodiši wa Nkadimeng o gegea Mošito ka boleta, ebile ga a gegee ka go sola le go nyatša, kgegeo yeo ga se ye bogale. Ke ka

lebaka leo Groenewald (1993:67) a re go moanegi wa Nkadimeng o anega ka baanegwa bao e lego go re:

". . . is gewoon, sonder aansien, elkeen vasgehou in sy eie persoonlike problemeempies."

Thekniki ye e tšwelela gabotse mo go **O nyalwa lenyalo mang.** . . ge go thwe:

"Mošito o ile a sa iketlile, ebile a hlatlagantše maoto bjalo ka Makgowa a magolo, bompantlane a beile sedibelwana sa thekelwana ya mothamagane; Tabagaelale a re tseketshe. . .! O ile go mo getla ka metsheko ye mahlo, pelo ya korobela mo nkego go tsene tau ya maserobebe." (letl.110)

Go korobela fao ga pelo go ra gore o tseba gabotse gore Tabagaelale o tlo nyaka dikgomo tša gagwe tšeo a ratago go mo hweletša tšona. Ka go realo go šupa gore o a tseba gore o nyaka go hweletša Tabagaelale dikgomo tšeo tša gagwe ka phošo.

Go swana le mehutakanegelo ye mengwe bjalo ka kanegeloboitshwaro, kanegelothuto, bjalobjalo, kanegelokgegeo e na le morero goba moakanyetšo.

3.1.2.3 Moakanyetšo/morero

Mojalefa (1994:63) o hlaloša moakanyetšo ka go re ke motheo goba freimi yeo go ka thwego kanegelo e bopilwe godimo go yona. O tšwela pele ka go re ke morero goba lenaneo la patrone ya motheo wa kanegelo. Morero wo ke lenaneo la dikokwane tše bohlokwa tša go laola thulaganyo ya sengwalo gore go tle go

bonale moko wa ditaba. Lenaneo leo la dikokwane le lebane le moanegwathwadi yo mogolo, e lego molwantšhwa ka gobane mmadi o itswalanya le yena.

Kgopolo ye ya molwantšhwa e tla hlalošwa ka morago ge go swaraganwe le moakanyetšo wa **O nyalwa lenyalo mang. . .** Mojalefa (1995:19) o re moakanyetšo o na le mahlakore a mabedi ao a nago le dikokwane tše tharo goba tše nne moo go tšona go kgethwago tšeo di lebanego. Ge Groenewald (1993:15) a hlatholla mahlakore ao o re molwantšhwa ke motho:

Lehlakore I		Lehlakore 2
· Wa maemo	goba	· wa ka mehla
· O na le bofokodi	goba	· ga a na bofokodi
· O ya fase	goba	· ga a ye fase
· O a amogelwa/lebalelwa	goba	· ga a amogelwe/lebalelwe

Bjale go tsinkelwa moakanyetšo wa kanegelokgegeo. Molwantšhwa wa mohutakanegelo wo ke motho:

- Wa maemo/mehleng
- Wa go ba le bofokodi
- O a wa
- O a lebalelwa

◆ **Moakanyetšo wa O nyalwa lenyalo mang. . .**

Karolwaneng ye go tla hlalošwa kgopolo ye ya molwantšhwa gore go tle go tsebje moanegwagolo wa kanegelokopana ye. Ge Serudu (1989:33) a hlaloša kgopolo ye ya molwantšhwa o re:

" Ke yena mogale goba mogaleadi wa padi, papadi goba kanegelokopana. Ke yena yoo a rwelego mathata le maima. Ditiragalo ka moka di lebišitšwe go yena. Ke yena yoo a tanyago šedi ya mmadi ka meragelo ya gagwe."

Mojalefa (1995:14) o thekga tlhalošo ya Serudu ka go re molwantšhwa ke moanegwa yoo a lwantšhwago (e ka ba a lwantšhetšwa go loka goba go se loke) ke moanegwa goba baanegwa ba bangwe. Moanegwa yo ke yo mogolo ebile ke yoo rena babadi re ikgweranyago le yena. Ke ka lebaka leo Abrams(1981:137) a rego :

"The chief character in a work, on whom our interest centres, is called the protagonist or hero."

Go ruma kgopolo ye ya molwantšhwa go ka thwe ka moanegwa yo, mongwadi o tšwetša moko wa ditaba pele ka ge ditaba ka moka tša kanegelo di theilwe godimo ga gagwe ebile di diragalela goba di dirwa ke yena. Mediro ya moanegwa yo e phadima go feta ya baanegwa ka moka kanegelong yeo e itšego. Ke ka labaka leo babadi ba itswalanyago le yena.

Molwantšhwa kanegelokopaneng ya **O nyalwa lenyalo mang** . . . ke Mošito ka ge re itswalanya le yena ka lebaka la go phadima ga mediro ya gagwe. Bjale go tlo ahlaahlwa moakanyetšo wa kanegelokopana ye ya **O nyalwa lenyalo mang** . . .

Mošito ke motho:

• **Wa mehleng**

Mošito ke motho wa mehleng ka ge e se mohumi, kgoši goba moetapele, ebile ga se a tuma, e no ba motswadi. Ka boripana go ka thwe lapa la gagwe le no phela go swana le malapa a mangwe a go itlhakela. Go tiiša taba yeo go kwala gore Mošito ke motho wa go thea dipela. Go thea dipela fao ga gagwe o no thea go swana le mang le mang ka gore matšatši a mangwe ge a ile go thea dipela o no boa a akga diatla. Ka gona o ka re ga se lerema ka gore ge e be e le lona go ka be go thwe ke motho wa maemo ka ge a tlo be a tumile ka bjona borema bjoo.

Bjale Mošito ke motho wa mehleng. Go tiišetša kgopolo yeo gape re kwa ge a re go Moretlwa:

"Go lokile, fela tla re ngwathe meratha še, le ge re lebane le **ntsho ya mathudi**" (letl.108).

(Go Swiswadišše monyakišiši)

Go šeba ka **ntsho ya mathudi** ga gagwe ke gore ga a na sa go šeba se sengwe se sekaone. Ntsho ya mathudi yeo go bolelwago ka yona fa ke morogo wa mokhuša. Ka gona go bonala gabotse gore Mošito e no ba motho wa ka mehla. Ga a na sa gagwe. Go tšweletša bomehleng bja yo Mošito, mongwadi o šomiša poledišano gare ga gagwe le Moretlwa. Pretorius le Swart (1982:7) ba hlaloša poledišano ka go re e gare ga baanegwa ba babedi goba go feta fao. Ba re yona e utollela babadi baanegwa gomme babadi ba itswalanya le baanegwa bao. Cohen (1973:183) ge a tšwetša kgopolo yeo ya poledišano pele le go e tiišetša o re:

"(is) the conversation between people in poetry, plays, and stories. Since dialogue is a vital form of action related to plot, it is also a basic source of the study of characters and of author's style."

Ge go akaretšwa kgopolo ye go tla thwe poledišano e bohlokwa tšweletšong ya semelo sa baanegwa.

Go ruma ditaba go ka thwe ka ge kokwane ye ya moakenyatšo e lebane le kgegeo, mongwadi o gegea rena batho ka go šebiša Mošito ka ntsho ya mathudi go bontšha bomehleng bja gagwe. Ga a mo sole ebile ga a mo nyatše eupša o no ba a bontšha ka fao batho ba ka mehla ba phelago ka gona. Ke ka lebaka leo Groenewald (1993:57) a rego kgegeo ya bofokodi bja baanegwa ba Nkadimeng ga se ya go kweša bohloko: O ka re kgegeo yeo ke ye boleta.

• **O na le bofokodi**

Bofokodi bja Mošito ke megabaru. Megabaru yeo e bonala ge Mošito a dumelela Tshorakatloga gore a nyalwe a hlala gore a tle a kgone go hwetša magadi gape. Seo se tiišetšwa ke gore Tshorakatloga pele a nyalana le Setiagodimo o be a hladile gabedi gomme beng ba magadi ao a go mo nyala ba a hweletšwa. Bjale šefa o nyaka go hweletša le Tabagaelale ao a morwagwe.

Go tšweletša bofokodi bjoo bja Mošito mongwadi o fetola tebelelo ka go šomiša poledišano magareng a baanegwa bjalo ka thekniki. Ge a bolela le Moretlwa o re:

"Ditaba di a kwala Mohlakwana ! Naa ga le tsebe gore ga se la fetša ngwana yo wa ka ge le bile le etla le hubaditše mahlo? Sepela o botše Tabagaelale gore ke re ga se a mphetša!"
(letl.108)

Tabagaelale o mo nyaletše ka lesome la dikgomo, bjale dikgomo tšela tša gagwe di fedile gomme o nyaka gore pele Tshorakatloga a boela bogadi ba mo fe tše dingwe gape go sego bjalo ba ka se mo latswe. Taba ye e bontšha megabaru ya Mošito ka gore ge ba be ba se ba mo nyalela ka selo a ka be a boletše mathomong ge ba sa mo nyalela. Ka go realo go ka thwe mongwadi ka bofokodi bjoo bja Mošito o gegea batho bao ba nago le megabaru. Mongwadi ga a sole Mošito ka megabaru yeo ya gagwe, ebile ga a mo nyatše; o no bontšha bohloki bja Mošito ka gore ke bjona bo mo dirago gore a be le megabaru.

• **O a wa**

Mošito, ka lebaka la megabaru ya gagwe, o palelwa ke go bušetša Tabagaelale dikgomo tša gagwe ka ge di fedile. O gapeletšega go botša Tshorakatloga gore a boele bogadi le ge e se thato ya gagwe. Ka go realo go ka thwe o wele ka ge maano a gagwe a go hweletša Tabagaelale a foloditše. Tshorakatloga o boela bogadi a rata goba a sa rate.

• **O a amogelwa**

Morwedi wa Mošito e lego Tshorakatloga o boetše bogadi gomme ba bogadi bja gagwe ba mo amogetše ka diatla tše pedi. Go amogelwa fao ga Tshorakatloga ke ba ga Tabagaelale go šupa gore lapa la Mošito le

lebaletšwe. Seo ke sešupo sa gore tswalano yela ya ga Tabagaelale le Mošito e bego e tekateka e tiišetšwa ke poelano ya Setiagodimo le Tshorakatloga.

Ge go akaretšwa ditaba go ka thwe bobedi moko wa ditaba le morero di lebane le letlalo la thulaganyo, eupša moko wa ditaba mo go thulaganyo o lebane le tebanyo ya mongwadi mola morero wona o lebane le dikokwane tša thulaganyo. Moakanyetšo o na le maatla ka gobane dikokwane tše pedi tša mathomo di lebane le kalotaba.

Go napile go hlokomelwa kalotaba ya thulaganyo.

3.1.3 Kalotaba

Serudu (1989:25) ge a hlaloša kalotaba o re:

"Mo mathomong a papadi goba padi mongwadi o fa mmadi ditaba tše bohlokwa tše di tlogo mo thuša gore a kwešiše papadi, padi goba kanegelokopana. Dintlha tše di ama thulaganyo le ditiragalo tše di latelago. O tšweletša baanegwa le ge e se ka moka, maemo, matšo le tikologo ya bona."

Cuddon (1977:253) ge a hlatsela le go tšwetša pele kgopolo ye ya kalotaba o re mathomong a papadi, mongwadi wa papadi o fa dintlha tše bohlokwa ka ga thulaganyo le ditiragalo tše di tlogo bapalwa. O re ge a rata a ka no fa le tše di diregilego. Mojalefa (1995:19) o gatelela dikgopolo tše ka go re ke ge

mongwadi a alela mmadi ditaba. O tšwela pele ka go re o swanetše go re utollela baanegwa (baanegwathwadi le baanegwathuši), mafelong ao ba phelago go ona, nako yeo taba goba ditiragalo di diregago ka yona, thulano, mathomo a ditiragalo, bjalobjalo.

Go akaretša kgopolo ye go ka thwe kalotaba ke matseno a ditaba, gomme matseno ao a felela ge go thoma thulano. Kalotaba e na le dielemente tše nne e lego baanegwa, ditiragalo, nako felo.

Bjalo a re lekoleng kalotaba ye **O nyalwa lenyalo mang . . .**

3.1.3.1 Kalotaba ya **O nyalwa lenyalo mang . . .**

Bangwadi ba bangwe ba dikanegelo ba thoma ka kalotaba ge ba rulaganya ditaba tša sengwalo eupša Nkadimeng mo go **O nyalwa lenyalo mang. . .** ga se a thoma fao go letetšwego gore ditaba ka setlwaedi di thongwa gona. Kalotaba ya kanegelokopana ye e thoma letlakaleng la 106 e sego letlakaleng la 105 leo e lego la mathomo a kanegelokopana ye.

Tshorakatloga o tsoga mašego a manana o phutha dikobo tša gagwe a bôpile. O be a sa bolele selo le monna wa gagwe, e lego Setiagodimo. Ka ge Setiagodimo a sa botšwe selo o ile a no ikhomolela gomme a ithobalela. Ge a phakgama bošego o ile a no hwetša Tshorakatloga a sa phuthaphutha diaparo tšeo tša gagwe. Kgogamašego e itše ge e phathologa dithaba, Tshorakatloga a sepela a ya ga gabo. Go itše go sa Setiagodimo a tloga a ya a begela tatagwe ka tshepelo yeo ya Tshorakatloga. Tabagaelale o ile a bitša

banna ba gabo gomme ba ahlaahla taba yeo ya Tshorakatloga. Moretlwa o ile a rongwa ga gaboTshorakatloga go ya go ba botša ka semaka seo sa go dirwa ke Tshorakatloga.

Mošito o itše ge a iphetolela a re ba ga Tabagaelale ga se ba fetša go nyala ngwana yoo wa bona ka gona ba ka se mo latswe ge ba se ba tliša dikgomo tše dingwe gape.

Thulano e thoma gona mo temaneng ye ge Mošito a re ba ga Tabagaelale ga se ba fetša go nyala ngwana wa gagwe. Ka go realo ke ona mafelelo a kalotaba gomme go tloga fa go ya go thoma tšwetšopele.

Kalotaba e na le dielemente tše nne e lego baanegwa, ditiragalo nako le felo:

3.1.3.2 Baanegwa

Kgopolo ye ya baanegwa e hlatholotšwe kgaolong ya 2 ge e lebane le diteng. Ka gona baanegwa ba thulaganyo e sa le bona bao ba diteng fela ba fapana le bao ka gore ba fiwa mediro. Mešomo yeo ya bona e emela go loka le go se loke. Mošito ke yo mongwe wa baanegwa bao ba thulaganyo; o emela go se loke ka lebaka la gore ke yena a dirago gore morwedi wa gagwe a nyalwe a hlala gore a tle a kgone go ikhumiša ka magadi gape. Ka go realo ga a hlomphe setšo ka lebaka la megabaru yeo ya gagwe.

Tabagaelale yena o emela go loka ka gobane ke monna wa go rata leago le khutšo. O rata go bona morwagwe, Setiagodimo, a dutše le mosadi wa gagwe,

e lego Tshorakatloga, morwedi wa Mošito, ka khutšo le lerato.

Baanegwa ba thulaganyo ba arolwa ka mehuta ye mebedi:

(a) Moanegwathwadi

(b) Moanegwathuši

(a) **Moanegwathwadi**

Serudu (1989:32) ge a hlaloša kgopolo ye o re:

"Ke mogale goba mogaleadi wa padi, kanegelokopana goba papadi. Mahlo a diphedi ka moka a tsepeletše meragelo ya gagwe mo pading, papading goba kanegelokopaneng. Ke yena yoo a utswago pelo ya mmadi. Ditiro tša gagwe e ka ba tše botse goba tše di sa lokago."

Mojalefa (1995:20) o nepiša ditaba tšeo tša moanegwathwadi ka go re o lebane le **molwantšhwa**, **molwantšhi** le **mohlohleletši**. Yena o fapana le Serudu (1989:32) yo a rego moanegwathwadi ke moanegwa yo mogolo.

Bjale re yo lekola dikgopolo tše tša molwantšha, molwantšhi le mohlohleletši:

(i) **Molwantšhwa**

Kgopolo ya molwantšhwa e hlalošitšwe ka botlalo ge go hlalošwa moakanyetšo. Ka gona kgopolo ye e ka se sa ahlaahlwa ka botlalo ka go realo molwantšhwa o fetoga seka; o a swantšhwa.

Molwantšhwa wa **O nyalwa lenyalo mang**. . . Ke Mošito yoo a emelago go se loke ka mediro ya gagwe (lekola moakanyetšo letl. 65).

(ii) **Molwantšhi**

Cuddon (1977:44) ge a hlaloša molwantšhi o re:

"In a drama or fiction the antagonist opposes the hero or protagonist."

Serudu (1989:33) o tlaleletša kgopolo ye ka go re ke moanegwa yoo a lwantšhago mogale goba mogaleadi ka nepo ya go mo thibela go phethagatša dinepo tša gagwe. Mojalefa (1995:14) o sa tšwela pele go thekgana le Cuddon le Serudu ka go re ke moanegwa yo a thulanago le maikemišetšo a molwantšhwa. Maikemišetšo ao e ka ba a go loka goba a go se loke.

Mo go **O nyalwa lenyalo mang** . . . molwantšhi wa Mošito, yo e lego molwantšhwa, ke Tabagaelale. Yena o thulana le megabaru ya Mošito. Ka mantšu a mangwe Tabagaelale o emela go loka. Mongwadi o mo šomiša go tšweletša mesepelo ya Tshorakatloga. Gape go ka thwe ke motho wa leago ka ge a tshwenyegile ka lebaka la go tloga ga Tshorakatloga. Ke ka lebaka leo a lwantšhago megabaru ya Mošito ka go gapeletša Tshorakatloga gore a boe bogadi. Seo mongwadi a re utolletago sona ke gore Tabagaelale ga a na bofokodi ka gore sebakeng sa gore a thome ka go ya ga gabo Tshorakatloga ka noši, o

ile a bitša banna ba gabo, e lego Napo le Moretlwa gomme a tla a ba botša ka go tloga fao ga Tshorakatloga. Ka go realo re ka re o tseba tshepedišo ya setšo ya ditaba.

(iii) **Mohlohleletši**

Pretorius le Swart (1983:24) ge ba hlaloša mohlohleletši ba re:

"The tritagonist is usually the character who stands between the two extremes. . . He/she acts as a kind of catalyst between the positive and the negative poles."

Serudu (1989:33) o kgonthiša kgopolo yeo ka go re molohlanyi ke moanegwa yoo a butšwetšago mollo gare ga molwantšhiwa le molwantšhi. O lebelela moo phefo e tšwago pele a ka kgatha tema. Wa gabo ke wa ka godimo. Mojalefa (1995:15) o tšwela pele ka go thekgana le borateori ba ka go re ke moanegwa yoo a bešeletšago pitša ya mpherefere gore bobedi, molwantšhwa le molwantšhi ba se kwane, ba lebane le thulano, mola ka lehlakoreng le lengwe a (mohlohleletši) lebane le tlemollo ya lehuto. Mohlohleletši a ka ba ka tsela ya bomotho, selo goba senaganwa. Ke ka lebaka leo Bal (1980:14-15) a rego baanegwa e ka ba batho, dilo goba dinaganwa.

Bjale mo go **O nyalwa lenyalo mang . . .** mohlohleletši o ka tsela ya senaganwa; senaganwa seo ke magadi. Magadi ao, e lego yena mohlohleletši, ga a tšwelele ge go alwa ditaba tša **O nyalwa lenyalo**

mang. . . Ka gona ga go mohlala wo o tlogo fiwa gonabjale, eupša o tlo fiwa ge go swaraganwe le dikokwane tše dingwe tša thulaganyo kua pele.

Go phetha ditaba go ka thwe molwantšhwa, molwantšhi le molhlohleletši ba a amana ka gore molwantšhwa le molwantšhi ba thulana ka dikgopolo, gomme thulano yeo ya bona e bešeletšwa ke molhlohleletši. Tswalano ya baanegwathwadi ba e tšwetša moko wa ditaba pele.

Bjale go latela baanegwathuši ge ba lebane le kalotaba.

(b) Moanegwathuši

Serudu (1989:33) o hlaloša moanegwathuši ka go re ke moanegwa yoo a kgathago tema ye nnyane mo pukung. O thuša go bonagatša ditiro tša mogale goba mogaleadi. A ka tšwelela mo le mola goba a tlogelwa pele taba e fihla mafelelong. Mojalefa (1994:110) ge a gatelela kgopolo ye o re:

"Baanegwathuši ke baanegwa bao ba nago le tebanyo ya baanegwathwadi, ba thuša go hlaloša le go godiša semelo sa moanegwathwadi, ke gore ba tlaleletša kgolo le mediro ya moanegwathwadi yo a itšego."

Seo se gatelelwago ke go re baanegwathuši ba kalotaba ba godiša semelo sa moanegwathwadi le gona go se hlaloša. Ba godiša gape le maatlakgogedi gore mmadi a rate go balela sengwalo seo pele le pele. Kgopolo ye ya maatlakgogedi e tla hlalošwa ka botlalo ge go lekolwa tšwetšopele.

3.1.3.3 Ditiragalo

Ditiragalo ge di lebane le thulaganyo di fiwa modiro. Mošomo woo ke wa go swantšha bophelo. Seo se bolela gore ditiragalo ge di lebane le thulaganyo di fetoga diswantšho. Ke ka lebaka leo Mojalefa (1995:21) a rego di šomišwa bjalo ka diswantšho tšeo di swantšhago bophelo ka botlalo. Ka mokgwa woo go ka thwe ditiragalo di swantšha mahlakore a mabedi a bophelo, e lego lehlakore:

- La go loka
- La go se loke.

Mahlakore ao a lebane le ditiragalo tša molwantšhwa le molwantšhi. Groenewald (1993:21) o šitlela taba ye ka go re:

"Ditiragalo tša kalotaba ke tše di thulantšhago molwantšhwa le molwantšhi."

Bjale go lekolwa ditiragalo tša kalotaba ya **O nyalwa lenyalo mang . . .**

◆ **Ditiragalo tša kalotaba ya O nyalwa lenyalo mang . . .**

Ditiragalo tša kalotaba ya kanegelokopana ye le tšona di na le mahlakore ao a mabedi e lego (a) la go loka le (b) la go se loke.

(a) **Ditiragalo tša go loka**

Tšona ke tše di latelago:

- Setiagodimo o botša tatagwe ka go tloga ga Tshorakatloga.

- Tabagaelale o botša banna ba gabo ka tshepelo yeo ya Tshorakatloga le go kgopela maele a tharollo ya bothata bjoo.
- Moretlwa o rongwa ga gaboTshorakatloga go ba tsebiša ka go tloga fao ga Tshorakatloga ntle le go laela.

Ditiragalo tše tharo tše ke tšeo di emelago go loka mo kalotabeng ya **O nyalwa lenyalo mang.** . . ka ge modiri wa tšona, Tabagaelale (molwantšhi) a be a latela tshepedišo ya setho ya ditaba go leka go rarolla bothata bjoo bja Tshorakatloga.

(b) Tšeo di sa lokago

Go swana le tša go loka, ditiragalo tša kalotaba ya kanegelokopana ye, tšeo e sego tša go loka, ke tše tharo. Tšona šedi:

- Tshorakatloga o a sepela o ya ga gabo mašegogare ntle le go laela monna wa gagwe.
- Ge Tshorakatloga a fihla ga gabo o amogelwa ka diatla tše pedi.
- Mošito o botša Moretlwa gore a botše Tabagaelale gore ga se a fetša go mo nyalela; ka lebaka leo a ka se hwetše Tshorakatloga.

Ditiragalo tše ga se tša loka ka gobane go tloga o sa laela ga se taba yeo e kgahlišago. Taba yeo e tshwentše Tabagaelale le ba meloko. Seo se bontšha gape gore Tshorakatloga ga se a laiwa ge a etla bogadi. Go amogelwa fao ga Tshorakatloga le gona ke taba ya sekobo ka ge mo a tšwago a se a laela. Mošito ge a be a rereša ba ga Tabagaelale ba se ba fetša go mo nyalela, a ka be a ba boditše le mathomong ge ba sa ya go mo nyalela. Tšeo a di botšago Moretlwa ke borumulane fela.

Ge go akaretšwa go ka thwe ditiragalo tša go loka le tša go se loke kanegelokopaneng ye di hlola thulano. Thulano yeo e tla ahlaahlwa ge go swaraganwe le tšwetšopele. Bjale go tsinkelwa nako ge e lebane le kalotaba.

3.1.3.4 Nako

Kgopolo ye ya nako le yona e hlalošitšwe kgaolong ya bobedi ge e lebane le letlalo la histori. Tlhalošo ya nako ya diteng le ya thulaganyo di a swana le ge e le gore phapano ke gore ge nako e lebane le thulaganyo e fiwa mošomo; e fetoga sešupo. Groenewald (1993:20) ge a hlatholla modiro woo o re:

"Nako ke ya histori, bjalo ka mosegare, marega, iri ya bobedi, bja-lobjalo. **Le yona e fiwa modiro**; e swantšha atmosfere; e emela bošoro; kotsi (ge e le bošego) bjalobjalo" (Go swiswadišše monyakišiši).

Mojalefa (1995:23) ge a thekga ebile a tšwetša kgopolo yeo pele, o re nako (ya thulaganyo) e bolela lebaka leo ditiragalo di diregago go lona. Nako e bopa moya le atmosfere gore e be diswantšho; ke gore e lebantšhwa le moko wa ditaba gore e fetoge seswantšho, mohlala, bošego bo fetoga poifo (go se loke). Ka go realo nako le yona e sa swantšha mahlakore a mabedi a bophelo e lego la go loka le la go se loke: Mosegare o ka emela go loka gomme bošego bja emela go se loke.

◆ **Nako ya kalotaba ya O nyalwa lenyalo mang . . .**

Dinako tša kalotaba ya kanegelokopana ye ke tše pedi:

- (a) Bošego (ge kgogamašego e phathologa dithaba) (go se loke)
- (b) Mosegare (letšatši le sa hlaba) (go loka)

(a) **Bošego (ge kgogamašego e phathologa dithaba)**

Nako ye ke yeo Tshorakatloga a go hlala bogadi gomme a sepela a ya ga gabo. Ka mantšu a mangwe ke nako yeo lapa la Setiagodimo le Tshorakatloga la go thoma go thubega ka yona. Seo se bolela gore nako ye e emela go se loke. Gape go ka thwe o dirišitše nako ye go sepela ka ge a be a tseba gore a ka se bonwe ka gore taba yeo a bego a e dira e be e befile. Dilo tše mpe gantši di phethwa bošego, ka gobane ga di bonwe.

(b) **Mosegare (le sa hlaba)**

Ye nako ke yeo Setiagodimo a gore go tsoga a ya a begela tatagwe ka go tloga ga Tshorakatloga bošego bjoo bo fetilego. Ke yona nako yeo gape Setiagodimo a ilego a rongwa go bitša Napo le Moretlwa gore ba tle ba thuše go fa Tabagaelale maele ka tshepelo yeo ya Tshorakatloga. Re kwa ge a era Setiagodimo a re:

"Nanoga o ye o bitše malomeago le rangwanago ka pele re tle re ba tsebiše taba ye! Ga ke nyake go ba lešaedi godimo ga taba ya sekobo ka tsela ye." (letl.105)

Seo se tiišetša gore tiragalo yeo e phethega nakong yeo ka yona e tlogo rarollwa. Ka yeo nako Tabagaelale o rata gore ditaba tša Setiagodimo le Tshorakatloga di phetlollwe gomme di dudišwe gabotse ka

tshwanelo ka gore o re ga a nyake go ba lešaedi. Taba yeo e diregilego ka nako ye e emela go loka.

Ge go akaretšwa kgopolo ye ya nako go ka thwe bošego (ge kgo-gamašego e phathologa ditaba) e emela poifo ka gore ditaba tša gona di kobofetše; gomme seetša (letšatši le sa hlaba) se emela go loka le botse ka gobane ditaba tšeo di diregilego bošego di a rarollwa.

Bjale go latela felo bjalo ka elemente ya kalotaba.

3.1.3.5 Felo

Felo, ge e lebane le thulaganyo go swana le nako, le yona e fiwa modiro. Mošomo woo le wona ke wa go ba seswantšho seo se swantšhago mahlakore a mabedi a bophelo e lego go loka le go se loke. Groenewald (1993:20) ge a šitlela taba yeo o re felo e ka šomišetšwa atmosfere le moya; e ka ba seswantšho ge e lebane le thulaganyo.

Go na le mehuta ye meraro ya mafelo: (a) mafelo a tshwanelo, (b) mafelo a diswantšho le (c) mafelo a atmosfere le moya.

(a) Mafelo a tshwanelo

Ke mafelo ao ditiragalo tša sengwalo di diregago le go diragalela baanegwa gona. Kalotabeng ya **O nyalwa lenyalo mang . . .** go na le mafelo a mararo a mohuta wo:

- **Lapeng la Setiagodimo** - ke fao Tshorakatloga a go tloga a le gona a ya ga gabo a se a laela monna wa gagwe e lego Setiagodimo.
- **Botshelakatšato** - Ke ga gabo Tshorakatloga. Tshorakatloga o ile go tloga lapeng la gagwe a ya gona gomme ge a fihla batswadi ba gagwe ba mo amogela ka diatla tše pedi le ge mo a tšwago a se a laela.
- **Kgorong ya Tabagaelale** - Ke mo go bego go ahlaahlwa go tloga ga Tshorakatloga gona. Setiagodimo o boditše tatagwe ka tshepelo ya Tshorakatloga ba le fao; Tabagaelale le banna ba gabo ba leka go rarolla bothata bja Tshorakatloga ba le gona fao kgorong.

(b) **Mafelo a diswantšho**

Mafelo a ke diswantšho tša ditiragalo tšeo di diregago fao. Ge ditiragalo tšeo di diregago moo e le tše botse, gona lefelo leo le emela go loka; ge e le tše mpe la emela go se loke. Ge go hlokomedišwa kalotaba ya **O nyalwa lenyalo mang . . .** go ka thwe mafelo ao a mararo a tshwanelo, a fetoga diswantšho ka lebaka la ditiragalo tšeo di diregago mo go ona:

- **Lapa la Setiagodimo** - le emela go se loke ka gore tlhalano ya Tshorakatloga le Setiagodimo e thomile fao.
- **Botshelakatšato** - lefelo le ke fao tlhalano ya Tshorakatloga le Setiagodimo e tiišetšwago gona : O ka re ke fao tšharakano ya ditaba tša Tshorakatloga e tšwetšwago pele gona. Ka fao lefelo le le emela go se loke.

- **Kgorong ya Tabagaelale** - Kgorong ke fao ditaba di ahlaahlwago gona (kudu tša go se loke), gomme tša dudišwa gabotse, go tloga fao selepe sa rema. Ka mantšu a mangwe kgoro e emela toka. Ditaba tša go tloga ga Tshorakatloga di be di bolelwa mo kgorong ya Tabagaelale gomme tša ba tša lokišwa. Ka go realo lefelo le le emela go loka.

(c) **Mafelo a atmosfere le moya**

Atmosfere re ka re ke moya le maikutlo ao a tanyago dikwi tša mmadi. Mafelo a, ke a tshwanelo eupša a fetoga a atmosfere le moya ka lebaka la maikutlo ao a lego ke gare ga dikwi tša mmadi ge a bala ditiragalo tšeo di diregago fao.

- **Lapeng la Setiagodimo** - Go be go foka moya wa kgakanego ge Tshorakatloga a be a phuthaphutha diaparo tša gagwe. Go kwala gore o be a di phutha a kokomogile ebile a sa rate go bolediša Setiagodimo.

- **Kgorong ya Tabagaelale**

Go kwala go re:

"Tabagaelale o itshwere seledu ka seatla sa ntsogošo mola ka se sengwe a be a šupašupa fase mola Setiagodimo yena a bešitše kgano ka diatla, hlogo e le thunthu yeo o ka rego o tsoga bahung mabaane." (letl.105)

Ditaba tše di be di direga kgorong ya Tabagaelale ka morago ga go sepela ga Tshorakatloga. O ka re lefelo le le tiišetša kgakanego ebile go foka moya wa ntwana mo lefelong le. Mmadi o ikwa a tšhoga ge a bona Tabagaelale a šupašupa fase ka monwana.

Ge go rungwa ditaba go ka thwe mafelo a tshwanelo a ka fetoga di-swantšho ge ditiragalo tšeo di diregago fao di swantšha le lengwe la mahlakore a bophelo: La go loka goba la go se loke. Ona mafelotshwanelo a a ka fetoga a moya le atmosfere ge moya woo o fokago mafelong ao e le wa ntwana, lenyatšo, lethabo, tlhompho, bjalobjalo.

3.1.3.6 Dithekniki tša kalotaba ya **O nyalwa lenyalo mang . . .**

Kgopolo ya thekniki e hlalošitšwe ge go ahlaahlwa moko wa ditaba wa **O nyalwa lenyalo mang . . .** ka gona e ka se sa hlathollwa gape. Tše dingwe tša dithekniki tšeo di hwetšwago kalotabeng ya kanegelokopana ye ke tše di latelago:

- Tebelelo
- Nepišo
- Poledišano
- Tlogelo
- Kgegeo
- Seswantšho

Ge e le dithekniki tša tebelelo, nepišo le poledišano, di ka se lekolwe mo karolwaneng ye ka ge di ahlaahlilwe kua morago ge go lekolwa moko wa ditaba le moakanyetšo wa kanegelokopana ye. Dikgopolo tšeo di tlogo hlokomelwa ke tlogelo, kgegeo le seswantšho.

(a) **Tlogelo**

Mojalefa (1996:69) ge a hlaloša tlogelo ge e lebane le **theto** o re:

"Ye pharologantšho ya mongwalelo yona e bonala ge mongwadi wa sereto a sa rete mothalotheto ka go felela goba gona ka botlalo. Taba ye o e dira ka boomo ka gore o rata ge mmadi wa sereto a feleletša goba go tlaleletša fao a gometšego gona. Theto ya mohuta wo e rwala kgogedi ye kgolo ka ge mmadi a rato balela pele le go utolla tšeo moreti a di tlogeletšego yena go ikutollela tšona."

Serudu (1989:51) o tlaleletša kgopolo yeo ka go re ke tlogelo ya lentšu goba lefoko. Mo dingwalong mongwadi o fela a tlogela ditaba tše dingwe gore mmadi a tle a inyakele tšona.

Go ruma kgopolo yeo go ka thwe tlogelo ke ge mongwadi wa kanegelo a tlogela ditaba tše dingwe ka boomo gore mmadi a ikutollele tšona. Bjale Nkademeng (1985:105-116) o šomišitše tlogelo bjalo ka thekniki mo kalotabeng ya kanegelo ye:

Ge a tšweletša ditaba tša gagwe o thoma ka go re laetša Tshorakatloga a phuthaphutha diaparo tša gagwe a bopile gomme a sepela a eya ga gabo. Seo se selekilego Tshorakatloga ga a se tsebje, le yena Setiagodimo, e lego monna wa gagwe. Taba yeo e tiišetšwa ke ge Setiagodimo a re:

"Aowa malome 'a tšona, nna ke bone fela ge a thoma go phuthaphutha mankeretlana a gagwe, nna ka gopola gore mohlomong o nyaka go tsoga a tsogela ka nokeng go pšhatlapšhatlela. Taba ya go mmakatša ka bona a phutha le tšeo di sa nkgago Sekgowa. Bjale ka botšiša gore go hloma bjang, yena a fo ikopelela makgakgasa." (letl.106)

Mmadi le baanegwa ba bangwe ga ba tsebe seo se hlotšego go sepela ga Tshorakatloga. Sona selo seo ke ngangišano gare ga Setiagodimo le Tshorakatloga, fela mongwadi o se tlogetše ka boomo gore mmadi a inyakele sona. Go se tlogela fao o godiša maatlakgogedi ka gore o tanya phišegelo ya mmadi gore a balele kanegelo ye pele gore a tle a kwešiše moko wa ditaba e lego:

Megabaru le bojato di gapeletša batswadi ba bana go gweba ka bana ba bona.

Seo se dirilego gore Tshorakatloga a sepele se bonala ge a re go fihla ga gabo ge batswadi ba gagwe ba mo amogela ka atla tše pedi. Ka go realo go ka thwe Nkadimeng o šomiša tlogelo bjalo ka thekniki gore a tšwetše megabaru ya Mošito pele.

(b) **Kgegeo**

Kgopolo ya kgegeo e hlatholotšwe ge go be go lekolwa moakanyetšo kgaolong yona ye kua morago, ka go realo e ka se sa hlalošwa gape. Nkadimeng (1985:105-116) o šomišitše kgegeo bjalo ka thekniki mo go kalotaba. Kgegeo yeo e bonala ka poledišano yeo e lego gona gare ga

Tabagaelale le banna ba gabo. Polelo yeo e hlaloša semelo sa Mošito. Ka semelo seo sa Mošito go gegewa rena babadi. Polelo yeo še:

"Babinanoko ya Mohlake, Mohlaka Morota motse wa bolena o swele!
Ke ka tsela yeo le bonago sekgalabjana sa go swana le nna se
kokobane mo kgorong le sa hlaba." (letl.105)

A tšwela pele:

"Tsebang Tshorakatloga o letše a tšhabile, Bahlakwana, gomme moo
a tšhabetšego ntshe go tseba yena fela" (letl.105).

Ka polelo ye Nkadimeng o tšweletša bofokodi bja Mošito gomme polelo ye
e a re segiša, re ka re ke tshegišo ya kgegeo. Kgegeo yeo e tšwetša pele
moko wa ditaba:

Bojato le megabaru di gapeletša batswadi ba bana go gweba ka bana
ba bona.

(c) Seswantšho

Peck le Coyle (1984:71) le Cuddon (1977:671) ba hlaloša seswantšho ka go
re ke selo seo se emelago se sengwe. Selo seo e ka ba sa go phela goba sa go
se phele. Ge Abrams (1985:184) a tiišetša dikgopolo tšeo o re:

"The term symbol is applied only to a word or phrase that signifies an
object or event which in turn signifies something or has a range of
reference beyond itself."

Ka tsopolo ye o bolela go re seswantšho ke kemedi. Kanegelokopaneng ya **O nyalwa lenyalo mang . . .**, nako e fetoga seswantšho. Nkadimeng o tiišetša gore bošego (ge kgogamašego e phathologa dithaba) ga se bja loka ka go bo lebanya le ditiro tše mpe tša Tshorakatloga (go tloga bogadi a se a laela). Ka go realo o ka re bošego bo emela mathata goba bo a a tiiša. Ge e le mosegare (le sa hlaba) o o lebantšha le go loka ka go o nepiša le ditaba tše botse tša ga Tabagaelale e lego go rarolla bothata bjoo bja ga Tshorakatloga le Setiagodimo. O ka re mosegare o tiišetša toka le botse.

Thekniki ye e godiša kgogedi gomme ka maatlakgogedi ao mmadi o fišegelwa go bala kanegelo ye gore a tle a kwešiše moko wa ditaba e lego megabaru ya Mošito.

Kgopolo ye e phethwa ka gore thekniki ye e lebane le nako ya kalotaba mo go kanegelokopana ya Nkadimeng (1985:105-116).

3.1.3.7 Kakaretšo

Thaetlele e ahlaahlilwe gomme gwa hwetšwa gore e arolwa ka mehuta ye mene go ya ka mošomo wa yona:

- (a) Dithaetlele tša mokgwa wa Victoria tša direkto tše kopana
- (b) Tša sererwa le moko wa ditaba
- (c) Tša tsopolo ya ka gare le
- (d) Tša sekatsišišinyo

Go ile gwa hlokomelwa gape le moko wa ditaba. Moko wa ditaba ge o lebane le thulaganyo ke maikemišo a mongwadi goba tabataba yeo mongwadi a ratago

go e utollela babadi.

Moakanyetšo ge o lebane le kanegelokgegeo o tsupolla semelo sa molwantšhwa. Molwantšhwa yo ke yena a šomišwago ke mongwadi go gegea rena babadi. O ka re moanegwa yo o lebane le moko wa ditaba.

Kalotaba le yona e ile ya ahlaahlwa go hlokometšwe dithekniki tša yona e lego tlogelo, nepišo, tebelelo, poledišano, kgegeo le seswantšho.

KGAOLO YA 4

4.1. THULAGANYO II

4.1.1 Matseno

Bjalo ka ge go boletšwe kgaolong ya 3, go yo sekasekwa thulaganyo II ge e lebane le tšwetšopele, sehloa le tlemollo ya lehuto. Dikokwane tše tša thulaganyo di tla ahlaahlwa go hlokometšwe dithekniki tšeo mongwadi a di šomisitšego go tšwetša dikokwane tše pele gore di tle di kgone go utolla moko wa ditaba.

4.1.2 Tšwetšopele

Serudu (1989:52) ge a hlaloša kgopolo ye o re:

"Mo dingwalong lentšu le le šupa go tšwela pele ga ditiragalo. Le dirišwa kudu mo tshekatshekong ya thulaganyo ya padi, papadi goba kanegelokopana."

Mojalefa (1995:23) ge a tšwetša kgopolo ye pele o re tšwetšopele e bolela go direga le gona go rarana ga ditaba. Bontši bja ditaba tša dingwalo bo lebane le dithekniki. Ge a tšwela pele o re dithekniki tše ke yona kokwanekgolo ya tšwetšopele.

Kgopolo ye ya thekniki e ka se hlalošwe mo ka ge e hlalošitšwe pejana ge go sekasekwa moakanyetšo. Tšwetšopele e na le mošomo. Modiro woo Groenewald

(1993:21) o re ke wa go godiša maatlakgogedi gomme ka kgogedi yeo moko wa ditaba o tšwetšwa pele. Maatlakgogedi ao a godišwa ke thulano ya ditiragalo tša baanegwa.

Bjale dikgopolo tše, thulano le kgogedi di tla hlalošwa ka moragonyana.

Tšwetšopele e na le dielemente tša yona e lego baanegwa, ditiragalo, nako le felo. Le tšona di tla ahlaahlwa.

Bjale ge e le tšwetšopele ya **O nyalwa lenyalo mang . . .** e thoma letlakaleng la 108:

Ge Mošito a botša Moretlwa gore a ye a botše Tabagaelale gore ga se a fetša go nyala ngwana wa gagwe, Tshorakatloga; ka gona ba ka se mo latswe.

Gomme ya felelela letlakaleng la 110:

Ge Tabagaelale a tsena lapeng la Mošito gomme pelo ya gagwe (Mošito) e thoma go korobela ge a bona Tabagaelale.

4.1.2.1 Diteng tša tšwetšopele ya O nyalwa lenyalo mang . . . ka boripanna

Mošito o ile a botša Moretlwa gore a botše Tabagaelale gore ga a mo fetša. Moretlwa a napa a sepela a boela gae a fihla a di tšhela Tabagaelale, gomme o ile a befelwa moo a go ba a ipotšiša gore yoo Tshorakatloga o nyalwa lenyalo

mang. Tabagaelale o ile a tlema dieta a tiiša; a tsena mathuding a ngwako a hlomola lepara gomme a wetša dinao tseleng, a leba Botshelakatšato. Ge a fihla fao o be a huba bjalo ka tau e tšeešwe ngwana. O ile ge a tsena pelo ya Mošito ya thoma go korobela.

4.1.2.2 Thulano

Cuddon (1977:152) ge a hlaloša thulano o re ke ngangego yeo e lego gona, gare ga baanegwa, goba go se kwane ka dikgopolo ga baanegwa. O re e ka ba baanegwa ba papadi, kanegelo goba thetokanegelo. Mojalefa (1995:16) ge a tlaleletša kgopolo yeo o re go se kwane fao go bago gona magareng ga baanegwa goba moanegwa le tikologo ya gagwe, go bitšwa thulano. Borateori ba ba hlatselwa ke Cohen (1973:181) ge a re thulano ke:

"The collision of opposing forces in prose fiction, drama or poetry."

O tšwela pele ka go re thulano ye e ka tšea dibopego tše mmalwa tšeo di itšego.

Tšona ke tše:

- (a) Thulano e ka ba gare ga baanegwa
- (b) E ka ba gare ga moanegwa le tikologo ya gagwe
- (c) E ka ba ka mokgwa wa ditumelo le dikgopolo tšeo di itšego
- (d) E ka ba ka mokgwa wa thulanoteng

Bjale thulano ya mathomo ya tšwetšopele mo go **O nyalwa lenyalo mang...** e bonagala ge Mošito a ile a botša Moretlwa gore a botše Tabagaelale gore ka ge a se a fetša go nyala ngwana wa gagwe a ka se mo re kha! ge a se a tliša a

mangwe magadi a go feleletša. Seo se tiišetšwa ke ge Mošito a re:

"Gona moo ke boletše ke feditše! Ge ba sa nyake go nkgata dinao, ba ka se mo latswe!" (letl.108)

Ka mantšu a Mošito o thoma kgakgano gare ga gagwe le Tabagaelale ka gobane ga se a ka a botša Tabagaelale mathomong gore ga se a ba a fetša go nyala, ebile Tabagaelale ga a tsebe gore Mošito o nyaka tše kae. Ka go realo a ke mathomo a tšwetšopele ya kanegelokopana ye. Katano ye ya mathomo gare ga molwantšhwa (Mošito) le molwantšhi (Tabagaelale) e bitšwa sethakgodi ge e le terama (lekola Groenewald 1993:20).

4.1.2.3 Maatlakgogedi

Mojalefa (1995:16) o re kgogedi ya thulaganyo e ka ba gona ge mongwadi a ka ngwala ditaba goba ditiragalo tša gagwe ka mokgwa wa go gwaletša mmadi yoo a di balago gore a se nolege moko ge a bala; a no kgahlega go balela pele le pele. Groenewald (1991:23) ge a tlaleletša kgopolo yeo ya maatlakgogedi o re maatlakgogedi a thoma ge mongwadi a rulaganya ditaba gore go be thulano goba marara. Ge go akaretšwa kgopolo yeo go ka thwe maatlakgogedi ke bokgoni bja mongwadi bja go rulaganya ditaba bjoo bo hlolago phišegelo ya mmadi gore a kganyoge go balela sengwalo seo pele le pele ka ge a rata go hwetša molaetša wa mongwadi. Maatlakgogedi a na le mahlakore a mabedi. Groenewald (1993:16) o re alela ona ka mokgwa wo:

"La mathomo le lebane le tše mmadi a di tsebago (di lebane le sererwa le diteng); la bobedi le lebane le tše mmadi a sa di tsebego (di lebane le moko wa ditaba le thulaganyo)."

Kgogedi kanegelokopaneng ya **O nyalwa lenyalo mang . . .** e thoma go bonala ge Mošito a botša Moretlwa gore ba ga Tabagaelale ba ka se latswe Tshorakatloga ge ba se ba tla le dikgomo tša go mo fetša. Mmadi o rato tseba gore Tabagaelale o ile go reng ka ditaba tše. O nyaka go tseba gape le pheletšo ya ditaba tše. Ka go realo mmadi o thoma go ba le kgahlego sengwalong seo.

4.1.2.4 Tshekatsheko ya tšwetšopele

(a) Go tloga ga Tshorakatloga

Tshorakatloga o ile a tloga lapeng la gagwe gomme a ya ga gabo, e lego Botshelakatšato ntle le go laela monna wa gagwe, e lego Setiagodimo.

Ge go bapetšwa ditiragalo tša diteng le tše di boletwago ge go rulaganywa ditaba go hwetšagala mongwadi a tlogetše tiragalo ye nngwe ye bohlokwa pele ga ge Tshorakatloga a ka sepela. Mongwadi ga se a bolela lebaka leo le dirilego gore Tshorakatloga a sepele ka ge go hlalošitšwe tshekatshekong ya diteng. Le ge go balelwa pele tiragalo yeo ga e boletwe. Ka go realo go ka thwe mongwadi o šomišitše tlogelo bjalo ka thekniki ya thulaganyo ya ditaba tše tša gagwe. Ka go tlogela tiragalo yeo ye bohlokwa mongwadi o nyaka gore mmadi a ikgopolele gore ke eng seo se dirilego gore Tshorakatloga a tloge bogadi. Go inaganela fao ga mmadi go godiša maatlakgogedi ka gore yena (mmadi) o tlo rata go tseba gore go tloga ga Tshorakatloga go ya go feletša kae. Ka go realo re ka re ka go tlogela tiragalo ye bohlokwa ye mmadi o fišegelwa go balela sengwalo seo pele le pele.

Mongwadi o šomišitše gape thekniki ya go diegiša nako. Groenewald (1993:42) ge a hlaloša "tempo" o re e lebane le bogolo bja sekgoba sa nako gare ga ditiragalo tše pedi. Ge sekgoba seo (e lego sa diteng) e le se sennyane ge se lebantšhwa le sa thulaganyo, mmadi o ikwa nako yeo e feta ka go retelega; ge e le se segolo, mmadi o ikwa nako yeo e feta ka pela. Taba yeo e bonala ge Tshorakatloga a ile a thoma ka go phutha diaparo tša gagwe ntle le go bolediša monna wa gagwe selo.

Setiagodimo o ile a nagana gore mohlomongwe Tshorakatloga o nyaka go tsogetla go hlatswa eupša a bona a phutha le tšeo di hlatswitšwego, gomme ge monna a re ke a mmošiša a no mo homolela. Bjale go phutha diaparo fao Nkadimeng a bolelago ka gona ga go amane felo le sererwa seo sa kanegelokopana ye ya **O nyalwa lenyalo mang . . .** ka gore sona se re:

Go nyalwa ga se go rekišwa.

Ka go realo go ka thwe tiragalo ye ya go phutha diaparo ga e bohlokwa ka gore ga e amane felo le sererwa. Ge mongwadi a thoma go rulaganya ditaba, o oketša ditabatabana, tše di se nago bohlokwa bjo bo lebanego le diteng, fela ge e le ka thulaganyo, o ka re o gapeletša mmadi go di ela hloko. Ke moka ge mmadi a thoma go tsoma mohola wa ditaba tšeo ka mo o diegiša tšwetšopele ya ditaba mola ka mo o swantšha kgotlelelo. O ka re o nepiša se sengwe ge a kgotlelela ka mokgwa woo.

Ge go hlokomedišišwa sekgoba sa nako yeo diaparo tše di phuthwago ka yona o ka re mongwadi o hlaloša go phuthwa ga diaparo go fetišiša. Bjale

go ya ka fao mongwadi a rulagantšego ditaba tše go bonala go phutha diaparo tše go retelega ka gore Tshorakatloga o thomile go phutha diaparo tše Setiagodimo a se a ba a robala, gomme yena (Setiagodimo) a robala, ge e phakgama bošegogare a hwetša yoo Tshorakatloga a sa phutha. Ka go realo go ka thwe nako yeo ya go phutha e nanya kudu ge e bapetšwa le ya diteng. Ka mantšu a mangwe nako ya thulaganyo ya tiragalo ye ke ye telele go feta ka gobane tiragalo ye ga e na bohlokwa ge e lebantšhwa le diteng. Ntle le go diegiša nako, go phutha diaparo go ka tšweletša semelo sa Tshorakatloga le Setiagodimo. Ge Tshorakatloga a phutha diaparo tše, Setiagodimo o a mmošiša eupša o no mo homolela. Go homola fao go re utollela gore Tshorakatloga o na le lenyatšo. Setiagodimo o ile go bona yoo mosadi wa gagwe a sa mo arabe le yena a no ikhomolela ka go tšhaba ditshela. Seo se bontšha babadi gore Setiagodimo ga a kwane le go hlwa a ahlamile. Ka go utolla dimelo tša baanegwa ba, modu wa ditaba o a gola.

Go tloga ga Tshorakatloga go ahlaahlilwe, bjale go latela go raragana ga ditaba.

(b) Go raragana ga ditaba

Go na le mehuta ye mebedi ya go raranya ditaba. Woo ke ge mongwadi a sa kgone go hlaloša ditaba tša go fapana tše di diregago nako a tee, ka nako e tee. Ge go bolelwa ditaba, ye nngwe e swanetše go bolelwa pele mola ye nngwe e swanetše go latela yeo. Moo ditabeng tša Nkadimeng (1985:105-116) go na le marara. Go tšweletša go rarana fao ga ditaba o šomišitše thekniki ya tharano. Ka tharano yeo Nkadimeng o tšweletša ditiragalo tše pedi tša go swana di direga mafelong a go fapana ka nako e tee. Mohlala,

ditaba tša go sepela ga Tshorakatloga di ahlaahlwa kgorong ya Tabagaelale, mola ka go le lengwe Mošito le Mmamasa ba di duletše fase lapeng la bona. Nako yeo ditiragalo di diregago ka yona ke mesong. Ka tharano ye ya ditaba mmadi o bona thulano yeo e tlogo ba gona gomme e a mo tšhoša. Ge e le baanegwa, ba bangwe ba a e bona gomme ba rata go e efoga (lapa le Tabagaelale); mola ba bangwe ba sa e bone (lapa la Mošito). Ka go realo go ka thwe ka tirišo ya tharano go godišwa thulano ka gore tšona ditaba tše tša go swana di lebeletšwe ka mahlo a go fapana. Papetšo ya ditiragalo tše pedi tše e na le kgegeoteramatiki. Serudu (1989:28) le Cuddon (1977:202) ge ba hlaloša kgegeoteramatiki ba re e dirišwa kudu mo go papadi ya masetlapelo le metlae. Yona e tšwelela ge babogedi ba lemoga taba tsoko mo sefaleng yeo babapadi ba sa e lemogego. Abrams (1984:93) ge a tlaleletša le go tšwetša kgopolo yeo pele o re:

"Dramatic irony involves a situation in a play or a narrative in which the audience or reader shares with the author knowledge of present or future circumstances of which a character is ignorant the character acts in a way grossly inappropriate to the actual circumstances, or expects the opposite of what we know that fate holds store, or says something that anticipates the actual outcome, but not at all in the way that character intends."

Kgegeoteramatiki yeo mongwadi a e dirišitšego fa kanegelokopaneng ye go ka thwe ke yeo e sego ya felela ka gobane go ya ka tlhalošo ya kgegeoteramatiki baanegwa ka moka ga ba lemoge gore taba yeo ba e dirago mafelelong e ka ba tsenya kotsing. Bjale mmadi kanegelong ye o bona thulano yeo e tlogo ba gona gare ga Mošito le Tabagaelale pejana.

Mošito yena, o bona ka mokgwa woo a dirago ka gona go lokile (bothata ga a bo bone); mola Tabagaelale a bona bothata kua pele eupša a rata go bo rarolla bo sa le kgole (o holofela gore bo tla rarologa). Mmadi o bona ditaba di ka se phethege ka mokgwa woo ba di akanyago ka wona gomme mafelelong gwa tšwelela makalo.

Ge go rungwa ditaba go ka thwe mohola wo mogolo wa kgegeoteramatiki ke go godiša maatlakgogedi le moko wa ditaba.

(c) **Go bolela ga batho**

Poledišano yeo e tšwelelago tšwetšopeleng ya **O nyalwa lenyalo mang...** e tšwelela gararo:

- Tabagaelale o botša banna ba gabo ka go tloga ga Tshorakatloga.
- Poledišano magareng ga Moretlwa le Mošito moo Mošito a botšago Moretlwa gore a botše Tabagaelale gore ga se a fetša go mo nyalela.
- Ya mafelelo e gare ga Moretlwa le Tabagaelale, gomme Moretlwa o botša Tabagaelale gore Mošito o re ge Tabagaelale a se a tla le magadi a mangwe a ka se hwetše Tshorakatloga.

Go bolela ga batho ba go tšweletša dithekniki tše pedi tšeo mongwadi a di dirišitšego, e lego tša:

- (i) go lekalekantšha nako
- (ii) phetogotebelelo

(i) **Go lekalekantšha nako**

Ge go bolelwa ka go lekalekantšha nako go bapetšwa nako ya diteng le ya thulaganyo. Seo ke sešupo sa gore nako yeo moanegwa a bolelago ka yona go diteng e lekana le yeo mongwadi a rulagantšego tiragalo yeo ya polelo. Go dipoledišano tše tharo tše e lego poledišano gare ga Tabagaelale le boMoretlwa; ya Mošito le Moretlwa le ya Moretlwa le Tabagaelale, nako ya diteng le ya thulaganyo di a lekana go poledišano ye nngwe le ye nngwe.

Ge go akaretšwa go ka thwe nako ye ditiragalo tše tša diteng di diregilego ka yona, e lekana le yeo mongwadi a rulagantšego ditaba tše tša tšwetšopele ya **O nyalwa lenyalo mang . . .** Ka go lekalekantšha nako fao mongwadi o tiiša kgolo ya maatlakgogedi. Go lekalekantšha nako tša dipoledišano tše go bitša papetšo ya ditiragalo tše - ke ditaba tša go lekana ka bohlokwa. Gape go gatelelwa tše di boletšwego. Tšona ke poledišano gare ga Tabagaelale le boMoretlwa mabapi le tshepelo ya Tshorakatloga.

Mo go akaretšwa mathata ao a tlogo ba gona; poledišano gare ga Moretlwa le Mošito moo Mošito a botšago Moretlwa gore a botše Tabagaelale gore ga se a fetša go mo nyalela. Yona e gatelela thulano yeo e golago; ya boraro e magareng ga Moretlwa le Tabagaelale gomme Moretlwa o botša Tabagaelale gore Mošito o re a tle le magadi a mangwe gape ge a nyaka Tshorakatloga. Ka poledišano ye mmadi o bona moo mathata a yago gona. O ka re mmadi o bona tsela. Ge go tsitsinkelwa poledišano tše gabotse, go

bonala di ngwadilwe ka tatelano. Tatelano yeo e na le maatla a kgapeletšo a thekniki ya leboo, ke gore taba ye e re iša selepeng.

(ii) **Phetogotebelelo**

Ka poledišano mongwadi o fetola tebelelo. Ditaba tšela a bego a di laodišetša mmadi bjale di anegwa ke moanegwa. Nkadimeng (1985:105-116) o šomiša baanegwa go hlaloša semelo sa Mošito. Nkadimeng ga e sa le molaodiši. Ka poledišano gare ga Tabagaelale le banna ba gabo, o ba hlalošetša ditaba ka mokgwa wo yena a di bonago ka gona. O ka re mongwadi o a mo tsopola. Ka lebaka leo polelo ya moanegwa e na le nnete go feta ya mongwadi; moanegwa o be a le gona ge go direga tšeo; di be di mo amile. Ka go realo re ka re go na le phapano gare ga ditebelelo tša mongwadi le moanegwa. Phapano yeo ke gore ge moanegwa a hlaloša o bolela ditaba tša kgonthe, ka mo ditaba di lego ka gona; mola Nkadimeng yena o hlatholla ditaba tšeo ka go feteletša bjalo ka ge a hlaloša mahlo le pefelo. Yena o re:

"Ke magala a mohweleretšhipi."

Ge go bapetšwa polelo ya moanegwa (ye e tšweletšago nnete) le polelo ya pheteletšo ya mongwadi go bonala kgegeo ye e lebanego le moko wa ditaba.

(d) **Atmosfere**

Pele go ka ahlaahlwa kgopolo ya atmosfere go tla fiwa mehuta ye mebedi

ya dithulaganyo. Yona ke thulaganyo ya sengwalo ("macrostructure") le thulaganyo ya polelo ("microstructure")

(i) **Thulaganyo ya ditaba ("macrostructure")**

Thulaganyo ya ditaba e lebane le ge go rulaganywa aditaba tša diteng tša sengwalo. Bjale Cloete (1992:307) ge bolela ka ga yona o re:

"Vir die makrostruktuur is uitvoerige beskrywings, die rangskikking van elemente in 'n teks, die manier en vertelling t.w.v. spanning of artistieke kwaliteit nie belangrik nie. . ."

O bolela ka ga peakanyo ya dielemente tša diteng. Van Dyk (1980:6) ge a tlaleletša kgopolo yeo ya "macrostructure" o re:

"Macrostructures are high-level semantic or conceptual structures that organize the 'local' microstructures of discourse, interaction and their cognitive processing. They are distinguished from other global structures of a more schematic nature, which we call superstructures. These are, so to speak, the 'global form' of the macrostructural 'content' ".

Ka go realo o šupa gore "macrostructure" e bohlokwa ka ge e bitšwa wa kakaretšo ka moka ya dielemente sengwalong ("global form") le maemo a yona ke ao a phagamilego ("superstructure").

(ii) **Thulaganyo ya polelo ("microstructure")**

Thulaganyo ya polelo e lebane le go rulaganywa ga polelo sengwalong. Ka polelo mongwadi o tliša kgolo le phoko ya atmosfere yeo e itšego. Cloete (1992:307) o hlaloša thulaganyo ye ka go re:

"Mikrostrukturele voorkoms van 'n teks vertoon 'n bepaalde samehang (lokaal), wat op die kort termyn in die geheue geberg word. Die mikrostruktuur kan gereduseer word tot 'n eenvoudiger oorkoepelende makrostruktuur wat globale samehang vertoon, 'n semantiese dieptestruktuur wat die kern van die teks bevat."

Ka "mikrostruktuur" Cloete ga a šupe thulaganyo ya polelo, eupša se sengwe. Bjale lengwalonyakišišong le "microstructure" e ya go lebantšhwa le thulaganyo ya polelo.

Ge go rungwa kgopolo ye ya "macro/microstructure" go ka thwe "macrostructure" ke go rulaganya dikgopolo goba ditaba tša sengwalo, mola "microstructure" e le go rulaganya polelo. Polelo sengwalong e godiša atmosfere le moya.

Go latela atmosfere.

(iii) **Atmosfere**

Groenewald (1993:57) o re dikanegelokopana tša Nkadimeng ke tšeo di lebanego le batho ba ka mehla, ba botho, tlhompho le lerato. O re bofokodi bja baanegwa ba ga se bjo bo kwešago yo mongwe bohloko. O ka re ke bošaedi bjo bonnyane fela, ke ka lebaka leo a ba gegeago ka go ba kwera; ga a na lenyatšo. Ka ge Nkadimeng e le mongwadi wa dikanegelokgegeo, kgegeo yeo e tšweletšwa ke atmosfere. Ge Abrams (1984:11) a hlaloša atmosfere o re:

"(it) is the tonality pervading a literary work which fosters in the reader expectations as to the course of events, whether happy or (more commonly) disastrous."

Serudu (1989:24) ge a tiišetša kgopolo yeo o re ke moya le maikutlo ao a tanyago dikwi tša mmadi ge a bala modiro wa bokgabo. E ka ba moya wa lethabo, manyami, bonaba goba segwera.

Ge go akaretšwa go ka thwe atmosfere e bopša ke ge mmadi a bona ditiragalo tša baanegwa ka leihlo la moya. Ditiragalo tše e ka ba tše botse goba tše mpe. Ge e le tše mpe atmosfere yeo e fokago fao ke ya manyami le letšhogo; mola go tše botse atmosfere e le ya lethabo. Ka mantšu a mangwe atmosfere e godiša maatlakgogedi le go tšweletša boemo bja ditaba. Tšeo ka moka di tšwetša moko wa ditaba pele.

Bjale go lekolwa ka fao Nkadimeng a tšweleditšego atmosfere ka gona tšwetšopeleng ya **O nyalwa lenyalo mang . . .** Go tla tsopolwa mehlala ye mebedi:

Wa mathomo:

"Mokgalabje Tabagaelale a tlema dieta a tiiša; a tsena mathuding a ngwako a hlomola lepara gomme a wetša dinao tseleng. O be a huba bjalo ka kgwenyepa e hlohotše putšanyana gare ga mehlape wa dipudi, mahlo a re bēbēbēbē . . . o ka re ke magala a mohweleretšhipi; a gwata bjalo ka tšhaatšhalebojana yoo ba rego ka tšea seletswana sa makintlwane, ka rema lepono ntlha tša marago mola di thulamela Moopetsi, mahlong a Noko pula di a na ." (letl.110)

Atmosfere ye e lego mo tsopolong ye ke ya nwa: O ka re seemo sa ditaba se a šiiša, madi a ka no tšhologa nako efe goba efe.

Wa bobedi:

"Mošito o ile a sa iketlile, ebile a hlatlagantše maoto bjalo ka Makgowa a magolo bompantlane, a beile sedibelwana sa thekelwana ya mothamagane, Tabagaelale a re tseketske. . .! O ile go mo getla ka metsheko ya mahlo, pelo ya korobela mo nkego go tsene tau ya maserobe. Gona kga-bagareng yeo maoto a thoma go binabina e tšwe yena mong

a sa realo." (letl.110)

Mo go be go foka moya wa **boiketlo le lethabo** mathomong, fela Ta-bagaelale o ile go tseba gwa foka wa **kgakanego le letšhogo**.

Tsopolo ya I

Ka ge atmosfere ya tsopolo ya I e lebane le ntwana, motheo wa tlhalešo ya tsopolo ye ke pheteletšo. Ge Brooks, Purser le Warren (1995:885) ba hlaloša pheteletšo ba re ke:

"An exaggerated or extravagant assertion used for rhetorical effect."

Abrams (1984:77) o gata ka mošito o tee le borateori ba ba ka godimo ebile o tlaleletša kgopolo yeo ka go re ke polelo yeo e feteleditšwego ka kudu, gomme polelo yeo e ka gatelela ge ditaba e le tše mpe goba tša go kgahliša. Ge Serudu (1989:39) a tšwetša kgopolo ye pele o re ke sekapolelo seo ka sona mongwadi a phagamišago boemo bja selo go feta ka mo bo tsebjago ka gona, nepo e le go gatelela bohlokwa bja taba yeo a e tšweletšago.

Go na le dithekniki tšeo mongwadi a di šomišitšego mo tsopolong ye.

Tšona ke:

- Leboo
- Tshwantšhanyo ya Homerus

- Tshwantšhanyo
- Seka
- Leekiši
- Pheteletšo

(i) **Leboo**

Ge Groenewald (1993:23) a hlaloša leboo o re:

"Leboo ke thulaganyo ya ditiragalo ka go di latelantšha. Gantshi leboo le boeletšwa gararo: La mathomo le la bobedi ke go gatelela kwano gare go ditiragalo. La boraro ke sehloa: Kwano e sa le gona, fela tiragalo yeo e fapana kudu le ditiragalo tše pedi tša mathomo. Phapano ye e makatša mmadi, fela e na le maatla a go kgodiša le go tiišetša ("motivate")."

Ge go rungwa kgopolo ye go ka thwe leboo ke thulaganyo ya ditiragalo ka go di latelantšha, gomme ditiragalo tše pedi tša mathomo di a kwana, mola ya boraro e le sehloa sa tše pedi tša mathomo.

(ii) **Tshwantšhanyo ya Homerus**

Abrams (1981:55) ge a e hlaloša o re :

"(they) are adjectival terms - usually a compound of two words - like those which Homer used as formulae in referring to someone or something."

Cuddon (1977:234) o tšwetša kgopolo ye pele ka go re ke tshwantšhanyo yeo e okeditšwego; e ka ba ka methaladi ye lesometlhano go iša go ye masomepedi, moo e lego gore papetšo e ahlaahlwa ka botlotla, o re mohuta wo wa tshwantšhanyo re o hwetša kudu mo go theto, ešita le go mehuta ye mengwe ya dingwalo.

(iii) **Tshwantšhanyo**

Brooks, Purser le Warren (1975:887) ge ba hlaloša tshwantšhanyo ba re ke sekapolelo seo e lego gore selo se swantšhwa le se sengwe. Pretorius le Swart (1982:41) ba tšwetša kgopolo ye pele ka go re:

"Here an explicit comparison is made between two different objects/scenes/actions, usually connected by a comparative conjunction."

Serudu (1989:51) o tiišetša le go tlaleletša borateori ba ka godimo ka go re ke sekapolelo seo ka sona se swantšhwago goba se bapetšwago le se sengwe. Nepokgolo ke go bopa seswantšho seo mmadi a ka se bonago gabotse ka leihlo la kgopolo. Ge e dirišwa go šomišwa mantšwana a go swana le bjalo ka, boka, nke, ka ka, swana le, bjalobjalo.

(iv) **Seka**

Ge Cuddon (1977:321) a bolela ka ga sona o re:

"A form of expression, construction or phrase peculiar to a language and often possessing a meaning other than its grammatical or logical one."

Serudu (1989:40) ge a thekgana le go tlaleletša Cuddon o re ke sehlophantšu goba sekafoko sa polelo ye e itšego seo tlhalošo ya sona e sa amanego le popego ya sona. Mohlala:

Go hlanola direthe - go tšhaba.

(v) **Leekiši**

Leekiši ke lentšu leo le ekišago se sengwe. Lona le ka ekiša modumo, mmala, pefelo, bjalobjalo. Mohlala, perr! - le ekiša bohubedu.

(vi) **Pheleletšo**

Ke go feleletša goba go tlaleletša selo seo se itšego nepo e le go gatelela bohlokwa bja sona.

Ditlhalošo tša dithekniki tšeo di tlogo šomišwa di hlatholotšwe, bjale go tsinkelwa tirišo ya tšona tshekatshekong ya atmosfere ya **O nyalwa lenyalo mang. . .**

Tsopolo ya I e arolwa ka dikarolwana tše tharo. Karolo ya mathomo e lebane le tšeo Tabagaelale a di dirago; ya bobedi ya lebane le maikutlo a gagwe; mola ya boraro e lebane le tšweletšo ya bogale bja gagwe.

◆ **Tšeo Tabagaelale a di dirago**

- (i) A tlema dieta a tiiša
- (ii) A tsena mathuding a hlomola lepara
- (iii) A wetša dinao tseleng

Mongwadi o šomišitše dithekniki tše di latelago go tšweletša atmosfere ye, leboo, tlaleletšo le seka.

◆ **Leboo**

Leboo I : A tlema dieta a tiiša

Leboo II : A tsena mathuding a hlamola lepara

Leboo III : A wetša dinao tseleng

Mafokwana a, boraro bja ona a hlaloša ntwaga goba bogale bja Tabagaelale. Ka leboo I o hlaloša ntwaga yeo, ka leboo II o sa gatelela seo se bolelwago ke leboo I gomme leboo III ke sehloa sa ntwaga yeo.

Go tla lemogwa gape gore mafokwana a mabedi a mathomo a lebane le mahlakore a mabedi, e lego la **pego** le la **pheleletšo/tlaleletšo**.

- (i) A tlema dieta - pego
- A tiiša - pheleletšo
- (ii) A tsena mathuding - pego
- A hlomola lepara - pheleletšo

Ka pheleletšo ya mafokwana a (**a tiiša le a hlomola lepara**) mongwadi o laetša **kotsi goba bošoro** bja Tabagaelale. Ka go realo ka thekniki ye ya pheleletšo mmadi o ikwa a fišegelwa go tšwela pele ka go bala sengwalo seo.

Nkadimeng o šomišitše gape le seka gona mo tsopolong ye:

A wetša dinao tseleng - a thoma go sepela.

Ka seka se mongwadi o tsefiša polelo ka go hlaloša leeto leo la kotsi ka go šomiša phefolo/pebofatšo. Go šomiša pebofatšo fao, mongwadi o gatelela kotsi.

◆ **Maikutlo a Tabagaelale**

- (i) O be a huba bjalo ka kgwenyepa e hlohotše putšanyana gare ga mohlape wa dipudi

(ii) Mahlo a re bēbēbēbē. . . o ka re magala a mohweleretšhipi.

Dithekni tšeo di dirišitšwego ke : Tshwantšhanyo ya Homerus, tshwantšhanyo le leekiši.

Go nontšha polelo ya gagwe gore a kgahle mmadi mme a rate sengwalo seo, Nkadimeng o dirišitšitše **tshwantšhanyo ya Homerus** nepo e le go godiša thulano. Yona e tšwelela lefokwaneng la (i).

(i) O be a huba **bjalo ka** kgwenyepo e hlohotše putšanyana gare ga mohlape wa dipudi. (kgatelelo ke ya monyakišiši):

O ka re tshwantšhanyo ye e telefaditšwe, gomme ka telefatšo yeo mongwadi o gatelela maikutlo a Tabagaelale. Go ka thwe semelo sa Tabagaelale se a tšweletšwa.

Leekiši le lona le a tšwelela. Nkadimeng o le šomiša ka ge a nyaka go re bontšha ka mokgwa woo Tabagaelale a befetšwego ka gona:

Mahlo a re bēbēbēbē. . .!

Mahlo a Tabagaelale a swantšhwa le mollo ka leekiši le la bēbēbēbē. . .! Pefelo e goletše godimo gomme seo se godiša ngangego. Ka ngangego yeo tebanyo ya mongwadi e a fihlelelwa.

Nkadimeng o šomišitše gape le tshwantšhanyo go tšwetša thulano pele le gona go godiša maatlakgogedi. E bonala gabotse mo

lefokwaneng la (ii).

- (ii) **O ka re** magala a mohweleretshipi (Go swiswadiitse monyakišiši)
Ka tshwantšhanyo ye Nkadimeng o bapetša mahlo a Tabagaelale le
magala a mohweleretshipi.

Ka magala ao mmadi o kgona go bona bohubeu bja ona; gomme
bohubeu bjoo bo utolla pefelo ya gagwe (Tabagaelale). Mmadi o
bona bošoro bja pefelo yeo ka leihlo la moya.

◆ **Bogale bja Tabagaelale**

- (i) A gwata bjalo ka tšhaatšhaalebojana
(ii) Yo ba rego ka tšea seletswana sa makintlwane, ka rema lepono ntlha
tša marago.
(iii) Mola di thulamela Moopetsi, mahlong a Noko pula di a na.

Dithekniki tšeo mongwadi a di tšweletšago karolwaneng ye ke leboo,
tshwantšhanyo, pheleletšo, tshwantšhišo.

Leboo I: A gwata bjalo ka tšhaatšhaalebojana

Leboo II: Yo ba rego ka tšea seletswana sa makintlwane, ka rema
Lepono ntlha tša marago

Leboo III: Mola di thulamela Moopetsi, mahlong a Noko pula di a na.

Ka ge karolwana ye e lebane le bogale, leboo I le lebane le bogale bjoo,
gomme leboo II le sa gatelela bogale bjoo (leboo I) gomme lefokwana la

(iii) ke sehloa sa bogale bjoo ka gobane bao a lwago le bona ba fentšwe, ba a tšhaba. Ka mantšu a mangwe mmadi o bona Tabagaelale a fentše ka lebaka la bogale bjoo bja gagwe. Taba ye e godiša thulano le kgogedi.

Tshwantšhanyo le yona e sa tšwelela mo kgaolwaneng ye: A gwata **bjalo ka tšhaatšaaalebojana**.

Mosepelo wa Tabagaelale o swantšhwa le wa mogale. Se se utolla bogale bja gagwe. Kgogedi le yona e a gola. Nkadimeng o šomišitše gape pheleletšo mo lefokwaneng la (iii):

mahlong a Noko pula di a na.

Mongwadi o tšweleditše le tshwantšhišo mo lefokwaneng la (iii),
mahlong a Noko pula di a na.

Noko ye e emela motho yoo a itšego. Ke gore o swantšhwa le Noko.

Tsopolo ya II e lebane le boiketlo bja Mošito gomme bjona bo tla bo senywa ke go tsena ga Tabagaelale, gomme o (Tabagaelale) hlola kgakanego le letšhogo go Mošito. Taba ye ya boiketlo le kgakanego e theilwe godimo ga **kgakantšho**. Abrams (1981:78) o hlaloša kgakantšho ka go re ke mmolelwana woo o bolelago tše botse gomme o etla ka mokgwa wa kganetšo. Mampuru (1994:79) o thekgana le go tlaleletša kgopolo yeo ge a hlaloša go re sekapolelo seo mo go sona go dirišwa mmolelwana wa go ganetša e le maano a go tšweletša kgopolo ye botse goba ya nnete ka go se e gatelele kudu. Cuddon (1977:386) o tšwetša ditlhalošo tša borateori ba ka godimo pele mabapi le kgakantšho ka go re:

"A figure of speech which contains an understatement for emphasis, and is therefore the opposite of hyperbole. Often used in everyday speech (frequently with a negative assertion) and usually with laconic or ironic intentions."

Ka tsopolo ye o re mongwadi a ka šomiša kgakantšho maikemišetšo e le kgegeo. Gore Nkadimeng a tle a tšweletše kgegeo yeo gabotse, go na le dithekniki tšeo a di dirišitšego mo tsopolong ye ya I. Tšona ke tše di latelago:

- Leboo
- Leekiši
- Tshwantšhanyo
- Phapantšho

Dikgopolo tše di hlalošitšwe pejana ge go sekasekwa tsopolo ya pele, ntle le phapantšho. Ka gona e tla hlathollwa. Mohlala (1994:70) ge a hlaloša phapantšho o re:

"Ke thekniki yeo mongwadi a e šomišago go lekalekantšha di-swantšho goba dikgopolo tše pedi ka mokgwa wa go di fapanya."

Serudu (1989:39) o tšwetša kgopolo yeo pele ka go re ke mokgwa wa go bapetša diswantšho goba dikgopolo tše pedi tše di sa swanego ka nepo ya go hlaloša taba goba tiragalo ka tsela ya maatlakgogedi.

Bjale go tla hlokomešišwa tšhomišo ya dithekniki tše mo tsopolong ya bobedi.

Tsopolo ya II e ripaganywa ka dikarolwana tše pedi. Karolwana ya mathomo e lebane le boiketlo bja Mošito, mola ya bobedi e lebana le go tšhoga ga gagwe. Bjale re yo thoma go tsinkela karolwana ya I.

◆ **Boiketlo bja Mošito**

- (i) Mošito o ile a sa iketlile . . .
- (ii) Ebile a hlatlagantše maoto bjalo ka Makgowa a magolo bompantlane.
- (iii) Tabagaelale a re tseketsake. . . !

Go tšweletša boiketlo bja Mošito gabotsebotse Nkadimeng o diriša dithekniki tše, leboo, tshwantšhanyo le leekiši. Thekniki ya mathomo ye e tlogo hlokomelwa ke ya leboo.

leboo I: Mošito o ile a sa iketlile . . .

Lona le lebane le boiketlo bja Mošito; le bega taba yeo,

leboo II: Ebile a hlatlagantše maoto bjalo ka Makgowa a magolo bompantlane.

Le boeletša kgopolo yeo ya go iketla ka go re hlalošetša seo e lego go iketla, e lego go hlatlaganya maoto; ke go tiiša taba yeo ya boiketlo.

leboo III: Tabagaelale a re tseketske. . . !

Leboo le le senya boiketlo bjoo bja Mošito. O ka re go tsena ga Tabagaelale go tliša tšharakano boiketlong bja Mošito. Boiketlo bjola bo fetoga manyami le kgakanego: Ke go re bo fihlile mafelelong.

Ge go akaretšwa go ka thwe ditiragalwana tše tharo tše di hlaloša boiketlo bja Mošito. Ka leboo I mongwadi o hlatholla gore Mošito o iketlile, gomme ka leboo II a tiišetša boiketlo bjoo gomme leboo III ke pheletšo ya boiketlo bjoo bja Mošito; o ka re ke sehloa.

Mongwadi o šomiša gape tshwantšhanyo ge a tiiša boiketlo bjoo bja Mošito.

- Ebile a hlatlagantše maoto **bjalo ka** Makgowa a magolo bompantlane. (Go swiswadišše mosekaseki).

Ka tshwantšhanyo ye Nkadimeng o gatelela boiketlo bjoo bja Mošito, gomme o bo swantšha le ka fao bompantlane ba dulago ka gona ge ba iketlile. Bompantlane bao go bolelwago ka bona fa, ke Makgowa a magolo a dikhorane, a mafatla, a ditšwelopele, ao a rego ge a iketlile a hlatlaganye

maoto ka mokgwa wa "go ngwala nne". "Go ngwala nne" ke kgatelelo le tiišetšo ya bohumi. Ka tsela yeo go iketla ga Mošito ke ga go iša kgole.

Nkadimeng o šomiša gape le leekiši go tšweletša go tsena ga Tabagaelale:

- Tabagaelale a re tseketske. . .!

Ka leekiši le Nkadimeng o gatelela go tsena ga Tabagaelale. **Tseketske!** ye e šupa gore o ile a tsena ka mokgwa wa boganka le gona ka ntle ga go kokota, a bontšha ntwa. Ka mokgwa woo a go tsena ka gona o ile a gakantšha Mošito gomme boipshino bja napa bja fihla mafelelong. O ka re leekiši le le laetša kgapeletšo/phegelelo.

Bjale go tla sekasekwa karolwana ya bobedi ya tsopolo II ka ge e lebane le letšhogo la Mošito ka morago ga go tsena ga Tabagaelale.

◆ Go tšhoga ga Mošito

- (i) O ile go mo getla ka metsheko ya mahlo,
- (ii) Pelo ya korobela mo nkego go tsene tau ya maserobebe
- (iii) Gona kgabagareng yeo maoto a thoma go binabina etšwe yena mong a sa realo.

Dithekniiki tšeo di latelago di dirišitšwe mo karolwaneng ye: Leboo, kgakantšho, tshwantšhanyo le phapantšho.

A re nape re thome go tsinkela leboo:

Leboo I: O ile go mo getla ka metsheko ya mahlo.

Lona le lebane le tebelelo ya Mošito go Tabagaelale. Go getla ka metsheko ya mahlo ke go lebelela ka go gerula goba go utswa ka ge o tšhaba selo seo goba o sa se rate. Fela e sa le go bega taba ye šoro.

Leboo II: Pelo ya korobela mo nkego go tsene tau ya maserobe.

Lona le tiišetša go tšhaba Tabagaelale ga Mošito. Le tla-leletša letšhogo leo.

Leboo III: Gona kgabagareng yeo maoto a thoma go binabina etšwe yena mong a sa realo.

Le laetša ditlamorago. Lona le bontšha gore go tšhoga ga Mošito go fihleletše ntlhoreng ya ditaba. O ka re yo Mošito o tšhogile kudukudu, moo e lego gore o thomile go thomela.

Nkadimeng o dirišitše gape kgakantšho:

- Pelo ya korobela - A thoma go nyama

Mmolelwana wo o šupa gore Mošito o ile a nyama ge Tabagaelale a tsena. Ka go nyama fao Mošito o be a tseba gore o dirile Tabagaelale eng. Ke go re letswalo le a mmotša gore o diretše Tabagaelale phošo.

- Maoto a thoma go binabina - Go thothomela

Go binabina fao ke taetšo le tlišetšo ya letšhogo leo la Mošito. O tšhogile kudu moo ebilego a thothomela.

- Yena mong a sa realo - A se a ikemišetša

Taba ye e bontšha gore go tšhoga fao e be e se maikemišetšo a gagwe.

Mongwadi o tšweletša gape le tshwantšhanyo.

- Pelo ya korobela mo nkego go tsene tau ya maserobebe

Ye ke tshwantšhanyo yeo e laetšago gore Mošito o tšhogile tše o ka rego go tsene sebata. Ka tau ya maserobebe, Nkadimeng o šupa **mmolai**. Tabagaelale o swantšhwa le mmolai, ka ge mongwadi a rata go tšweletša letšhogo leo la Mošito. O ka re Mošito o tšhogile moo nkego go tsene mmolai. O be a tloga a laetša poo ya letšhogo.

Phapantšho yona e bonala mo lefokwaneng la (iii):

- Gona kgabagareng yeo maoto a thoma go binabina etšwe yena mong a sa realo.

Ka mantšu a mangwe, mongwadi o re lemoša gore maoto a Mošito a a binabina mola yena a sa nyake. Ke go re mediro ya maoto a gagwe le kgopolo ya gagwe di a fapana. O ka re dikgopolo tše pedi tše, go binabina

le go se rate, ga di sepelelane. Taba ye e tiiša bogolo bja letšhogo.

Ge go akaretšwa atmosfere tšwetšopeleng ya **O nyalwa lenyalo mang.** . . go ka thwe e lebane le ditsopolo tše pedi. Tsopolo ya I e lebane le mai-kemišetšo a Tabagaelale ntweng ya gagwe le Mošito, mola tsopolo ya II e lebane le boiketlo bja Mošito le kopano ya Mošito le Tabagaelale. Ditsopolo tše pedi tše, di kgokagantšhwa le go tswalanywa ke dithekniki tše : Leboo, tshwantšhanyo ya Homerus, tshwantšhanyo, tshwantšhišo, kgakantšho, leekiši, pheleletšo le phapantšho. Ka bokopana o ka re atmosfere ya tšwetšopele ya kanegelo ye ke ya ntwā.

4.1.3 Sehloa

Sehloa ke kokwane ya boraro ya thulaganyo. Karolwana ye ke ye kopana ka gona e tla ahlaahlwa le tlemollahuto bjalo ka ngatana ka gore gantši sehloa sa dingwalo tše ntši se kgomagane le tlemollo ya lehuto.

Cuddon (1977:125) ge a hlaloša sehloa o re ke:

"That part of a story or play (for that matter, many forms of narratives) at which a crisis is reached and reduction achieved."

Pretorius le Swart (1983:21) ba tšwetša kgopolo yeo pele ka gore ke fao thulano e fihlago magomong. Dikgakgano di fihla seremong. Ge e be e le thapo re ka re e ngangegile fao e ka kgaogago nako ye nngwe le ye nngwe. Mojalefa (1995:24) ge a tiišetša le go tlaleletša kgopolo yeo o re ke moo kgakgano e fihlago

magomong. Ditaba ga di sa tšwela pele, bothata bjola bo fedile, bjale go šetše tharollo.

Ge go akaretšwa go ka thwe sehloa ke magomo a dikgohlano. Ka mantšu a mangwe go ka thwe ke fao maatlakgogedi a felelago gona, gomme moko wa ditaba wa tšwelela.

Sehloa sa **O nyalwa lenyalo mang . . .** se tšwelela letlakeleng la 110 ge Tabagaelale a re go Mošito:

"Naa Mošito, morwediago **o nyalwa lenyalo mang** leo le sa felego? O gaba dikgomo tša ka motlalo. . . ? O be o reng o sa mpotše pele gore nna ga ka go nyalela ka selo? O kganya ka nna goba o mpona molahlego? Ke kgopela phetolo!" (Go Swiswadišše mosekaseki)

Sehloa sa kanegelokopana ye se theilwe godimo ga (a) thaetlele, (b) potšišoretoriki le (c) motifi bjalo ka dithekniki.

(a) **Thaetlele ya O nyalwa lenyalo mang . . .**

Thaetlele ya kanegelokopana ye e tšwelela makga a mabedi kanegelong ye. La mathomo e tšwelela letlakaleng la 109 ge e lebane le tšwetšopele, gape ya tšwelela letlakaleng la 110 ge e lebane le sehloa. Ka ge thaetlele ye e tšwelela gantši ka gare ga kanegelo ye go ka thwe Nkadimeng o gatelela bohlokwa bja yona. Bohlokwa bjoo bo gatelelwago o ka re ke kutollo ya moko wa ditaba ge e lebane le sehloa. Ge go akaretšwa o ka re thaetlele ye,

O nyalwa lenyalo mang . . . le moko wa ditaba e lego bojato le megabaru di gapeletša batswadi ba bana go gweba ka bana ba bona, di a nyalelana.

A go lekolwe potšišoretoriki ge e lebane le sehloa.

(b) **Potšišoretoriki**

Sehloa sa kanegelo ye se theilwe godimo ga molokoloko wa dipotšišo, gomme dipotšišo tšeo ga di nyake dikarabo ka ge mmošiši a tseba dikarabo tša tšona. O ka re ke dipotšišoretoriki. Tabagaelale o di botšiša ka go lokologana gomme a sa fe Mošito nako ya go ka iphetolela. Dipotšišong tšeo tša sehloa, Nkadimeng o thomile ka potšišo ye:

"Naa, Mošito, morwediago **o nyalwa lenyalo mang** leo le sa felego? " (Go Swiswadišše monyakišiši)

Potšišo ye ke yona e kukumerego tabataba ya kanegelokopana ye. Ka potšišo ye moko wa ditaba o a lemogwa. Ka go realo go ka thwe potšišo ye e na le maatla ka ge e tšweletša tebanyo ya mongwadi. Ka go diriša potšišo ye, . . . **o nyalwa lenyalo mang. . .** Nkadimeng o utolla bošaeadi bja Mošito ka gobane lenyalo la nnete le a tsebja. Ka gona o ka re potšišo ye e godiša makalo gomme makalo yeo ke ya lenyatšo. Mmadi o thoma go ipotšiša gore kganthe lenyalo leo go bolelwago ka lona ke la mohuta mang, gomme yena mmadi o thoma go le nyatša ka gobane a tseba lenyalo la mma-kgonthe. Ka potšišo ye le dipotšišo tšeo di latelago, modu wa ditaba o tšwelela pepeneneng.

Ka potšišoretoriki ye mongwadi o godiša kgegeo. Ka bošadedi bja Mošito bja go gweba ka Tshorakatloga, Nkadimeng o gegea dijato le batho ba go ba le megabaru. Ka tshwanelo go tsebja lenyalo le tee fela leo ka lona mosadi a nyalwago gatee fela.

(c) **Motifi**

Abrams (1981:111) o hlaloša motifi ka tsela ye:

"A motif is an element - a type of incident, device, or formula - which recurs frequently in literature."

Ge Serudu (1989:35) a matlelela le go tokeletša kgopolo yeo o re motifi e ka ba lentšu, sekafoko, tiro goba lefoko leo le boeletšwago mo sengwalong. O tšwela pele ka go re wona motifi woo o ka dirišwa go tšweletša semelo sa moanegwa - mekgwa ya gagwe ya go bolela, dibopego tša gagwe goba mafokodi le makgoni a gagwe.

Potšišo ye:

O nyalwa lenyalo mang. . .

e tšwelela lekga la mathomo ge e le thaetlele ya kanegelokopana ye letlakaleng la 105, ya boeletšwa gape letlakaleng 109 ge e lebane le tšwetšopele ge Tabagaelale a botšiša Moretlwa:

"Na ke gore ngwana yo wa gagwe **o nyalwa lenyalo mang...** (Go swiswadišše mosekaseki)

La mafelelo e boeletšwa letlakaleng la 110 ge e lebane le sehloa fao Tabagaelale a botšišago Mošito serokaphatla:

"Na, Mošito, morwediago **o nyalwa lenyalo mang** leo le sa felego?" (Go swiswadišše mosekaseki)

Ka mokgwa woo potšišo ye e boeleditšwego ka gona e na le maatla a go gatelela. Kgatelelo yeo e aroganya kanegelo ka diripa tše pedi:

Seripa sa mothomo se lebane le go tloga ga Tshorakatloga bogadi le ka fao Mošito a ganago a boela bogadi ka gona. Seripa sa bobedi se lebane le boitsholo bja lapa la Mošito.

Ka yona poeletšo yeo ya potšišo ya mafelelo, mmadi o gopola tšeo di hlagilego kua morago, e lego go tloga ga Tshorakatloga bogadi le phetolo yeo Mošito a go e nea Moretlwa ya go re Tabagaelale ga se a mo fetša go mo nyalela morwedi wa gagwe. E gopotša mmadi gape le thaetlele ya kanegelokopana ye. Ka go realo re ka re poeletšo yeo ya potšišo ya mafelelo, e lebane le tekolanthago. Van Gorp (1991:147) o e hlaloša ka go re ke:

"Verteltechniek die het chronologische verloop van een verhaal of toneelstuk doorbteekt door het inlassen van stukjes verleden, vandaar ook: een hele episode uit het verleden, ingelast in een

verhaal. . . omdat deze techniek de mogelijkheid schept de voorgeschiedenis van een gebeuren of handeling geleidelijk aan te verklaren, introduceert ze spanning."

Ka tsopolo ye o šupa gore mongwadi o re lemoša tšeo di fetilego ka tekolanthago. Abrams (1981:139) le Cuddon (1977:271) ba thekgana le Van Gorp ka go re ka tekolanthago mo segwalong mongwadi o gopotša goba o lemoša mmadi tšeo di fetilego. Ka tekolanthago kutu ya ditaba kanegelong ye e a tsupologa.

Go tloga sehloeng ga go sa na le fao dithulano di yago go ba gona. Ditaba di fihlile ntlhoreng. Bjale go yo lekolwa kokwane ya mafelelo ya thulaganyo e lego tlemollo ya lehuto.

4.1.4 Tlemollo ya lehuto

Tlemollahuto ke kokwane ya mafelelo ya thulaganyo ka ge go hlalošitšwe ka mo godimo. Ke fao ditaba di rarologago gona. Serudu (1989:25) ge a e hlaloša o re ke ditiragalo tšeo di tlogo ka morago ga sehloa sa thulaganyo. O re ke tharollo ya kgakgano mo go thulaganyo ya padi, papadi goba kanegelokopana.

Brooks, Purser le Warren (1975:883) ba tlaleletša kgopolo yeo ka go re ke:

"The untying of the plot; the final resolution of the complications of the plot. It sometimes, but not always, coincides with the climax."

Mojalefa (1995:25) o tiišetša ditlhalošo tša borateori ba ba ka godimo kgopolong ye ka go re khunollahuto e tiišetša tekanyetšo ya go ba gare ga kalotaba le mafelelo a ditaba.

Lehuto la **O nyalwa lenyalo mang . . .** le thoma go tlemologa ge Mošito a re go Tabagaelale:

"Ke kgopela tshwarelo, Mohlakwana Raphogole! A e je e šie marapo, hle! **Ngwana e sa le wa gago.** Noko ye e boago Mohlake Mohlaka Marota, ga mohlopi wa Mmasebutla sa Dimo seolo Mathebo!" (Go swoswadotše monyakišiši)

Tlemollo ya lehuto kanegelong ye ke ge Mošito a kgopela tshwarelo go Tabagaelale, gomme Tshorakatloga a boela bogadi. Mongwadi o tšweletša tlemollo yeo ka dithekniki tše di latelago, sereto le dika.

. . . Mohlakwana Raphogole!. . . Noko yeo e boago Mohlake Mohlaka Marota, ga mohlopi wa Mmasebutla sa Dimo seolo Mathebo!

Ka sereto se Mošito o bontšha ka fao a kgopelago tshwarelo ka gona: O ipona phošo. Ka sona o laetša tlhompho le letšhogo go Tabagaelale. Taba ye ya go reteletša e tiišetša khunollo ya lehuto.

- A eje e šie marapo - ke kwele

Seka se se šupa gore Tabagaelale a se sa tšwela pele ka ge Mošito a kwele go lekane. Le yona taba ye e sa gatelela go kgopela tshwarelo.

- Ngwana e sa le wa gago - Tshorakatloga ga se a hlala

Seka se se gatelela tlhompho le boitsholo bja Mošito.

Lehuto le le hunologela sa ruri ge Tshorakatloga a le ka lapeng la gagwe:

"Tshorakatloga tšatšing leo o tsogile bjalo ka basadi, a swiela matlakala, a olela melora ka sebešong, a tšholla sethobolong. Seo se sa felego se a hlola. Setiagodimo le yena a ragela maswiswi ntlong, a tšea makintlwane wa selepe a tletlebolla kwata ya mohweleretšhipi diriparipa. Ka morago ga fao a rwala diphatša tša kwata a fihla a tulaganya mošwasebešo gore Tshorakatloga a beše. Tša maloba ya ba tša maloba; Tshorakatloga **a itshoba le go ithipa dinakana tšela tša gagwe tša go hlaba**. Ke gona a ilego a lemoga gore monna ke hlogo ebile ke kokwane ya lapa. Bjale gona o dutše **modulakgomo**." (letl.116) (Go thaletše monyakišiši)

Bjale ka ge Nkadimeng e le matwetwe thulaganyong ya polelo ("mikrostruktuur") o tšweleditše modula wa yo Tshorakatloga ge a le bogadi ka morago ga ge Tabagaelale a seno ba gwatela, ka dithekniki tše di latelago. Tshwantšhanyo, boipoletšo, seema, tshwantšhišo le leboo.

- Tshorakatloga tšatšing leo o tsogile **bjalo ka** basadi (Go Swiswadišše mosekaseki)

Ka tshwantšhanyo ye Nkadimeng o bontšha tshokologo ya Tshorakatloga gomme o mmapetša le basadi bao ba dirago mediro ya sesadi.

Nkadimeng o dirišitše gape le leboo:

- A swiela matlakala, a olela melora ka sebešong, a tšholla sethobolong.

Leboo I: A swiela matlakala: Taba ye e hlaloša modiro wa basadi.

Leboo II: A olela melora ka sebešong: Go gatelelwa mošomo woo wa basadi o dirwago ke Tshorakatloga.

Leboo III: A tšholla sethobolong: Se ke sehloa sa modiro woo o dirwago ke Tshorakatloga. Re ka re mošomo woo wa go šongwa ke basadi o fihlile seremong.

Ka mantšu a, Nkadimeng o tiišetša gore bjale gona Tshorakatloga ke mosadi wa basadi ka ge a dira tšeo basadi ba di dirago.

- Se sa felego se a hlola.

Seema se se šupa gore mekgwa ya Tshorakatloga ya go tšama a tshorama mo a tloga le yona e fihlile mafelelong. Go bonala gape gore Tshorakatloga

le Setiagodimo ba phela bophelo bja monna le mosadi ka lapeng la bona.
Go kwala go re:

- Setiagodimo le yena o ile a ragela maswiswi ntlong, a tšea makintlwane wa selepe a tletlebolla kwata ya mohweleretshipi diriparipa. Ka morago ga fao a rwala diphatša tša kwata a fihla a tulaganya mošwasebešo gore Tshorakatloga a beše.

Mo le gona Nkadimeng o sa dirišitše thekniki ya leboo go tšweletša bophelo bjo bokoane bjoo bo lego gona magareng a Setiagodimo le Tshorakatloga:

Leboo I: Setiagodimo le yena o ile a ragela maswiswi ntlong: Taba ye e tiišetša gore Setiagodimo o a tsoga gore a kgone go thuša Tshorakatloga ka ge a šoma sesadi.

Leboo II: A tšea makintlwane wa selepe a tletlebolla kwata ya mohweleretshipi diriparipa: Thušo yeo Setiagodimo a e fago Tshorakatloga e a gatelelwa.

Leboo III: Ka morago ga fao a rwala diphatša tša kwata a fihla a tulaganya mošwasebešo gore Tshorakatloga a beše: Thušano yeo Setiagodimo a e bontšhago e fihla seremong goba sehloeng.

Ka leboo le Nkadimeng o bontšha tšhomišanommogo yeo e renago gare ga Setiagodimo le Tshorakatloga. Seo ke sešupo sa gore ge le le ka motseng le swanetše go thušana. Mathata ale a Tshorakatloga a fihlile mafelelong

bjale go foka moya wa phedišano lapeng la bona. Nkadimeng o diriša gape le boipoeletšo go tšweletša tshokologo yeo ya Tshorakatloga. Groenewald (1993:33) o re boipoeletšo ("frequency") ke ge mongwadi a bolela tiragalo yeo e itšego nako le nako, maikemišetšo e le go gatelela bohlokwa bja yona:

- Tshorakatloga a **itshoba** le go **ithipa** dinakana tšela tša gagwe tša go hlaba.

Go **itshoba** le go **ithipa** go laetša go **sokologa**; mola **dinakana tša go hlaba** di šupa **mekgwa ya go se tsebalege**. Bjale taba ye ya go sokologa e a boeletšwa eupša ka mantšu a go fapana: **go itshoba**, gwa latela go **ithipa**. Ka go realo taba ye e bolelwa gabedi go gatelela bohlokwa bja yona. Re ka re thekniki ye ya boipoaletšo e na le maatla ka gobane e tšweletša gore mekgwa ye mebe e a lahlwa ka ge seo se sa felego se hlola.

- Bjale gona o dutše **modulakgomo**.

Ka modulakgomo go šupša gore Tshorakatloga o dutše pheregehle, gomme o ipshina ka lapa la gagwe le monna wa gagwe. Boiketlo bjoo bo swantšhwa le kgomo ka bogolo. Ka gona re ka re Nkadimeng o šomišitše tshwantšhišo go tšweletša boiketlo bjoo bja Tshorakatloga ka morago ga go lemoga gore monna ke kokwane ebile ke hlogo ya lapa. Ge go akaretšwa ditaba tša sehloa le tlemollahuto go ka thwe sehloa sa kanegelokopana ye ya **O nyalwa lenyalo mang**. . . se theilwe godimo ga thaetlele ya kanegelo ye le molokoloko wa dipotšišo. Dithekniki tše pedi tše ke tšona di tšweleletšago moko wa ditaba nyanyeng:

Bojato le megabaru di gapeletša batswadi ba bana go gweba ke bana ba bona.

Mmadi o kgona go o bona o phela ka leihlo la moya. Ge lehuto le thoma go hunologa re bona Mošito a ikokobetša le go ithapeletša ka go botša Tabagaelale gore yena o theletšwe ke leleme. Seo se tiiša tswalano gare ga sehloa le tlemollahuto.

4.1.5 Kakaretšo

Mo go thulaganyo II go ile gwa ahlaahlwa tšwetšopele go hlokometšwe atmosfere ya yona kanegelokopaneng ye. Thulaganyo ya ditaba ("macro-structure") le thulaganyo ya polelo ("microstructure") di ile tša lekolwa ka ge di lebane le atmosfere (kudu ge e le thulaganyo ya polelo). Go ile gwa hwetšwa gore ka atmosfere yeo maatlakgogedi le moko wa ditaba di a godišwa.

Sehloa le tlemollo ya lehuto le tšona di ile tša ahlaahlwa bjalo ka ngatana. Go tšwetša moko wa ditaba le maatlakgogedi pele, mongwadi o ile a šomiša dithekniki tše di latelago: Leboo, tshwantšhanyo, tshwantšhanyo ya Homerus, leekiši, bjalobjalo.

Kgaolo ya bone e weditšwe, bjale re re molete sekuba ka kgaolo ya mafelelo mo lengwalonyakišišong le.

KGAOLO YA 5

5.1 KAKARETŠO

5.1.1 Matseno

Kgaolong ye, re ya go re hantahanta: Ka boripana, dikgaolo tše dine tšeo re šetšego re di ahlaahlile. Tšona ke kgaolo ya pele yeo e lego ya tlhotlamadiba; ya bobedi yeo e lebanego le diteng le kgaolo ya boraro le ya bone tšeo di lebanego le thulaganyo.

5.1.2 Kgaolo ya I

Kgaolo ye ke thagaletswalo ya tshekatsheko ya kgoboketšo ya dikanegelokopana tša Nkadimeng e lego **Mmantšhaotlogele** (1985). Go thomilwe ka go ahlaahlwa tšwelopele ya dikanegelo tša Sepedi go tloga ka Ramaila go fihla ka Nkadimeng. Fela ka ge e le gore dikanegelo tša Sepedi ke phangphang go ile gwa hlokomelwa tše bohlokwa fela: Go thomilwe ka tša Ramaila e lego **Molomatsebe** (1951) le **Taukobong** (1953). Tšona di lebane le thutokgolo ya bophelo. Ka lebaka leo, Makwela (1977:103) o re di kgala botswea le boganka. Go tloga fao gwa latela tša Dolamo e lego **Mononi** (1960) le **Ditsietsi** (1974) ka Senoamadi. Tše tšona di lebane le bophelo bja ka mehla le mathatathatana a bjona. Go tloga moo gwa lekolwa gape dikanegelokopana tša Maditsi tše tharo: **Mogologolo** (1970), **Monyane** (1974) le **Dipheko** (1985). Dikanegelokopana tše go ile gwa lemogwa gore ke tša maemo ge di

bapetšwa le tša pele ka gore ka tšona go ile gwa thongwa go hlalošwa ga maikutlo a baanegwa ka go raragantšha thulaganyo gore e be tše di kgahlišago.

Tše dingwe tše bohlokwa tšeo di ilego tša hlokomedišišwa ke tša Ngoepe e lego **Seswai sa ditabanatodi** (1980) ka ge di lebane le botseka le tshegišo.

Go tloga fao ke ge go tsinkelwa mmamoratwa wa tshekatsheko ye e lego **Mmantšhaotlogele** (1985) ka Nkadimeng le kgoboketšo ya dikanegelokopana tša Mpepele e lego **Medupi ya Megokgo** (1985). Bohlokwa bja dikanegelokopana tša bokgaphampshikela ba bo letše godimo ga bokgoni bja bona bja bolaodiši, gagolo ge e le **Mmantšhaotlogele**.

Ka morago ga tšwelopele go ile gwa tsupologa taba ya go hlokomedišiša basekaseki ba bangwe bao ba nyakišitšego ka ga dikanegelokopana tša Nkadimeng (1985), gomme gwa hlokomelwa basekaseki ba babedi fela: Groenewald ka dinyakišišo tše tharo le Serudu ka nyakišišo e tee.

Ge go akaretšwa dinyakišišo tšeo tša Groenewald go hwetšagala gore o sekasekile dikanegelo tša Nkadimeng ge di lebane le boanegi bja mongwadi, mehutakanegelo, gomme o be a hlokometše dikanegelo tše pedi fela e lego **Thapelo ya pula le Nna nka se je dipute**.

Serudu yena o ile a akaretša tshekatsheko ya dikanegelokopana tšeo ka moka, a hlokometše matseno, mmele, mafetšo le tšhomišo ya polelo.

Go ile gwa lemogwa gore diphatišišo tša banyakišiši ba ga se tša tsenelela.

Mokgweng wa nyakišišo go ile gwa lebelelwa sebopego sa sengwalo gomme gwa hwetšwa gore se na le matlalo a mararo e lego diteng, thulaganyo le mongwalelo. Tšona dikgopolo tše di ile tša hlalošwa gomme gwa lemogwa gore diteng di lebane le sererwa; thulaganyo e lebane le moko wa ditaba; mola mongwalelo o lebane le khuduego.

Kgopolo ya kanegelokopana le yona e ile ya hlalošwa gore re tle re kgone go tseba gore ge re sekaseka kanegelokopana re ra eng.

Kgaolo ye ya mathomo e ile ya rungwa ka go fa tshepedišo yeo e tlogo šalwa morago lengwalonyakišišong le.

5.1.3 Kgaolo ya 2

Kgaolo ye e lebane le letlalo la diteng. Diteng tšeo di sekasekwa ka go lebantšhwa le sererwa ka ge e le sona se laolago dielemente ka moka tša diteng e lego baanegwa, ditiragalo, nako le felo. Ke gore elemente ye nngwe le ye nngwe e lebantšhwa le sererwa, gomme go tloga fao sererwa seo sa di tlemaganya gore e be ngatana e tee. Sererwa seo sa **O nyalwa lenyalo mang**.
.. ke:

Go nyalwa ga se go rekišwa.

(a) **Baanegwa**

Baanegwa ba arolwa ka diripa tše pedi e lego baanegwagolo le baanegwanyane. Baanegwa ba ba amanywa le go tlemaganywa ke sererwa. Lengwalonyakišišong le go hlokometšwe kamano ya baanegwagolo kudu. Bona ke mongangiši le mongangišwa. Mongangiši wa kanegelo ya **O nyalwa lenyalo mang. . .** ke Mošito, mola mongangišwa e le Tabagaelale. Mongangiši gantši, ditiro tša gagwe ke tša go tšwa tseleng; tša go se kgahle batho. Go bjalo le go Mošito ka gore o be a rekiša Tshorakatloga. Mongangišwa yena o dira tša go loka: O ka re o lwantšha bosenyi. Tabagaelale o ganana le taba ya go rekišwa ga Tshorakatloga. Baanegwa ba ba laolwa ke sererwa.

(b) **Ditiragalo**

Tshekatsheko ya ditiragalo tša **O nyalwa lenyalo mang. . .** e lebane le mehuta ye meraro ya ditiragalo. Mehuta yeo ke ditiragalotshwanelo, ditiragalotebanyo le ditiragalotlaleletšo. Ditiragalotshwanelo ke ditiragalo tše kgolo tša sengwalo gomme tšona di arolwa ka magoro a mararo a magolo e lego tiragalotshwanelo ya mathomo yeo e lebanego le matseno a ditaba; tiragalotshwanelo ya gare, ya go lebana le bogare bja ditaba le tiragalotshwanelo ya mafelelo yeo e lebanego le bofelo bja ditaba. O ka re ditiragalo tše ke dikokwane tša sengwalo.

Ditiragalotebanyo tšona ke ditiragalonyana tšeo di bopago ditiragalokgolo gomme tšona di lebane thwii le tebanyo ya mongwadi. Tiragalotshwanelo ya mathomo e na le ditiragalotebanyo tša yona; ya gare le yona e na le tša yona mola ya mafelelo le yona go le bjalo. Mohuta wa mafelelo ke wa ditiragalotlaleletšo. Tšona di tlaleletša ditiragalotshwanelo le ditiragalotebanyo. Mehuta ye ya ditiragalo boraro bja yona bo laolwa le go kgokaganywa ke maikemišetšo a mongwadi.

(c) **Tikologo**

Tikologo e sekasekilwe go hlokometšwe dikarolwana tša yona tše pedi e lego **felo** le **nako**. Felo ke fao ditiro tša baanegwa di diregago goba di ba diragalelago gona. Nako ke yeo e itšego le ya lebaka. Ke nako yeo ditiragalo tša baanegwa ba diteng di diragalago ka yona.

Tikologo le yona e laolwa ke sererwa ka ge mafelo le nako tša sengwalo seo di lebane le sona. Ka ge ditaba tša sengwalo di thoma ebile di felela, tikologo le yona e na le mathomo le mafelelo.

5.1.4 Kgaolo ya 3 le 4

Tshekatsheko ya thulaganyo ya kanegelokopana ya **O nyalwa lenyalo mang...** e arotšwe ka dikgaolo tše pedi lengwalophatišišong le, ka lebaka la botelele bja yona: Kgaolo ya 3 e lebane le **thulaganyo I** yeo e akaretšago thaetlele; moko wa ditaba; moakanyetšo wa kanegelokgegeo; kalotaba le dithekniki tša

yona. Ge e le Kgaolo ya 4 e lebane le **thulaganyo II**. Yona e lebane le tšwetšopele, sehloa le tlemollo ya lehuto. Le ge go le bjalo, thulaganyo ya **O nyalwa lenyalo mang...** ka kakaretšo e ahlaahlilwe go hlokometšwe dintlha tše tša ka godimo e lego thaetlele; moko wa ditaba; moakanyetšo wa kanegelokgegeo dithekniki le dikokwane tša thulaganyo.

(a) **Thaetlele**

Tlhalošo ya thaetlele e filwe gomme gwa ba gwa bolelwa ka ga mehuta ya dithaetlele e lego:

- Dithaetlele tša mokgwa wa Victoria wa direkto tše kopana
- Tša sererwa le moko wa ditaba
- Tša tsopolo ya ka gare
- Tša sekatšhišinyo

Go ile gwa hlathollwa thaetlele ya **Mmantšhaotlogele (1985)** le ya kanegelokopana ya **O nyalwa lenyalo mang. . .** gwa hwetšwa gore **Mmantšhaotlogele** ke thaetlele ye kgolo ka ge e lebane le kgoboketšo ya dikanegelokopana tša Nkadimeng mola **O nyalwa lenyalo mang...** e le thaetlelenyana ka gore ke ye nngwe ya dikanegelokopana tša kgoboketšo ya **Mmantšhaotlogele**. Go ile gwa lemogwa gape gore **Mmantšhaotlogele** ke thaetlele ya sekatšhišinyo ka gobane e šišinya seo se tlogo hwetšwa ke e gare ga kgoboketšo ye, mola **O nyalwa lenyalo mang. . .** e lebane le sererwa le moko wa ditaba.

(b) **Moko wa ditaba**

Dikokwane ka moka tša thulaganyo ya sengwalo di laolwa ke moko wa ditaba, ka gona tshekatsheko ya thulaganyo ya **O nyalwa lenyalo mang.** . . lengwalophatišišong le e thweilwe godimo ga wona moko woo wa ditaba ka gore ge mongwadi a rulaganya ditaba, o dira bjalo a lebišitše wona. Ke ka lebaka leo Groenewald (1993:14) a rego:

"Moko wa ditaba o tlemaganya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane."

Moko wa ditaba wa **O nyalwa lenyalo mang.** . . o ile wa fiwa:

Bojato le megabaru di gapeletša batswadi ba bana go gweba ka bana ba bona.

Moko wa ditaba wa kanegelokopana ye o lebane le kgegeo.

(c) **Moakanyetšo wa kanegelokgegeo**

Kgopolo ya moakanyetšo e ile ya hlalošwa. Go ile gwa tsinkelwa gape le moakanyetšo wa **O nyalwa lenyalo mang...** bjalo ka kanegelokgegeo, gomme gwa hwetšwa gore ge morero o lebane le kgegeo, molwantšhwa ke motho:

- Wa maemo/mehleng
- O na le bofokodi

- O a wa
- O a lebaletwa

Go ile gwa hlathollwa gape gore ka moakanyetšo semelo sa molwantšhwa se a lemogwa.

(d) **Dithekniki**

Dithekniki thulaganyong ya sengwalo di godiša maatlakgogedi le go tšwetša moko wa ditaba pele. Go goga šedi ya mmadi le go tsupolla moko wa ditaba go ile gwa hlokomelwa dithekniki tše di latelago:

Tebelelo, poledišano, tekolanthago, pheteletšo, kgakantšho, leboo, poeletšo, tshwantšhanyo ya Homerus, le tše dingwe.

(e) **Dikokwane tša thulaganyo**

Dikokwane tša thulaganyo ke tše nne, e lego kalotaba, tšwetšopele sehloa le tlemollo ya lehuto. Dikokwane tše ka moka ga tšona go boletšwe gore di laolwa ke moko wa ditaba. Ge di ahlaahlwa di lebantšhwa le wona ka ge e le gore moko wa ditaba ke nepo ya mongwadi. Ye nngwe le ye nngwe ya dikokwane tše e na le dielemente tša yona e lego baanegwa, ditiragalo, nako le felo. Dielemente ge di lebane le thulaganyo di fiwa mediro, mola di hlathollwa ge di lebane le diteng.

- **Kalotaba**

Ka kalotaba go šupša matseno a ditaba. Kalotaba ya **O nyalwa lenyalo mang. . .** e ile ya fiwa:

Ge kgogamašego a phathologa dithaba Tshorakatloga o ile a phuthaphutha diaparo tša gagwe a tloga a ya ga gabo ntle le go laela monna wa gagwe e lego Setiagodimo. Tabagaelale o ile a botša banna ba gabo ka ga taba yeo ya sekobo ya go dirwa ke Tshorakatloga.

• **tšwetšopele**

Tšwetšopeleng ya **O nyalwa lenyalo mang. . .** go ile gwa hlalošwa dikgopolo tša thulaganyo ya sengwalo ("macrostructure") le thulaganyo ya polelo ("microstructure"), gomme gwa hwetšwa gore maatla a Nkadimeng a bongwadi a lebane le polelo. Poledišanong le Groenewald (1996) go ile gwa lemogwa gore babadi ba bangwe bao ba sa tsebego ka ga thulaganyo ya polelo ("microstructure") ba re dikangelokopana tša Nkadimeng ga di na le dinyakwa tša kanegelokopana ka gona mmadi a ka se tsebe gore a naa ke kanegelokopana, padi, padinyana goba taodišo. Ke ka lebaka leo Groenewald (1988:14) a rego:

"Readers of Northern Sotho literature, however have been accustomed to convention and mediocrity in this genre that they verily find it impossible to recognize the advent of something new and something really great in the art of story-telling. Moreover, at school and at university they have been trained to look upon the criteria of grouping and classification as the basis for appraisal, determining hereby the literary value of a story."

Ka thulaganyo yeo ya polelo go ile gwa hwetšwa gore Nkadimeng ke matwetwe ka gobane polelo ya gagwe e kgahla babadi ka ge e hlapile maši le dithoko. Ge go akaretšwa go ka thwe thulaganyo ya polelo ("mikrostruktuur") e tšwelela kudu ge go hlalošwa atmosfere le moya.

- **Sehloa le tlemollo ya lehuto**

Sehloa le tlemollo ya lehuto tšona di senkasenkilwe mmogo lengwalothutong le ka gobane di phathelana morogo wa mphodi. Di ahlaahlilwe ka mokgwa woo ka gobane gantši sehloa le tlemollo ya lehuto o hwetša di le felo go tee. Se sengwe gape ke gore tshekatshekong ya dingwalo, dikokwane tše tša thulaganyo ga se tše telele.

5.1.5 Mongwalelo

Kgopolo ya mongwalelo e hlalošitšwe kgaolong ya mathomo ya lengwalotshkatsheko le, eupša ga se wa ahlaahlwa ka lebaka la gore mongwalelo o lebane kudu le theto. Se sengwe gape ke gore go lemogilwe gore lengwalo-phatišišo le le ka naba kudu, ka gona wa tlogelwa.

5.1.6 Kgegeo ya Nkadimeng

Kgegeo ya Nkadimeng ke ye boleta, ya tlhompho le gona ya go se kgopiše motho. Bofokodi bja baanegwa ba Nkadimeng ke bjo bonnyane ebile ga bo kweše yo mongwe bohloko. Ke ka lebaka leo Groenewald (1993:57) a rego:

"Ke ka lebaka leo a ba gegeago ka go ba kwera; ga a na lenyatšo."

Nkadimeng ge a bapetšwa le Mpepele (1985) go hwetšagala gore kgegeo ya Nkadimeng ke ye boleta, mola ya Mpepele e le ye bogale, ya go hlaba. O ka re kgegeo ya Mpepele e bogale gomme yona e kgauswi le kodutlo. Groenewald (1993:56) o re:

"... baanegwa bao ka moka ba Mpepele ke batho ba dikgang. Le Moditi o na le kgang le mereba, ka gobane yena le Mpho ba ile ba kopana thopeng gomme ba loga maano a go swariša monnamogolo mafofa nonyana e tšwele diatleng."

Ka mantšu a mangwe o ka re baanegwa ba Mpepele (**Nka se sa boeletša**) e lego Pherefere, Moditi le Mpho ke batho ba swele, mereba le kgang. Ka swele yeo ya bona le mereba, Mpepele o gegea rena babadi ka gobane re itswalanya le baanegwa ba. Bjale kgegeo ya Mpepele le ge e le ye bogale e nyakile go swana le ya Nkadimeng ka gobane e gegea batho ba ka mehla.

Go hlokomelwa gape kgegeo ya Nkadimeng le Matsepe (**Megokgo ya bjoko**). Kgegeo ya Matsepe e lebane le batho ba maemo, baetapele, bjalobjalo. Yona e gegea ka go nyatša bofokodi bja baetapele bao goba bona batho bao ba maemo le ba go ikgantšha: O sola boikgantšho bja magoši (Lefehlo le Nthumule) gomme a sola le bomenemene, bopelompe le maaka (Leilane le Maphuthe). Ka tsela yeo o gegea le babadi bjalo ka batho ba maemo, ka gobane motho yo mongwe le yo mongwe o ipona bjalo ka yo bohlokwa mo bophelong bja gagwe.

Ka kakaretšo re ka re kgegeo ya Nkadimeng ke ye boleta, ya go se sodiše le gona ya tlhompho ge e bapetšwa le ya Mpepele le Matsepe ka gobane

Nkadimeng o rata baanegwa ba gagwe ka gore ga a ba kgopiše. Ge go lekolwa bofokodi bja Mošito (**O nyalwa lenyalo mang. . .**) le bja batswadi ba Galempotše (**Nna nka se je dipute**) bja go jela molato mpeng, ga se mafokodi a go tshwenya. Ke mafokodi a batho ba go itlhakela. Ke ka lebaka leo babadi ba itswalanyago le baanegwa ba.

6. BIBLIOKRAFI

1. Abrams, M.H. 1981. **A Glossary of Literary Terms**. New York: Cornell University.
2. Bal, M. 1980. **Narratology, Introduction to the Theory of Narrative**. Toronto, London.
3. Brooks, C. *et al.* 1975. **An Approach to Literature**. New Jersey: Prentice Hall.
4. Cloete, T.T. 1992. **Literêre Terme en Teorieë**. Pretoria: Literêr-HAUM.
5. Cohen, B.B. 1973. **Writing about Literature**. Glenview, Illinois: Scott, Foresman & Co.
6. Cuddon, J.A. 1977. **A Dictionary of Literary Terms**. Great Britain: André Deutsch Ltd.
7. Dolamo, E.R. 1960. **Mononi**. Pretoria: Van Schaik.
8. Elam, K. 1988. **Semiotics of Theatre and Drama**. Great Britain: Richard Clay Ltd.
9. Fowler, A. 1982. **Kinds of literature**. Oxford: Caledon Press.
10. Groenewald, P.S. 1989. Story Telling and Telling of Stories. **S. Afr. Tydskr. Afrikatale, 1989. 9(1)**.

11. Groenewald, P.S. 1991. **Thutadingwalo B.A. (Hons). Sesotho sa Leboa.** Pretoria: University of Pretoria.
12. Groenewald, P.S. 1992. **Dingwalo B.A. (Hons). Sesotho sa Leboa.** Pretoria: University of Pretoria.
13. Groenewald, P.S. 1993. **Thutadingwalo ya Sesotho sa Leboa 1.** Pretoria: Via Afrika.
14. Groenewald, P.S. 1993. **Thutadingwalo ya Sesotho sa Leboa 2.** Pretoria: Via Afrika.
15. Groenewald, P.S. 1995. **Thutadingwalo ya Sesotho sa Leboa 3.** Pretoria: Via Afrika.
16. Groenewald, P.S. 1995. **Thutadingwalo ya Sesotho sa Leboa 4.** Pretoria: Via Afrika.
17. Heese, M. & Lawton, R. 1986. **The Owl Critic: An introduction to Literary Criticism.** Goodwood: National Book Publishers.
18. Haydn, H. & Cournos, J. 1947. **A world of Great Stories.** New York: Crown Publishers.
19. Lategan, F.V. 1951. **Keurbeeld van die Afrikaanse Kortverhaal.** Johannesburg: Nasionale Boekhandel.

20. Lategan, F.V. 1959. **Kernbeeld van die Afrikaanse Kortverhaal.** Johannesburg: Nasionale Boekhandel.
21. Learning Press. 1996. **Issue no. 20 of 7/7/1996.**
22. Lotman, L.M. 1968. **Leksii po Structural 'noi Poetike.** Providence, Rhode Island: Brown.
23. Maditsi, I.T. 1970. **Mogologolo.** Pretoria: Van Schaik.
24. Maditsi, I.T. 1974. **Monyane.** Pretoria: Van Schaik.
25. Maditsi, I.T. 1985. **Dipheko.** Pretoria: Van Schaik.
26. Mahapa, W.L. 1968. **Di sa re saletše monaganong.** Johannesburg: Beter Boeke.
27. Makwela, A.O. 1977. **Ramaila the Author.** M.A. Dissertation Unin. (Unpublished).
28. Mampuru, D.M. 1991. **Senakangwedi. 5** Pretoria: Out of Africa.
29. Marggraff, M.M. 1994. **The Moral Story in Zulu (1930 - 1955).** M.A. Dissertation. Pretoria: University of Pretoria (Unpublished).
30. Marggraff, M.M. 1996. **A Study of Style: D.B.Z. Ntuli's Ucingo.** D. Litt. Thesis. Pretoria: University of Pretoria (Unpublished).

31. Masola, I.S. & Kgatla, I.T. 1993. **Makgonatšohle**. Pietermaritzburg: Shuter & Shooter.
32. Matsepe, O.K. 1969. **Megokgo ya Bjoko**. Johannesburg: Afrikaanse Pers Beperk.
33. Mohlala, M.J. 1994. **Tshekatsheko ya Di sa re šaletše monaganong**: M.A. Dissertation. Pretoria: University of Pretoria (Unpublished).
34. Mojalefa, D.D. 1994. **Tshekatsheko ya Hawayang Tsebe**: M.A. Dissertation. Pretoria: University of Pretoria (Unpublished).
35. Mojalefa, M.J. 1993. **Tshekatsheko ya Sebilwane**: M.A. Dissertation. Pretoria: University of Pretoria (Unpublished).
36. Mojalefa, M.J. 1995. **Ntlhahle ya Pele** (B.A.) Sepedi 102. Pretoria: University of Pretoria.
37. Mojalefa, M.J. 1995. **Ntlhahle ya Bobedi** (B.A.) Sepedi 202. Pretoria: University of Pretoria.
38. Mojalefa, M.J. 1995. **Pego ye e Beakantšwego ya Nyakišišo ya Makxothlo (Lekgothwane)**. Thesese ya Bongaka. Pretoria: University of Pretoria (Unpublished).
39. Mojalefa, M.J. 1996. **Ntlhahle ya Boraro** (B.A.) Sepedi 302. Pretoria: University of Pretoria.

40. Mojalefa, M.J. 1996. **Tsikane**. Kenwyn: Juta & Co.
41. Moloti, P.D. & Legodi, W.M. 1995. **Tšhaba Mediti 5**. Pietermaritzburg: Shuter & Shooter.
42. Motolla, J.T. 1979. **Senoamadi as a Short Story Writer**: B.A. (Hons) Scripture. Pretoria: University of South Africa.
43. Mpepele, D.L.M. 1985. **Medupi ya Mekgogo**. Johannesburg: Educum.
44. Mpepele, D.L.M. 1987. **Kgati ya Mogolle**. Johannesburg: Educum.
45. Ngoepe, J.D.M. 1980. **Seswai sa Ditabanatodi**. Pretoria: Van Schaik.
46. Nkadimeng, S.N. 1985. **Mmantšhaotlogele**. Johannesburg: Educum.
47. Nkadimeng, S.N. 1987. **Mararankodi**. Pretoria: Van Schaik.
48. Nkadimeng, S.N. 1995. **Matlorotloro**. Pretoria: Van Schaik.
49. Peck, J. & Coyle, M. 1984. **How to Study Literature - Literary Terms & Criticism**. London: Mackmillan Education Ltd.
50. Petersen, H.K & Rutherford, A. 1981. **The West African Oral and Short Story**. London.

51. Pretorius, W.J. & Swart, J.H.A. 1983. **Teaching African Literature: A Theoretical and Methodological Introduction**. Pretoria: University of South Africa.
52. Ramaila, E.M. 1951. **Molomatsebe**. Pretoria: Van Schaik.
53. Ramaila, E.M. 1953. **Taukobong**. Pretoria: Van Schaik.
54. Rammala, M.M. 1963. **Lukas Motšheletšhele**. Pretoria: Van Schaik.
55. Senoamadi, J.T. 1974. **Ditsietsi**. Pretoria: Van Schaik.
56. Serote, J.T. 1945. **Molato**. Bloemfontein: Via Afrika.
57. Serudu, S.M. 1987. Review of *letsogo la Molao* by C.M. Mphahlele and *Mmantšhaotlogele* by N.S. Nkadimeng. **S. Afri. J. Afr. Lang.**, Vol. 7.
58. Serudu, S.M. *et al.* 1988. **Sesotho sa Leboa sa Mahlahla. Mphato wa 10**. Pretoria: De Jager HAUM.
59. Serudu, S.M. 1989. **Koketšatsebo**. Pretoria: De Jager HAUM.
60. Strachan, A. 1988. **Uthingo Lwenkosazana van D.B.Z. Ntuli: 'n Narratologiese Onderzoek**. D. Litt. Thesis. Pretoria. University of Pretoria.

61. Swanepoel, C.F. 1990. **African Literature, Approaches and Application.** Pretoria: HAUM Tertiary.
62. Thokwane, M.D. 1994. **The Short Story and Essay in African Languages.** Unpublished Paper in African Languages Workshop. Pretoria: CESA.
63. Thokwane, M.D. 1995. **Matriki go Rutwa Bjalo.** Arcadia: Malopo Publishers.
64. Van Gorp, H *et al.* 1984. **Lexicon van Literaire Termen.** Leuven: Wolters.
65. Van Wyk, E.B. 1993. **Linguistica Festschrift.** Pretoria: Van Schaik.
66. Von Wilpert, G. 1969. **Sachwörterbuch der Literatur.** Stuttgart: Alfred Kröner.

7. BIBLIOKRAFI YA BANGWADI BAO BA TSOPOTŠWEGO

1. Groenewald, P.S.
2. Groenewald, hlokomela Van Wyk, 1993.

SUMMARY

In this dissertation, the art of the short story as practised by S.N. Nkadimeng (**Mmantšhaotlogele**) is investigated in accordance with the narratological descriptive model. According to this approach the literary work is divided into three levels, namely, content level, plot level and style level. The level of style, however, is not discussed in detail in this dissertation.

In this study, Nkadimeng's art is placed within the framework of a brief discussion of the Northern Sotho short story as an art form. Furthermore, the aim of this investigation is formulated. Thereafter the relevant concepts which are discussed in this dissertation are also illustrated.

In the second, third and fourth chapters attention is paid mainly to the analysis of a single short story, that is **O nyalwa lenyalo mang . . .**; however, the other short stories in this collection, among others **Nna nka se je dipute** and **Thapelo ya pula** are referred to as examples.

In the last chapter, Nkadimeng's work, particularly with regard to his ironic stories, is compared to Mpepele's and Matsepe's work. Nkadimeng writes with compassion about his people; his irony is delicate and mocking without venom, which differs from that of Matsepe and Mpepele. Whereas Matsepe mocks important figures in the society, such as leaders, kings, the rich and so forth, Nkadimeng's and Mpepele's mocking is aimed at the weaknesses of the ordinary people.

KEY TERMS

1. North Sotho/Sepedi Short Story	6. Story-frame
2. S.M. Nkadimeng	7. Title
3. Macro- and microstructure	8. Narratological time
4. Atmosphere	9. Character identification
5. Satire	10. Characterization

OPSOMMING

In hierdie verhandeling word die kortverhaalkuns van S.N. Nkadimeng (**Mmantšhaotlo-gele**) aan die hand van die narratologiese beskrywingsmodel ondersoek. Volgens hierdie benadering word die literêre werk in drie lae verdeel, t.w.s. die inhoudslaag, die struktuurlaag, en die stilistiese laag. Die stilistiese laag word in hierdie verhandeling egter nie volledig betrek nie.

In die aanloop tot die studie word die ontwikkeling van die Noord-Sothoverhaalkuns kortliks bespreek om langs dié weg die posisie van Nkadimeng binne die Noord-Sotho kortkuns te stel. Die doelstelling met die ondersoek word vervolgens omlyn. Daarna word die tersaaklike begrippe wat in hierdie verhandeling ter sprake gaan kom, toegelig.

In die tweede, derde en vierde hoofstukke word die aandag hoofsaaklik op die ontleding van 'n enkele kortverhaal, t.w. **O nyalwa lenyalo mang. . .**, toegespits, hoewel verwysings na ander kortverhale uit die bundel, waaronder onder andere **Nna nka se je dipute** en **Thapelo ya pula**, gemaak word.

Waar Nkadimeng vir sy ironiese vertellings bekend is, word sy werk in die laaste hoofstuk met dié van Mpepele en Matsepe vergelyk. Nkadimeng skryf met deernis oor sy mense; sy ironie is 'n fyn spot sonder venyn, wat dus anders is as dié van Mpepele en Matsepe. Waar Matsepe belangrike figure in die gemeenskap, soos leiers, konings, rykes ens. bykom, is Nkadimeng en Mpepele se spot op die swakhede van die gewone mense gerig.

SLEUTELTERME

1. Noord-Sotho/Sepedi kortverhaal	6. Verhaalraamwerk
2. S.N. Nkadimeng	7. Titel
3. Makro- en Mikrostruktuur	8. Narratologiese tyd
4. Atmosfeer	9. Karakteridentifikasie
5. Satire	10. Karakterisering